

ՀՍՍՌ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԵՌԱԿԱ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ԱՌԱՔԵԼ ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ

ԳՐԱԲԱՐԻ ԴԱՍԱԳԻՐՔ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

17

812

Վ Ր Ի Պ Ա Կ Ն Ե Ր

Էջ	Տող	Տպված է	Պատճառ է լինի
130	17	ստ	ըստ
130	24	ընդ-ունիմ, ըմ-պեմ, ըն-կալնում	Ընդ-ունիմ, ըն-կալնում
136	12	տասնութերորդ զարում	տասնութերորդ տարում

ԴԱՍ ԺԳ

Իսկ իշխանն իբրև գիտաց, եթէ յայտնեցաւ խորամանկութիւն խորհրդոյն, սկսաւ ծածուկ նետիւք խոցոտել զմիտս իւրոյ չարութեանն և անբժշկական վէրս յոգիս և ի մարմինս տեսանէր:

Մեքթ շանթէր, գալարէր իբրև զօձ թռնաւոր, մերթ պարզէր զոչէր իբրև գառիւծ զայրացեալ գերոյր և տապալէր երկդիմի մոօք, զխորհուրդս կամացն կամէր կատարել: Քանզի ձեռն արկանել և ունել ոչ կարէր—վասն զի ոչ էին համագոռնդ ի միում վայրի—սկսաւ այնուհետեւ յառաջ կոչել զկրտսերս յաւազաց և զանաքդս ի պատուականաց և զոգէտս ի գիտնոց և զանարիս ի քաջ արանց, և զի մի մի թուիցեմ, այլ զամենայն արժանաւորսն յետ տանէր, մինչև զհայր և զորդի քակէր ի միմեանց (եղիշէ):

Իբրև գիտաց—երբ որ իմացալ
Խորամանկութիւն

խորդացն— նենգ, խորամանկ
միաքը,

Խոցոտել—չարաչար վիրավորել
Զմիտս չարութեանն

Քարոյ—իւր չար միաքը
Անբժշկական վէրս— անբուժելի

վերք
Շանթել—խայթել

Պալարիլ—ուրվիլ, փաթաթվիլ
Պարզիլ—ձգլիլ, մեկնվիլ

Իբրև գառիւծ զայրացեալ—ինչպէս
կատաղած առյուծ

Գերոյր (գերուլ)—ուրբում, տանջ
վում էր

Տապալէք (տապալիլ)—զլուրվում
էր

էր, թափալվում էր
երկդիմի—երկերեսանի, կեղծ

Զխորհուրդս կամացն— կամ-
քըն ու միաքը

Քանզի—որովհետեւ
Ձեռն արկանել—ձեռք ձգել

Ունել—բունել
Ոչ կարէր—չէր կարողանում

Ոչ էին համագոռնդ—համա-
խմբված չէին

Ի միում վայրի—մի տեղում
Առ հմա—նրա մոտ

Յառաջ կոչել—առաջ կանչել,
առաջ քանչիլ

Զկրտսերս յաւագաց—ավագնե-
րի (մեծերի) փոխարեն

կրտսերներին (փոքրերին)

Զանարիս ի քաջ արանց—քաջ Յևտո տանէր—հտ էր տանում
 մարդկանց (քաջերի) փոխա- Մինչև—մինչև անդամ, այն-
 բեն վախկոտներին պես որ
 Անարի—վախկոտ, նշանակում է Դակել—քանդել, բաժանել
 նա ոչ պարսիկ Մինչև զհայր և զորդի քակէր ի
 Զի մի մի թուցեմ—ինչ միմեանց—այնպես որ հորը
 մեկ մեկ թվեմ որդուց բաժանում էր իրա-
 ւելց

ԻՐԵՎ ԲԱՌԸ

Իբրև բառը դործ է անվում բայերի և գոյականների ու գոյականաբար գործածվող բառերի հետ:

Բայերի հետ գործածվելով դրվում է միշտ նախադասւում: Թարգմանվում եւր որ: Օրինակ՝ իբրև գիտաց=երբ որ իմացավ, իբրև ետես=երբ որ տեսավ և այլն:

Գոյականների և գոյականաբար գործածվող բառերի հետ դրվում է միշտ նախադաս և թարգմանվում ինչպես. այս դեպքում իբրև բառի խնդրառուցն դառնում է գ նախդիրը: Օրինակ իբրև զարծուի սրաթե=ինչպես սրաթե արծիվ, իբրև զգաղան մի կատաղի=ինչպես մի կատաղի գաղան և այլն:

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԱՊԱՌԵԻ

(կամ ապառնի առաջին)

Ապառնի առաջինը կամ ստորադասական ապառնին համապատասխանում է աշխարհաբարի ենթադրական կամ պայմանական եղանակին, հաճախ նաև արտահայտում է հարկադրականի և ըղձականի իմաստ:

Գրաբարում բայերի ստորադասական ապառնին կազմելու համար անհրաժեշտ է իմանալ ել (իլ), ալ, ուլ հական բայերի ստորադասական ապառնի ժամանակի կազմությունը, որ հետևյալն է՝

Ե (ի)

Ա

Ու

Եզակի իցեմ—իցեիմ

այցեմ

ուցեմ

ից-եա	ից-իս	այց-եա	ուց-ուս
ից-է	ից-ի	այց-է	ուց-ու

Յոգնակի

ից-եմք	ից-իմք	այց-եմք	ուց-ումք
ից-էք	ից-իք	այց-էք	ուց-ուք
ից-են	ից-ին	այց-են	ուց-ուն

Ստորագասական ապառնիի վերջավորությունները նույնն են, ինչ որ սահմանական ներկայի վերջավորությունները:

Ստորագասական ապառնի ժամանակի այս ձևերը միանալով որեէ բայարմատի հետ կազմվում է այդ բայի ստորագասական ապառնին: Այսպէս՝

Ե (Ի) ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ

Եզակի

ազատ-իցեմ (կազատեմ)	ազատ-իցիմ (կազատվեմ)
ազատ-իցես	ազատ-իցիս
ազատ-իցէ	ազատ-իցի

Յոգնակի

ազատ-իցեմք (կազատենք)	ազատ-իցիմք (կազատվենք)
ազատ-իցէք	ազատ-իցիք
ազատ-իցեն	ազատ-իցին

Ներգործ.

Կրավոր.

ՈՒ

Ո (գոլ)

Եզակի

կարգ-այցեմ	կարգ-այցիմ	թող-ուցում	զու-ցեմ
կարգ-այցես	կարգ-այցիս	թող-ուցուս	զու-ցես
կարգ-այցէ	կարգ-այցի	թող-ուցու	զուցէ

Յոգնակի

կարգ-այցեմք	կարգ-այցիմք	թող-ուցումք	զու-ցեմք
կարգ-այցէք	կարգ-այցիք	թող-ուցուք	զու-ցէք
կարգ-այցեն	կարգ-այցին	թող-ուցուն	զու-ցեն

Յորժամ զանհրկութէն և զնորին զմշտնջինաւոր զօրութենէն
 ճառիցէ որ, պարտի զմիտս յտակել: Որ ընդ ճառագայթս արե-

գաղան հայել կամիցի, պարտի գաղափարութիւն աչացն ի բաց
պարզել: Զի եթէ զօքս յերկրի իւրեանց լինիցին, մեզ հանգչել
ոչ լինի: Եւ զի մի մի թուիցեմ: Եւ հրաման սաստիկ գոհապա-
նացն առնէին, եթէ որ յարեալ առ մեզ գայցէ, թողցեն,
իսկ յարեկլից յարեմուտս անանց լիցի ճանապարհ: Ոչ ելանի-
ցիս անտի, մինչև հատուցանիցիս զամենայն ինչս և զստաց-
ութեամբս...

Յորժամ—երբ որ

Ձաներեութէն— աներեւութի մասին

Ձորերն զմշտնջինաւոր զօրու-
թենէն—նույնի մշտնջինական
հզօրութեան մասին

Ոք—որեւէ մեկը

Ճտուիցի—ճառի (այստեղ ըզձա-
կան է)

Պարտի—պետք է

Ընդ ճառագայթս արեգական հա-
յել կամիցի—կամենա նայել
արեւի ճառագայթներին

Ի բաց պարզել—հեռացնել

Յերկրի իւրեանց լինիցին—ի-

րենց երկրում լինին

Մեզ հանգչել ոչ լինի—մեզ
հանգստութեան չի լինի
եւ զի մի մի թուիցեմ—և ին-
չեւ մեկ մեկ հաշվեմ

Եւ հրաման սաստիկ առնէին—
և խիստ հրաման էին ստալիս

Եթէ որ յարեալս առ մեզ գայ-
ցէ—թէ ով որ արեւելք, մեզ

մոտ գա

Անանց լիցի ճանապարհ—ճա-
նապարհն անանցանելի լինի

Յարեկլից յարեմուտս—արե-
վելքից արեմուտք

Զ ՆԱԽԴՐՈՎ ԲԱՑԱՌԱԿԱՆ

Զ նախդիրը բացատրական հոլովի հետ դորձածվելով նշա-
նակում է մատնի: Օրինակ՝ զինչ պատմեն գովանէ=Ինչ են
պատմում դրա մասին, եկն հարց գողջունէ կղբարց իւրոց=
եկան շարքեց իր եղբայրների առողջութեան մասին, գոհանամ
գեհն=չնորձակալ եմ քեզից և այլն:

Հետեյալ բայերի խնդիրները դրվում են գ նախդրով բա-
ցատրական հոլովով՝ ասեմ, պատմեմ, գոհանամ, կարօտիմ, տարն-
ջիմ, ճառեմ, վկայեմ, հարցանեմ, խորհեմ և այլն:

Կախեմ, ունեմ (բռնում եմ), հարկանեմ, զանց առնեմ
բայերը նույնպես ունեն գ նախդրով բացատրական խնդիր և
թարգմանվում են բացատրականով: Օրինակ՝ կախեմ գփայտեմ=
կախվում եմ փայտից, կալաւ զձեռանէ=բռնեց ձեռքից և այլն:

ՀԱՄԱՆՈՒՆ ԲԱՌԵՐԻ ՀՈԼՈՎՈՒՄԸ

Համանուն կոչվում են այն բառերը, որոնք արտաբերում թյամբ նույնն են, բայց իմաստով տարբեր: Գրաբարում այս բառերը տարբեր են ոչ միայն բովանդակությամբ, այլև ձևով: Այդ կարգի բառերից են՝

Այր—այրի, այրիւ, այրք, այ-
րից այրիւք = քարանձավ
Հայր—հայրի, հայրիւ, հայրից,
իւք = կանանոցի վերակացու
Մայր—մայրի, մայրք, մայրից =
մայրի ծառեր
Գայլ—գայլի, գայլիւ, գայլք,
գայլից = բերանակապ
Փռղ—փռղի, փռղիւ, փռղից = խո-
ղովակի փռղոց, վիղ
Օղ—օղի, յօղէ, օղիւ = ռոտաման
Որք—որթոյ, որթք, որթոց = խա-
ղողի որթ
Դի—դիոյ, դիով, դիոց, դիովք =
դիակ

Այր—առն, յառնէ, աւք, արանց
= տղամարդ
Հայր—հօք, հարք, հարք, հարց
(հարանց) = հայր (ծնող)
Մայր—մօք, մարք, մարք
մարց (մարանց) = մայր
(ծնող)
Գայլ—գայլոյ, գայլք, գայլոց
= գայլ (կեղանի)
Փռղ—փռղոյ, փռղք, փռղոց =
դրամ, դռնոս
Օղ—օղոյ, օղով, օղք, օղոց = օղ
Որք—որթու, յորթէ, որթուց,
որթուք = հորթ
Դիք (անեղակ.)—դից (դիւց)
դիք = աստվածներ

ԶԹԵՔՎՈՂ ԲԱՌԵՐ

Գրաբարում կան մի շարք բառեր, որոնք չեն հոլովվում: Այս դեպքում նրանց փոխարինում են ուրիշ բառաձևեր, որոնք հոլովվում են: Չեն հոլովվում՝

ա) իւն վերջավորություն ունեցող բառերը, որոնք արտա-
հայտում են մի բանի ձայն: Օրինակ՝ հնչիւն, վրնջիւն, բամ-
բիւն, շոնդիւն, շաչիւն, շառաչիւն, գոչիւն, մոնչիւն, խբխրն-
ջիւն, սոսաւիւն և այլն:

Այս բառերի իւն վերջավորությանը փոխարինում են ումն
միացությունը կամ անորոշ գերբայի վերջավորությունը. այսպէս՝
հնչումն, վրնջումն, բամբումն, խբխումն և այլն կամ հնչել,
վրնջալ, բամբել, խբխալ և այլն:

բ) իկ մասնիկ ունեցող բառեր՝ պատանեկիկ, մանկիկ,
քաղցրեկ և այլն: Սրանց փոխարեն գործածական են

պատահեալ, մահուկ, նաւ, քաղցր և այլն.

գ) մի շարք բառեր՝ արտօսը, ծունը, նախ, գոյ և այլն. սրանց փոխարինող բառերն են *arsour* = արտասուք (սեռ. արտասուաց), ծունը = ծունկն (սեռ. ծնկան), պիտոյ = պիտանի (սեռ. պիտանոյ), հաւոյ = հաճելի (սեռ. հաճելոյ) ցալս = առաջին (սեռ. առաջնոյ), գոհ = գոհութիւն (սեռ. գոհութեան) և այլն:

ՅԱՐՁԱԿՈՒՄՆ ԱԼԱՆԱՅ Ի ՄԵՁ ԵՒ ՊԱՐՏՈՒՄՆ, ԵՒ ԽՆԱՄՈՒ- ԹԻՒՆ ԱՐՏԱՇԵՍԻ ԸՆԴ ՆՈՍԱ

Ձայտու ժամանակաւ միարանեալ Ալանք լեռնականօքն ամենայնիւ, յինքեանս արկանելով և զկէս Վրաց աշխարհին, մեծաւ ամբոխիւ տարածեալ ընդ աշխարհս մեր: Ժողովէ և Արտաշէս զիւրոյ զօրացն բազմութիւն, և լինի պատերազմ ի մէջ երկոցունց ազգացն քաջաց և աղեղնաւորաց: Սակաւ ինչ տեղի տայ ազգ Ալանաց, և գնացեալ անցանէ ընդ գետն մեծ Կուր, և բանակի առ եզերք գետոյն ի հիւսիսոյ. և հասեալ Արտաշէս բանակի ի հարաւոյ, և գետն ընդ մէջ նոցա (Մովսէս Խորենացի):

Պարտուին—պարտութիւնը

Ձայտու ժամանակաւ—այս ժա-
մանակ

Յինքեանս արկանելով—իրենց
կողմը ձգելով

Ձկէս Վրաց աշխարհին—Վրաց
աշխարհի կեսը

Մեծաւ ամբոխիւ—մեծ բազմու-
թեամբ

Ընդ աշխարհս մեր—մեր աշ-
խարհում

Ձիւր զօրացն բազմութիւն (զ-
բազմութիւն զօրացն իւր)—

իւր բազմութիւլ զօրքը

Ի մէջ երկոցունց ազգացն քա-
ջաց և աղեղնաւորաց—երկու քաջ
և աղեղնաւոր ազգերի միջև

Մնամութիւն—խնամիրանալը

Սակաւ ինչ տեղի տայ ազգ

Ալանաց—փոքր ինչ հետ է
նահանջում ալլաններին ազգը

Անցանէ ընդ գետն մեծ Կուր
—անցնում է մեծ Կուր

գետը

Գնացեալ—գնալով

Բանակի առ եզերք գետոյն
ի հիւսիսոյ—բանակ է զը-
նում գետի ափին հյուսիս-

սային կողմից

Հասեալ—հասնելով

Ի հարաւոյ—հարաւային կող-
մից

Գետն ընդ մէջ նոցա—գետը
նրանց միջիւ

ԴԱՍ ԺԴ

Բեկ ասեմ, այր քաջ Արտաշէս,
Որ յաղթեցեր քաջ ազգին Ալանաց.
Եկ հաւանեաց աչազեղոյ դստերս Ալանաց
Տալ զպատանիդ.
Ձի վասն միոյ քինու ոչ է օրէն զիւցազանց
Չայլոց զիւցազանց զարմից բառնալ զկենդանութիւն
Կամ ծառայեցուցանելով ի ստրկաց կարգի պահել
Եւ թշնամութիւն յաւիտենական
Ի մէջ երկոցունց ազգաց քաջաց հաստատել

(ԾՈՂԱՆԻՍ ԽՈՐԵՆԱՅԻ)

Այր քաջ Արտաշէս— քաջ տղա—	զամուրջումն» բառինն է. ար-
մարդ Արտաշէս	ձակ դասավորութեամբ պետք
Որ յաղթեցեր քաջ ազգին Ալա-	է լինի՝ բառնալ զկենդա-
նաց—որ հաղթեցեր ալանների	նութիւն այլոց զիւցազանց
քաջ ազգին	զարմից):
Եկ հաւանեաց—եկ, լսիր (հավա-	Ծառայեցուցանել— ստրուկ
նիր)	զարձնել,
Աչազեղոյ դստերս Ալանաց—ա-	Ի ստրկաց կարգի պահել,
լանների գեղաչյա դստերս	(պահել, ի ստրկաց կարգի)
Տալ զպատանիդ—տալ աղջ պա-	—ստրուկների կարգի պա-
տանուն	հել
Ձի վասն միոյ քինու—որովհե-	Եւ թշնամութիւն, յաւիտե-
տեմ մի քննի համար	նական— մշտնջենական
Ոչ է օրէն զիւցազանց—օրենք	թշնամութեան
չէ, որ զյուցազորւնները	Ի մէջ երկոցունց ազգաց քա-
Չարմից (զարմ)—ցեղերի, տոհ-	ջաց հաստատել—երկու քաջ
մերի	ազգերի մէջ հաստատել
Չայլոց զիւցազանց զարմից—	Եւ թշնամութեան ի մէջ եր-
ուրիշ զյուցազոն զարմերի (ցե-	կոցունց ազգաց քաջաց
ղերի)	հաստատել—է երկու քաջ
Բառնալ զկենդանութիւն—կեն-	ազգերի մէջ մշտնջենական
դանութեանը վերացնել (ջնջել)	թշնամութեան հաստատել:
Չայլոց բառի զ նախդիրը «կեն-	

ՊԱՏՃԱՌԱԿԱՆ ԲԱՅԵՐԻ ԽՈՆԱՐՇՈՒՄԸ

Պատճառական բայերը ներգործական բայերի սեռն ունենան ներգործական բայերի այս պատճառական կերպը գոյություն ունի թե աշխարհաբարում և թե դրաբարում:

Աշխարհաբարում պատճառական բայակերպը կազմվում է ացն, հցն. ցն. մասնիկներով, որոնք ավելանում են անմիջապես բայարմատին: Օրինակ՝

Խոս-ել=խոս+ելն-ել, զարմանալ=զարմ+ացն-ել, թռ-չել=
=թռ+ցն-ել:

Դրաբարում բոլոր պատճառական բայերի անորոշ դերբայը վերջանում է ել. օրինակ՝ բնակ-ել (անորոշ)՝ բնակեցուցան-ել (պատճ.), զարմանալ=զարմաց-ուցան-ել, թռ-չ- իլ=թռ-ուցան-ել, թող-ուլ=թող-ուցան-ել և այլն:

Պատճառական «ուցան»-ը կազմված է ուցն և ան մասնիկ- ներից:

Ուցան և ել միացումից կազմվել է ուցանել. որից և թռ-ու- ցանել, փախ-ուցանել և այլն պատճառական անորոշ դեր- բայը:

Ինչպես են կազմվում պատճառական բայերը:

Պատճառական բայերը կազմվում են բայերի ցոյական և պարզ աորիստի հիմքից ավելացնելով ուցանել: Այսպես՝

ա) ՅՈՅԱԿԱՆ ԱՈՐԻՍՏԻ ՀԻՄՔԻՑ ԿԱԶՄՎԱԾ

Ե (ի)	Ա.	Ու.
Անորոշ—բնակ-ել	խաղ-ալ	—
2ԲՉ-իլ	մեծան-ալ	—
Աորիստ—բնակ-եց	խաղ-աց	—
2ԲՉ-եց	մեծ-աց	—
Պատճառ.—բնակեց-ուցանել	խաղաց-ուցանել	—
2ԲՉեց-ուցանել	մեծաց-ուցանել	—

բ) ՊԱՐԶ ԱՈՐԻՍՏԻ ՀԻՄՔԻՑ ԿԱԶՄՎԱԾ

Անորոշ—իջան-ել	մերձ-են-ալ	թող-ուլ
բուսան-իլ		զարթն-ուլ
Աորիստ—իջ-	մերձեց—	թող—
բուս—		զարթ—

Պատճառ.—իջ-ուղանել մերձեց-ուղանել թող-ուղանել
բուս-ուղանել դարթ-ուղանել

Պատճառական բայերը խոնարհվում են ե (ի) խոնարհման
բայերի նման:

Պատճառական բայերի խոնարհման ժամանակ ուցան
սլատճառական ածանցը մնում է անփոփոխ, խոնարհվում է
միայն եմ-իմ օժանդակ բայը:

Պատճառական բայերն ունեն երկու տիպի խոնարհում
ներգործական և կրավորական

ՊԱՏՃԱՌԱԿԱՆ ԲԱՅԵՐԻ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄԸ

ԱՆՈՐՈՇ ԴԵՐԲԱՅ—ՄԱՏ-ՈՒՑԱՆ-ԵՒ

Ներգործական

Կրավորական

ՆԵՐԿԱ ԺԱՄԱՆԱԿ

մատ-ուղան-եմ

մատ-ուղան-եմք

մատ-ուղան-ես

մատ-ուղան-էք

մատ-ուղան-է

մատ-ուղան-են

մատ-ուղան-իմ

մատ-ուղան-իմք

մատ-ուղան-իս

մատ-ուղան-իք

մատ-ուղան-ի

մատ-ուղան-ին

ԱՆՑՅԱԼ ԱՆԿԱՏԱՐ

մատ-ուղան-էի

մատ-ուղան-էաք

մատ-ուղան-էիր

մատ-ուղան-էիք

մատ-ուղան-էր

մատ-ուղան-էին

Կրավորականը չունի առանձին ձև անցյալ անկատարում

ՄՏՈՐԱԴԱՍՍԿԱՆ ԱՊԱՌԵԻ (ԱՌԱՋԻՆ)

մատուղանիցեմ (կմոտեցնեմ, մոտեցնեմ)

մատուղանիցիմ

մատուղանիցես

մատուղանիցիս

մատուղանիցէ

մատուղանիցի

մատուցանիցեմք
 մատուցանիցէք
 մատուցանիցեն

մատուցանիցիմք
 մատուցանիցիք
 մատուցանիցին

ԱՆՑԵԱԼ ԿԱՏԱՐԵԱԼ

(արիս)

մատուցի (մոտեցիր)
 մատուցել
 մատուց

մատուցայ
 մատուցար
 մատուցաւ

մատուցօք
 մատուցիք (էք)
 մատուցին

մատուցար
 մատուցայք
 մատուցան

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԱՊԱՌԵՆԻ (ԵՐԿՐՈՐԴ)

մատուցից (սլիաի մոտեցնեմ)
 մատուցես
 մատուցէ

մատուցայց
 մատուցիս
 մատուցի

մատուցուք
 մատուցիք
 մատուցեն

մատուցուք
 մատուցիք
 մատուցին

ա) Առիթաւի բնին (մատուց) ավելանալով կատարյալի և աշխարհի երկրորդի վերջավորութիւնները օյց մասնիկի ոյ միացութիւնը շեշտի տեղափոխութեան հետեանքով դառնում է ու. մատուց + ի = մատուցի, մատուց + ից = մատուցից և այլն:

բ) կան մի շարք բայեր, որոնց ուղանել պատճառահանի ց հնչյունը փոխարինվում է գ կամ ա հնչյուններով: Այսպես՝
 կորուսանել (փոխ. կորուցանել) — կորուսի, կորուսեր, կորուսայ = կորցնել
 փլուզանել (փոխ. փլուցանել) — փլուզի, փլուզեր, փլուզայ = փլցնել
 ելուզանել (» ելուցանել) — ելուզի, ելուզեր, ելուզայ* = ելցնել
 բնկլուզանել (փոխ. բնկլուցանել) — բնկլուզի, բնկլուզեր, բնկլուզայ = բնկլմհցնել

*) Այս բառից է ծխնիլոյզ (ծուխ — ելոյզ):

Ընդելուզանել (փոխ. ընդելուցանել) — ընդելուզի, ընդելուզեր, ընդելուզի = ընդելուզի

դ) Պատճառական բայերը կազմվում են ոչ միայն ուցանել միացությամբ, այլև ՏԱՄ, առնեմ բայերով, որոնք դրված են անորոշ դերբայի վրա՝ Օրինակ՝ Ըմպել (ներգործ.), ՏԱՄ Ըմպել = խմեցնում եմ (պատճ.), ՏԱՄ զրել = զրել եմ տալիս, ածել (ներգործ) — ՏԱՄ ածել = բերել եմ տալիս, աշխատել (ներգործ) — առնեմ աշխատել = նեղացնում եմ և այլն:

ՎԱՍՆ ՏՆԿԵԼՈՅ ԶԱՆՏԱՌՆ ՈՐ ԿՈԶԻ ԾՆՆԴՈՑ

Տնկէ և մայրի մեծ ի հիսիսոյ կողմանէ դետոյն և որմովք ամրացուցանէ, արգելլով ի ներքս այծեմունս երազունս և զազգ եղջերուաց և հղանց, և ցիռս և վարազս, որք ի բազմութիւն աճեցեալ լցին զանտառն: Եւ անուանէր զանտառն Ծննդոց:

(ԾՈՂԾԷՍ ԽՈՐԵՆԱՅԻ)

Որմ (որմոյ) — պատ

Ամրացուցանել — ամրացնել

Ազգ — տեսակ, ցեղ

Ցիռ — վայրենի էշ

Այծեմունք երազունք — արագա-

վազ ջեյրաններ (վայրի այծեր),

Ազգ եղջերուաց և հղանց —

հղջերուների և հղնիկների

ցեղ

Արգելլով ի ներքս — ներսում արգելում է (փակում է)

Որք ի բազմութիւն աճեցեալ — որոնք աճելով և բազմանալով:

ԲԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

Բարկութիւն զարիւնն եռացուցանէ, զմարմինն զողացուցանէ, զաչսն ալլագունէ, զգոյնն շրջէ, և ամենեւեմ զմարդն վայրենի ցուցանէ և ՏԱՅ աղաղակիւ բազում մորոսախօսութեամբ: Ոչ զհզք մահաբերք և ոչ հարուածք կարճի նմանն հարուածոյ բարկութեան. ոչ հատումն սրոյ և ոչ այրեցում թրոյ կակծեցուցանեն առաւել քան զբարկացողացն: Յորժամ միանգամ զխորհուրդս մարդոյ ըմբռնէ անօրէն ախտն բարկութեան, յափշտակէ զմիտան ի նմանէ և զազանացուցանէ: Ոչ ամօթ հղրարցն, ոչ խրատ վարդապետաց, հրամանք պատուիրանաց զնա ոչ պատկառեցուցանեն ի զեղջ և յաղաշաւ:

Եռացուցանել—յեռացնել, գրգը- ռել	Հատումն—կտրելը Այրեցուած (այրեցված)— այրվածը, դաղածը
Դողացուցանել—դողացնել	Կակձեցուցանել— ցավեցնել, կակձեցնել
Այլազունել—զույնը փոխել	
Առաւել—ավելի, քան	
Բարկացողացն — բարկացողնի- րինը	Ախտ—ցավ Ի նմանէ—նրանից
Քորհուրդ—միտք	Դաղանացուցանել— դաղան դարձնել
Շրջէ (շրջել)—դարձնել, փոխել	
Ամենեւմբ—ամեն բանով	Պատկանեցուցանել— պատկա- ռանք ազդել
Ցուցանել—ցույց տալ	Ոչ պատկանեցուցանէ— պատ- կանք չի ազդում
Տալ աղաղակել—աղաղակել է տալիս	Զեղջ—զղջում, փոշմանություն Ապաշաւ—զղջումն, փոշմանու- թյուն
Մորոսախօսութիւն— հիմար բան խոսել	Ի դեղջ և յապաշաւ— զղջալու և փոշմանելու համար
Դեղ—թույն	
Մահաբեր—մեռցնող, մահաբեր	
Ոչ հարուածք կարճի—ոչ կարիճի կծածները	

ԴԱՍ ԺԵ

Հաճոյ թռեցաւ խորհուրդն թաղաւորին և մեծամեծացն, որ
էին ի նմին բանի. հրովարտակս գրէր, պնդադեռապանս արձակէր
յամենայն տեղիս տէրութեան իւրոյ: Եւ այս է պատճէն հրո-
վարտակին.

«Առ ամենայն աղիս տէրութեան իմոյ արեաց և անարեաց,
բազմասցի ի ձեզ ողջոյն մարդասիրութեան մերոյ. դուք ողջ
քրուք և մեք մեղէն ողջ եմք զիցն օգնականութեամբ:

«Աւանց զձեզ ինչ աշխատ առնելոյ խաղացար, դնացար
յերկիրն յունաց և առանց զործոյ պատերազմի սիրով մարդա-
սիրութեամբ նուաճեցար զամենայն երկիրն մեզ ի ծառայու-
թիւն: Դուք զբարի զմտաւ ամէ՛ք և անսպառ լերուք յուրախու-
թեան. բայց բան զայս կատարեցէք վաղվաղակի, զոր
ասեմքս:

«Մէք ի մտի կղաք անվրէպ խորհրդովք խաղալ դնալ յաշ-
խաքնն արեւելից, անտուածոցն օգնականութեամբ դարձուցա-
նել ի մեզ զտէրութիւնն Քուշանաց. դուք իբրեւ զհրովարտակս

զայս տեսանէք, անխափան վաղվաղակի աշրեծի գումարեցէ՛ք
 առաջի քան զիս, յանդիման լերուք ինձ յԱպար աշխարհին:

Հաճոյ թուեցաւ խորհուրդն թա- Առանց ինչ աշխատ առնելոյ—
 գաւորին և մեծամեծացն— առանց որեւէ նեղութիւն
 այն միտքը հաճելի (ընդունե- տալու
 լի) թվաց (երեւաց) թագաւո- Խաղալ—վրան գնալ, ճանա-
 րին և մեծամեծներին պարն ընկնել
 Որ էին ինմին բանի—որ նույն Գնացաք յերկիրն յունաց—զը-
 Հրովարտակա գրէք—հրովար- նացինք հույների երկիրը
 տակներ էր գրում (Հունաստան)
 Պնդադեապան—սուրհանդակ նուաճեցաք զամենայն եր-
 Արձակել—ուղարկել, ճանապարհ կիրն—նվաճեցինք ամբողջ
 գնել երկիրը
 Յամենայն տեղիս տէրութեան Միլ ի ծառայութիւն—մեզ
 իւրոյ—գեղի իր թագաւո- հնազանդեցնելու
 րութեան բոլոր կրօնները Զմտալ ածել—մտածել
 Այս է պատճէն հրովարտակին— Զբարի զմտաւ ածէք—բարին
 այս է այն հրովարտակի օրի- (լավը) մտածեցեք
 նակը
 Պատճէն—օրինակ
 Առ ամենայն ազգս տէրո- Անսպառ—անվերջ
 թեան իմոյ—իմ թագաւորու- թեան—անվերջ ուրախ ե-
 թեան բոլոր ազգերին դեք
 Արեաց և անարեաց—պարսիկ- Զոր ասեմքս—որ մենք ասում
 ներին և ոչ պարսիկներին ենք
 Արի (արւոյ, արեաւ, արիք, ա- Մեք ի մտի եղաք—մտքում
 րեաց)—պարսիկ գրինք
 Բազմասցի ի ձեզ—թող շատա- Անվրէպ—անխալ
 նա ձեզ Դաժձուցանել ի մեզ—դարձնել
 մեզ
 Ողջոյն մարդասիրութեան մե- Իբրեւ զհրովարտակա զայս
 րոյ—մեր մարդասեր ողջոյնը տեսանէք (իբրեւ տեսանէք
 Ողջ լերուք—ողջ եղեք զհրովարտակա այս)—երբ
 Մեք մեղէն—մենք ինքներս որ կատանաք այս հրովար-
 Դիցն օգնակաութեամբ—սատ- տակը
 վածներ ի օգնութեամբ
 Աշխատ առնել— նեղութիւն
 պատճառել

Այրեծի (այր և ձի) — հեծելա- Ծանդիման լինել — ներկայա-
 Գումարեցէք (գումարել) — ժո- Ծանդիման լերուք — ներկա-
 ղովեցեք (ժողովել) յացեք
 Առաջի քան զիս — ինձնից ա-
 ուջ

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿԻ ԿԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆԸ

Գրաբարում, ինչպես աշխարհաբարում, հրամայական եղա-
 նակն ունի միայն երկրորդ դեմք (եղակի և հոգնակի):

Հրամայական եղանակը գրաբարում նույնպես (ինչպես
 և աշխարհաբարում) երկու տեսակ է՝ զրական և արդեւական
 կամ ժխտական:

Հրամայականն ունի 2 տարբեր կազմութիւն՝ ներգործա-
 կան և կրավորական վերջավորութիւններով: Բոլոր ներգործա-
 կան տիպի բայերը, ինչպես և մի շարք չեղաք տիպի բայեր,
 հրամայականում ունեն ներգործական վերջավորութիւն, իսկ
 կրավորական, ինչպես և մի շարք չեղաք բայեր — կրավորական վեր-
 ջավորութիւն:

Դրական հրամայականը գրաբարում ունի երեք ժամանակ
 ներկա, ապառնի առաջին և ապառնի երկրորդ:

ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ

ա) եղակի (ներկա)

ա) Ներգործականի հրամայականը կազմելու ցոյական առ-
 քիստի պարզ ե և ա խոնարհման բայերը ունեն էական բայերի
 պարզ ձևը՝ հայ և այ (զր-եայ, կարգ-այ) որոնց յ-ն շեշտի ազ-
 դեցութեամբ դուրս է բնկնում: Այսպես՝

պարզ

Հրամ.

Ե խոնարհ. — սիրեմ

սիրեայ = սիրեմ (սիրելի)

» » — ժողովեմ

ժողովեայ = ժողովեմ

Ա » — կարգեմ

կարգայ = կարգեմ

» » — գնեմ

գնեայ = գնեմ

բ) Պարզ ու խոնարհման և ածանցավոր ե խոնարհման
 (տես-ան-ել) բայերի հրամայականը այդ բայերի պարզ առ-
 քիստի հիմք է՝ շեշտված: Այսպես՝

Պարզ

Աորիատի
հիմքը

Հրամ.

Ու խոն.—թողուում

թող

թող

» » —հեղուում

հեղ

հեղ (թափեր)

Ածանց.

Ե խոն.—տեսանում

տես

տես

» » —արկանում

արկ

արկ

» » —իջանում

էջ

էջ (իջեր)

բ) ՀՈԳՆԱԿԻ (ՆԵՐԿԱ)

Ե, ա, ու, խոնարհման պարզ բայերի և ան ածանցն ունեցող Ե խոնարհման բայերի հրամայականը կազմվում է այդ բայերի աորիատի հիմքին ավելանալով հոգնակի հրամայականի վերջավորությունը՝ էք: Այսպես՝

Պարզ

Աոր.

Հրամ.

Ե խոն.—սիրեմ

սիրեց

սիրեց-էք

» » — ժողովեմ

ժողովեց

ժողովեց-էք

» » — գրեմ

գրեց

գրեց-էք

Ա. » — կարգամ

կարգաց

կարգաց-էք

» » — գնամ

գնաց

գնաց-էք

Ու » — թողում

թող

թող-էք

» » — հեղում

հեղ

հեղ-էք

(թափեցէք)

Ածանցավոր

Ե խոն.—տեսանում

տես

տես-էք

» » — արկանում

արկ

արկ-էք

» » — իջանում

էջ

իջ-էք

Դուք զբարի գտաւ ամէք և անապառ լերուք յուրախուք թեան. բայց բան զայս կատարեցէք վազվազակի: Կամ առարկէ բան առ բան նստակիս պատասխանի և կամ արիք ի Դուռն եկալք: Արդ զբանս զայսոսիկ վազվազակի կատարեալ, դու, արքայ, զօր գումարեալ և գունդ կազմեալ, խաղա, զմա դու յառ խարհն Բուշանաց և զամենայն ազգս ժողովեալ և անցոյցս զայս:

դուռն ի ներքս և դու անդէն արա քեզ բնակութիւնս: Դուք
 իբրև զհրովարտակս դայս տեսանէք, անխափան վաղվաղակի
 այրեմէի գումարեցէք առաջի քան զիս:

ԿՐԱՎՈՐԱԿԱՆ¹⁾ ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ

ա) ԵԶԱԿԻ (ՆԵՐԿԱ)

Կրավորական հրամայականի եղակին կազմվում է ի, ա, ու
 խոնարհման բայերի աորիստից (ցոյական և պարզ) հիմքին
 ավելանալով եղակի հրամայականի վերջավորութիւնը— ի՛ր:
 Կան բայեր, որոնց եղակի հրամայականը աորիստի հիմքն է՝
 շեշտված: Այսպէս՝

Պարզ	Աոր- հիմքը	Հրամ.
Ի խոն. — բնակ-իմ	բնակեաց	բնակեաց, բնակեց- իք (բնակվիր)
» » — խօս-իմ	խօսեաց	խօսեաց
» » — դատ-իմ	դատեաց	դատեաց
» » — երև-իմ	երևեաց	երևեաց, երևեցիր
Ա. » — աղ-ամ	աղաց	աղաց-իր
» » — փութ-ամ	փութաց	փութաց-իր
Ու » — թող-ում	թող	թող-իր
» » — կիզ-ում	կիզ	կիզ-իր

Ածանցալ.

Ի խոն. — տես-ան-իմ	տես	տես-իր
» » — ուս-ան-իմ	ուս	ուս-իր
» » — երկ-նչ-իմ	երկ	երկ-իր
Ա. » — զարմ-ան-ամ	զարմաց	զարմաց-իր
» » — մերձ-են-ամ	մերձեց	մերձեց-իր
» » — դոհ-ան-ամ	դոհաց	դոհաց-իր

1) Կրավորական ասելով ախտեղ պետք է հասկանալ ոչ թե սեռը, այլ
 քայի խոնարհման ձևը:

Ու »	—	դարթ-ն-ում	դարթ	դարթ-իր
» »	—	ջեռ-ն-ում	ջեռ	ջեռ-իր
» »	—	այտ-ն-ում	այտ	այտ-իր

բ) ՀՈԳՆԱԿԻ (ՆԵՐԿԱ)

Կրավորական հրամայականի հոգնակին կազմվում է ե ի, ա, ու խոնարհման բայերի աորիստի բնից ավելանալով հոգնակի կրավորական վերջավորությունները՝ ցոյական—եցայք կամ եցարուք՝ աց-այք կամ-ացարուք, պարզ՝ այք կամ արուք, եայք կամ արուք:

	Պարզ	Աոր.	Հրամ.
Ի խոն.—բնակիմ	բնակեաց	բնակեց-այք	
		բնակեց-արուք (բնակվեցեք)	
» » — երևիմ	երևեաց	երևեցայք, երևեցարուք	
» » — խօս-իմ	խօսեաց	խօսեցայք, խօսեցարուք	
» » — դատ-իմ	դատեաց	դատեցայք, դատեցարուք	
Ա » աղամ	աղաց	աղաց աղաց-այք, աղացարուք	
» » փութամ	փութաց	փութաց-այք, փութացարուք	
Պ » կիզում	կիզ	կիզ-երուք	
» » թողում	թող	թող-այք, թողարուք	

Ածանցավոր

Ի խոն.—տես-ան-իմ	տես	տես-այք, տեսարուք (տեսնվեցեք)
» » — ուս-ան-իմ	ուս	ուս-այք, ուսարուք
» » — երկ-նչ-իմ	երկ	երկ-ան-այք, երկարուք
Ա » — զարմ-ան-ամ	զարմաց	զարմաց-այք, զարմացարուք
» » — մերձ-են-ամ	մերձեց	մերձեց-այք, մերձեցարուք

» » —	զոհ-ան-ում	զոհաց	զոհաց-այք, զոհաց-արուք
Ու » —	զարթ-ն-ում	զարթ	զարթ-եայք, զարթ-երուք
» » —	ջեռ-ն-ում	ջեռ	ջեռ-եայք, ջեռ-երուք
» » —	այտ-ն-ում	այտ	այտ-եայք, այտ-երուք

ՊԱՏՃԱՌԱԿԱՆ ԲԱՅԵՐԻ ՇՐԱՄԱՅԱԿԱՆԸ

Պատճառական բայերի եղանակն ունի ու վերջավորու-
թյունը, իսկ հոգնակին—էք,

Պատճառական բայերի հրամայականը կազմվում է այն-
օրենքով, որով կազմվում է ներգործական բայերի հրամա-
յականը:

Եզակի հրամայականը կազմվում է աորիստի բնին ավե-
լացնելով պատճառական հրամայականի ու վերջավորութ-
յունը:

Հոգնակի հրամայականը կազմվում է աորիստի բնին ավե-
լացնելով պատճառական հրամայականի վերջավորութ-
յուն-էք:

Այսպես՝

Եզ. հր.

հոգն. հր.

Բնակեց-ուցանեմ—բնակեց-ն,

բնակեց-ուցե՛ք

Բազմաց-ուցանեմ—բազմաց-ն,

բազմաց-ուցե՛ք

Ապրեց-ուցանեմ—ապրեց-ն,

ապրեց-ուցե՛ք

Խաղաց-ուցանեմ—խաղաց-ն,

խաղաց-ուցե՛ք

Իջ-ուցանեմ—իջ-ն,

իջ-ուցե՛ք

Մատ-ուցանեմ—մատ-ն,

մատ-ուցե՛ք

Կառ-ուցանեմ—կառ-ն,

կառ-ուցե՛ք

Եթե բայի ոչ պատճառական ձևը ունի ցոյական աորիստ-
այդ դեպքում ոչ պատճառական բայից կազմված պատճառա-
կանի եզակի հրամայականը կազմվում է ոչ պատճառականի աորիս-
տի բնից ավելացնելով ու:

Օրինակ՝

աորիս

պատճ. հրամ.

Բնակ-իլ

բնակեց

բնակեց-ն

խաղալ
ապրել

խաղաց
ապրեց

խաղաց-ն
ապրեց-ն

Եթե պատճառականը կազմված է ածանցավոր բայերից, ապա եզակի հրամայականը կազմվում է ածանցավոր բայի առ-
ընտրի ընդ (որը ցոյակա՛ն չէ, այլ պարզ) ավելանալով ու
Օրինակ՝

ածանց.

սարիս

պահան. հրամ.

Իջ-անել

իջ

իջ-ն

մատ-չ-իլ

մատ

մատ-ն

կոր-նչ-իլ

կոր

կոր-ն

կառ-նչ-իլ

կառ

կառ-ն

սատ-ն-ուլ

սատ

սատ-ն

Այս օրինաչափությունն ունի իր բացառությունները:
Կորն գնեղիչս մեր և հալածեան զթշնամիս մեր: Անցն յի-
նէն զբաժակս այս:

ԹԱԳԱՌՈՐԵՑՈՒՑԱՆԵԼ ԶՎԱՂԱՐՇԱԿ ՀԱՅՈՑ ԱՇԽԱՐՀԻՍ

Ի ժամանակին յայնմիկ թագաւորեցուցանէ զեղբայր իւր
Վաղարշակ մերոյ աշխարհիս, զհիւսիսի և զարեւոտս տալով նմա
սահմանս: Սա որպէս յառաջնում մերում մատենին գրեցաք,
այր քաջ և խոնհմ՝ ընդարձակեաց ի վերայ սահմանաց իւրոց,
և կարգս նկնցադականս, որչափ մարթէր, սահմանեաց աշխար-
հիս և նախարարութիւնն, և նոցին նախարարութեանցն նահա-
պետութիւնս հաստատեաց զարս պիտանիս, որ ի զաւակաց նախ-
նւոյն մեր Հայկայ և յայլոց:

(ՄՈՎՍԷՍ ԽՈՐԵՆԱՅԻ)

Որչափ մարթէր—որքան կարելի էր, հնարավոր էր

Բացառություններ

ԳՈՅԱԿԱՆՆԵՐԻ ՀՈՒՈՎՄԱՆ ՄԵՋ*)

Դրարարում կան մի շարք բառեր, որոնք ընդհանուր գծե-

*) Բոլոր գոյականներն ունեն հոլովման օրինաչափություն. այս տե-
սակեալից «բացառություն» տերմինը պայմանական նշանակություն ունի:

բով նման են դոյականների հոլովման, սակայն ունեն իրենց առանձնահատկությունները: Այդ բառերը բաժանվում են երկու խմբի.

ա) Բառեր, որոնց հոլովման մեջ տեղի է ունենում հրնչյունական փոփոխություն: Օրինակ՝ Մամիկոնեան, սեռ. Մամիկոնեհի, Մամիկոնեանք, Մամիկոնեից, աստուած, աստուծոյ կամ աստուածոյ: Եթե աստուած բառը հեթանոսական իմաստով է զործածվում, հնչյունական փոփոխություն տեղի չի ունենում (աստուած, աստուածոյ, աստուածով, աստուածք, աստուածոց, աստուածովք), իսկ եթե այդ բառը քրիստոնեական իմաստ ունի, հոլովման ժամանակ հնչյունական փոփոխություն է կրում. այսպես՝ աստուած աստուծոյ, աստուծով յաստուծոյ. հոգնակի հոլովի: Բառը թեք հոլովներում կորցնում է ա ձայնավորը (աստուած = աստուծոյ):

բ) Բառեր, որոնք հիմնականում ենթակա լինելով հոլովման ընդհանուր օրինաչափության՝ որոշ հոլովներում ունեն հոլովման տարբեր ձևեր: Դրանք են, հայր, մայր, այր (և սրանցից բարդված բառերը), տէր, քոյր (քույր), կին, գեաւղ (գեւղ, գիւղ) արք:

Հայր

Ուղղ. հայր	հարք	մայր	մարք
Ս. հաւր (հօր)	հարց (հարանց)	մաւր (մօր)	մարց
Տ. հաւր (»)	հարց (»)	մաւր (»)	դմարս
Հ. դհայր	դհարս	դմայր	ի մարց
Բ. ի հաւրէ (ի հօրէ) ի հարց (ի »)	ի մաւրէ (ի մօրէ)		
Փ. հարր (հարամր հարրք) (հարամք)	մարր մարրք (մարամք)		
Ն. ի հաւր (հօր) ի հարս	ի մաւր (մօր) ի մարս		

Այսպես են հոլովվում եղբայր և նախահայր, նախամայր, վանահայր, հօրեղբայր և այլն բառերը:

Այր բառի նման է հոլովվում սեռ բառը, որ կազմված է Տի և այր բառերից: Տի նշանակում է՝ մեծ, որ համապատասխանում է պիս (господин) բառին: Տէր բառի մեջ երկրորդ բաղադրիչի այ միացությունը ենթարկվելով հնչյունափոխության դարձել է (այր = էր, ինչպես հայր — հէր, մայր — մէր), իսկ առաջին բաղադրիչի (Տի) ի ձայնավորը դուրս է ընկել և ստացվել է ա + էր = տէր:

Տէր

Ուղղ. տէր	տեարք (տերեր)
Ս. տեառն (տիրոջ)	տերանց
Տ. տեառն »	տերանց
Հ. դտէր	դտեարս
Բ. ի տեսառնէ	ի տերանց
Գ. տերամբ	տերամբք
Ն. ի տեսառն	ի տեարս

ԲՈՅՐ

Ուղղ. քոյր	քորք (քոյրք, քուերք) = քույրեր
Ս. քեռ (քոր, քուեր)	քերց (քուերց)
Հ. քեռ (քոր, քուեր)	քերց (քուերց)
Տ. քոյր	քորս, քեռս
Բ. ի քեռէ (քեռանէ)	ի քերց, ի քուերց
Ն. քեռք, (քերք, քուերք)	քեռքք (քերքք, քուերքք)
Ն. ի քեռ, ի քոյր	ի քորս

Տէր բառի պես հոլովումն են տանուտէր, պարտատէր: Տէր բառից բարգւաժ տանուտեր բառը հոգնակիւմ ունի նաեւ տանուտիրաց, տանուտերաւք (օք) ձևերը, իսկ պարտատէր բառը — պարտատիրի, պարտատիրաց:

Քոյր բառի ձևով հոլովումն են բոլոր այն բառերը, որոնց երկրորդ բաղադրիչն է ԲՈՅՐ. հօրաքոյր, մօրաքոյր և այլն:

ԿԻՃ

ՏԻԿԻՃ

Ուղ. կին	կանայք	տիկին տիկնայք (տիկիւններ)
Ս. կնոջ	կանանց	տիկնոջ տիկնանց
Տ. կնոջ	կանանց	տիկնոջ տիկնանց
Հ. կին	կանայս	տիկին տիկնայս
Բ. ի կնոջէ	ի կանանց	ի տիկնոջէ ի տիկնանց
Գ. կնաւ, կանամբ	կանամբք	տիկնաւ, (տիկնամբ) տիկնամբք
Ն. ի կին	ի կանայս	ի տիկնոջ, ի տիկին ի տիկնայս

Գեաւդ, գեւդ, գեղ, գիւղ

(ի հոլովում)

Ուղ. գեաւդ, գեւդ, գեղ, գիւղ	գեաւդք, գեւդք (գյուղեր)
Ս. գեաւդջ, գեւդջ գեղջ (գյուղի)	գեաւդից, գեւդից (գյուղերի)
Տ. գեաւդջ, գեւդջ, գեղջ	գեաւդից, գեւդից
Հ. գգեաւդ, գեւդ	գգեաւդս, գգեւդս
Բ. ի գեւդջէ	ի գեաւդից, ի գեւդից

Գ. գիւղիւ
Ն. ի գեաւդ, ի գեղջ

գիւղիւք
ի գեաւդս, ի գիւղս

Աւր (ՕՐ)
(ու հոլովում-ներք թեք.)

Ուղղ. աւր. (օր)	աւուրք (օրեր)
Ս. աւուր (օրվա)	աւուրց (օրերի)
Տ. աւուր	աւուրց
Հ. գաւր (գօր)	(գ) աւուրս
Բ. յաւրէ (յօրէ)	յաւուրց
Գ. աւուրր	աւուրրք
Ն. յաւուր	յաւուրս (օրերում)

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԲԱՅԱՌՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՇՈՒՐՋԸ

Արք գեղջն հետամուտ եղին մեզ: Առն միոջ էին երկու արդիք: Առաքեցին զքորս իւրեանց ի գեաւդս իւրեանց: Դու աւաթ գիտես զայգպիսի բան խօսել զհօրէ: Ծառայ երկնչի ի տեառնէ: Պատանեակն լուաւ զգեղեցիկութենէ կնոջն և ցանկաւոր հասանել նմա: Յուշ լիցի քեզ պայման ուխտի հօրն քո: Առն էր Մամիկ անուն, ի Տարօնական գաւառէն, ի Հացեկաց գեղջէ: Հնարս խնդրէր կնոջն կորստեան: Փոքր յեղբարս իմ ես էի, կրտսեր ի տան հօր իմոյ: Յաւուրս սորա կայր պատանի մի յազգէն Անձեացեաց: Ետուք դմա գտե՞րութիւնն Սիւնեաց, լսէ՞ք յազգականաց դուրս, զինչ պատմեն զդմանէ: Եւ մինչ գեռ այս ամենայն ամբաստանութիւն զնմանէ կուտէր բազում աւուրս, յառաջ մատեան և իւր ազգականքն. և եկն եհարց զողջունէ եղբարց իւրոց:

Հետամուտ եղին—հետամուտ եւ
եղան
Առն միոջ էին—մի մարդ ուներ
(բառացի՝ մի մարդու կային)
Ուաթ—մրտեղից
զՏեառնէ—տիրոջ մասին (զ
նախըրով բացառական)
Զհօրէ—հոր մասին
Հասանել նմա—նրան հասնել

Լուաւ—լսեց
Յուշ լիցի քեզ—հիշէր
Պայման ուխտի—պայմանն ու
զաշինքը
Առն էր Մամիկ անուն—այն
մարդու անունը Մամիկ էր
Խնդրել—ուզել, որոնել
Յաւուրս սորա—սրա ժամա-
նակ, սրա օրերում

Ֆառուք դմա—դրան տվիք
Ձգմանէ—դրա մասին
Մմբաստանութիւն— մեղա-
դրբանք
Կուտել—ժողովել, հավաքել

Յառաջ մատեան—մոտեցան
Եհարց—հարցրեց (հարցանել
բայի անց. կատ. ժամա-
հակը)

Դաս ԺԶ

Սրդ զի՞ կոծիս, զի՞ մրցիս, զի՞ ոչ շիջանիս. զի՞ կոչես
ի խորհուրդ զայնոսիկ, որոց զոգիսն ձեր ի ձէնջ քաղեալ՝ հա-
նեալ է զանապականդ յապականութիւն և զապականելի մար-
մինդ գէշաքարչ արարեալ իբրեւ զազիր մեռելոտի ի բաց ընկեց-
եալ: Ապաքէն զայդ կամիս, զի ծածկեցի խորհուրդն ամբարըշ-
տութեան, տեսչիւր յորժամ յայտնեցի, ապա գիտացես զեկս
կատարածի դորա (Եղիշէ):

Ձի՞—ինչո՞ւ
Կոծիս (կոծիլ)—ծեծկլում ես,
ալեկոծվում ես
Մրցիս (մրցիլ)—կռվում ես
Ոչ շիջանիս—չես հանգչում
Ձի՞ կոչես ի խորհուրդ—ինչո՞ւ
խորհրդի ես կանչում

Սյնոսկ—նրանց
Որոց զոգիսն ձեր ի ձէնջ քա-
ղեալ—որոնք ձեր հոգիները
ձեզնից հանել են (կամ հանե-
լով)

Հանեալ է—ձգել է
Ձանապականդ յապականու-
թիւն—այդ անարատը (անմահը)

Ապականելի մարմինդ—այդ
ապականացու մարմինը (կամ
քո ապականացու մարմինը)

Իբրեւ զազիր մեռելոտի—ինչ-
պես զզվելի մեռել
Ի բաց ընկեցեալ—զեն է ձգել
Ապաքէն—անշուշտ
Ձայդ կամիս—այդ ես կամե-
հում
Ձի ծածկեցի—որպիսով ծածկե-
վի

Խորհուրդն ամբարըշտութեան—
չար միտքը

Տեսչիւր, յորժամ յայտնեցի—
կտեսնես, երբ կհայտնվի, կե-
րկա

Ապա գիտացես—հետո կիմա-
հաս

Ձեկս—եկքը

Ձեկս կատարածի դորա—դրա
եկքն ու վախճանը

ՀԱՐՑԱԿԱՆ ԴԵՐՍՆՈՒՆՆԵՐԻ ՀՈՒՈՎՈՒՄԸ

Ո՞, ո՞վ, զի՞, զի՞նչ, ո՞ր

Եզակի

Հոգնակի

Ուղղ. ո, ով (ով)

ոյք (ովքեր)

Ս. ոյք (ով)

ոյց (որոնց)

Տ. ում (ով)

ոյց ()

Հ. ու, ուվ (ով)

ոյք ()

Բ. յումէ՞ (ումից)

յոյց (որոնցից)

Գ. որով (ումով)

որովք (որոնցով)

Ն. յո, յով

Եզակի

Ուղղ. զի՞նչ, զի՞

(ի՞նչ)

Ս. է՞ր

ինչու

Տ. իմ, հիմ, էրում

(ինչու)

Հոգնակի չունի

Հ. զի՞նչ, զի՞

(ի՞նչ)

Բ. յիմէ՞, առ իմէ՞

(ի՞նչից)

Գ. իւ

(ինչով)

Ն.

Ո՞ ով՞ գերանունը գործիականում չունի իրենից կազմված ձև. գործ է անվում որ հարաբերական գերանվան գործիականը որով։ Որ գերանունը երբեմն գործ է անվում նաև հոգնակիում մյուս հոլովների համար. ո՞րք, որոնց (փոխ. ոյք, ոյց)։

Ձի, զի՞նչ, է՞ր, հիմ, էրում, առ իմէ՞, առ ի՞նչ հարցականների փոխարեն գործածական են նաև ընդ է՞ր, վասն է՞ր, գիտի՞ր, է՞ր ազագու, որոնք նշանակում են ի՞նչ, ինչու համար, ինչից, ի՞նչպես։

Յո, յով ո, ով-ի ներք. ձևերը գործ են անվում սովորաբար որպես մակբայ կցույց են առնում գործողության ո՞ր կողմ ուղղված լինելը։ Օր. յո երթաս (== ուր ես գնում), յերեսաց քոց ես յո փախեայց (== քո երեսից ես ուր փախչեմ)։

Ո ոք

Եզակի

Ուղղ. ո ոք (ով որ)

ոյք ոմանք

Ս. ոյք ուրուք

ոյց ոմանց

Տ. ում ումեք

ոյց ոմանց

Հ. զո ոք

զոյս ոմանա

Բ. յումէ ումեքէ

յոյց ոմանա

Գ. — —

— —

Ն. — —

— —

Ո ոք հարազիրը թարգմանում է սվ որք Օրինակ՝ ո ոք
Էրթայր առ նոսա—ով որ գնում էր նրանց մաստ

ՀԱՏՈՒԱԾ Ի ՀՈՄԵՐԱՅ

ՊՐԻՍՄՈՍ

«Իսկ ով հա դու, ո սիրելի», ծերն կրկնեալ հիանայր,
«Յոյց ծնողաց, զի զհէզ որդւոյս այգպէս շքով խօսեցար,
Թէ արդարեւ զինուոր հա դու Աքիլլեայ,
Աղէ, արդ դու, ո բարեկամ, զճշմարիտն ինձ ասաւ:
Կամ իմ որդեակն տակաւին նաւատորմին ի հանդէս,
Եթէ յօշեալ գնա իւր շանց արկ կերակուր Աքիլլէս»:

ՀԵՐՄԷՍ

Ձնա, ով ծեր, ոչ շունք, ոչ հաւք յօշեցին,
Այլ նաւուռն կայ Աքիլլեայ, անկեալ անշուք ի վրանին:
Երկոտասան այդ ծագեցաւ, մարմին գորա ոչ նեխի,
Չուտեն որդւունքն, ոյց կուր մարմինքն հն անկելոցն
մարտին

Կրկնեալ հիանայր— կրկնելով Իւր շանց— իւր շներին
հիանում էր Արկ կերակուր— ձղեց որպէս
Յոյց ծնողաց— ուր ծնողներէյ Գերակուր
Չի— ուր Այլ առ նաւուռն կայ Աքիլ-
Չհէզ որդւոյս այգպէս խոսե- լեայ— այլ կա (գտնվում է)
ցար— թշվառ որդուս մասին Աքիլլեայի նաւի մոտ
այգպէս խոսեցիր Անկեալ ի վրանին— Ընկած
Աղէ— օհ (ձայնարկություն է) վրանում
Ո՛ բարեկամ— ով բարեկամ Երկոտասան— տասներկու
Հանդէս— բազմութիւն, տեսարան Այդ ծագեցաւ— առաջոտ ծա-
Եթէ յօշեալ— Թե հոշոտելով գեց

Ոչ նեխի—չի փառում

Չուսեն որդունքն— որդերը
չեն ուտում

Ոյց կուր են—որոնց (համար)
կերակուր են

Մարմինքն անկեւոցն ի մար-
տի—մարտում ընկածներն
մարմինները:

ԱՆՈՐՈՇ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՀՈՂՈՎՈՒՄԸ

Ոմն, ոք, իմն, ինչ, էք, այլ, միւս

ա) Ոմն

Ուղղ. ոմն (ոմն, մեկը)

Ս. ուրումն, ուրեմն

Տ. ումեմն

Հ. զոմն

Բ. յումեմնէ

Գ. ոմամք

Ն. յումեմն

ոմանք (ոմանք)

ոմանց (ոմանց)

ոմանց

զոմանս

յոմանց

ոմամքք

յոմանս

բ) Ոք

Ուղղ. ոք

Ս. ուրուք

Տ. ումեք

Հ. զոք

Բ. յումեքէ

Գ. (ոմամք)

Ն. յումեք

Հոգնակի չունի. փո-

խարենը դործէ ած-

վում ոմն բառի հոգ-

նակին:

Ծանոթ. ոք գերանունը չունի դործիական. փորձածական
նմն գերանվան դործիականը:

Ոմն, ոք գերանունները գրվում են նախադաս և հետադաս և
համաձայնում են այն անվան հետ, որի հետ դործ են ածվում:
Օրինակ՝

Հետադաս

Ուղղ. այր ոմն (մի մարդ)

Ս. առն ուրումն (մի մարդու)

Տ. առն ումեմն

Հ. զայր ոմն

Բ. յառնէ ումեմնէ (մի մարդուց)

Գ. աքամք ոմամք

Ն. յառն ումեմն (մի մարդու մեջ)

արք ոմանք

արանց ոմանց

արանց ոմանց

զարս ոմանս

յարանց ոմանց

արամքք ոմամքք

յարս ոմանս

զ) Իմն, դ) Իք, ե) Ինչ

Ուղղ. իմն	Իք	Ինչ	
Ս. Իրեմն	Իրեք	Իրեք	հոգնակի չունի
Տ. Իմեմն	Իմեք	Իմեք	
Հ. իմն	—	Ինչ	
Բ. յիմեմնէ	յիմեքէ	յիմեքէ	
Գ. Իւ	Իւեք	Իւեք	
Ն. յիմեմն, յիմն	յիմեք	յիմեք	

Իմն ինչ նշանակում է մի բան, որեւէ, մի որեւէ:

Իմն, ինչ գրվում են գոյականից հետո և համաձայնեցնում են թվով և հոլովով: Օրինակ՝

Ուղղ. ջուր ինչ	Ինչ գերանունը գոյականի իմաստ էլ ունի:
Ս. ջրոյ Իրեք	Այս գեպքում հոլովվում է Ի հոլովումով
Տ. ջրոյ Իմեք	(Ինչ, ընչի, յընչէ, ընչիւ, ինչք, ընչից, չ. ջուր ինչ
Հ. ջուր ինչ	զինչս, յընչից, ընչիւք, յինչս):
Բ. Ի ջրոյ Իմեքէ	
Գ. ջրով Իւեք	
Ն. Ի ջուր Իմեք	

Ինչ գերանունը գործ էածվում զինչ գերանվան հետ, գրվելով վերջադաս՝ զինչ ինչ և ինչ նշանակում է ինչ բան, որ բանը: Հոլովվում է այսպես՝

Ուղղ. զինչ ինչ—(զինչ ինչ խոտիկն զհոգիս նոցա—ինչ է հու-	զում նրանց հոգին)
Ս. է՞ր Իրեք—(է՞ր Իրեք են դաշտորայս—ինչ դաշտեր են սրանք)	
Տ. Իմ (հիմ) Իմեք—(Իմ Իմեք արժանի լինիցիմ—ինչի՞ ար-	ժանի պիտի լինեմ)
Հ. զինչ ինչ—(զինչ ինչ կամիս առնել—ինչ ես ուզում անել)	
Բ. յիմէ՞ Իմեքէ—(յիմէ՞ Իմեքէ հայցեմք զթուլթյուն—ինչից	ենք զթուլթյուն խնդրում)
Գ. Իւ Իւեք—(Իւ Իւեք պակասիցիմ—ինչով եմ պակաս)	և այլն:

Ինչ գերանունը գործ էածվում ոչ մասնիկի հետ և գրվելով վերջում կազմում է ոչինչ բացասական գերանունը, որը տարբեր իմաստ ունի ոչինչ գոյականից և գրվում է առանձին (ոչ ինչ): Ոչինչ գերանունը հոլովվում է այսպես՝

Ուղղ. ոչ ինչ (ոչինչ) Ինչ բառը թարգմանվում է նաև բնավ:

անուանի և յաղթողս ընդ այլ աշխարհակալս: Վասն որոյ առաւել յայսմ հետէ պաշտելիք են ի մէնջ և փառաւորեալք, իբրեւ հեշտացուցիչք (զվարճացնողներ) և կամակատարք: Որպէս ճարպոյ ինչ հեղման հայեցողացն ևրհեցուցանէ կարծիս:

ԱՆՑՅԱԼ ԴԵՐՐԱՅ

Գրաբարում անցյալ գերբայը իր ծագումով նույնն է, ինչ որ անորոշ գերբայը:

Անցյալ գերբայն ունի եալ վերջավորությունը, տես-եալ, գնաց-եալ, դարմաց-եալ, գր-եալ (տեսած կամ տեսել, գնացած և գնացել, գրած կամ գրել):

Եալ վերջավորությունը եամ (եմ) էական բայի հիմքն է (եա) ավելացած 1 (եա + ւ = եալ):

Անցյալ գերբայը կազմվում է բայերի (ներգործ, կրավոր և չեղօք) ցոյական և պարզ աորիստի բնի հետ (եաց, աց, ոյց) միանալով եալ վերջավորությունը: Այսպէս՝

Անորոշ գերբայ

Աորիստի բունը

Անցյալ դերբայ

Ա. խոնարհ.

Պարզ—գն-ալ

գն-աց

գնաց-եալ (գնացել, գնացած)

դող-ալ

դողաց

դողաց-եալ

հող-ալ

հողաց

հողաց-եալ

Ե(ի) խոնարհ.

սիր-ել

սիրեց

սիրեց-եալ

կոչ-ել

կոչեաց

կոչեց-եալ

խօս-իլ

խօսեաց

խօսեց-եալ

Ու խոնարհ.

հեղ-ուլ

հեղ-

հեղ-եալ

թող-ուլ

թող-

թող-եալ

գին-ուլ

գին-

գին-եալ

գարմ-ան-ալ

գարմաց

գարմաց-եալ

Ածանցավոր

յղ-ան-ույ	յղաց	յղաց-եալ
մերձ-են-ալ	մերձեց	մերձեց-եալ
արկ-աչն-ել	արկ	արկ-եալ
օծ-ան-ել	օծ	օծ-եալ
մեռ-ան-իլ	մեռ	մեռ-եալ

Չ, ոչ, ոչ, ածանցն ունեցող բայերից անցյալ դերբայ կազմելու համար պետք է կազմել այդ բայերի ցոյական անորիստը այց մասնիկով և ապա ավելացնել դերբայական եալ վերջավորությունը: Այս դեպքում շեշտի տեղափոխության հետեանքով այց-ը դառնում է ուց: Այսպես՝

Անորոշ դերբ.	անորիստ.	Անց. դերբ.
թո-չ-իլ	թո-ոյց	թո-ուց-եալ
փախ-չ-իլ	փախ-ոյց	փախ-ուց-եալ
զարթ-ն-ուլ	զարթ-ոյց	զարթ-ուց-եալ
ցատ-ն-ուլ	ցատ-ոյց	ցատ-ուց-եալ
ջեռ-ն-ուլ	ջեռ-ոյց	ջեռ-ուց-եալ

Դրաբարում գործածական են նաև մի շարք բայերի անցյալ դերբայի հետեյալ ձևերը՝ թո-եալ, փախեալ, ջեռեալ, քաղց-եալ և այլն:

Կրավորական բայերը չունեն հատուկ դերբայական (անց.) վերջավորություն, այլ կազմվում են այնպես, ինչպես ներդարձական, պատճառական սեռի բայերը:

Անցյալ դերբայն աշխարհաբարում թարգմանվում է մի քանի ձևով՝ դարմացեալ = դարմացած, դարմացել, դարմանալով:

Անցյալ դերբայը հորվվում է ու հորվումով (եղակի և հոգ-նակ): Այսպես՝

Եզակիի Բ.

Ուղղ. տեսեալ	սիրեցեալ
Մ. տեսելոյ	սիրեցելոյ
Տ. տեսելոյ	սիրեցելոյ
Հ. (դ)տեսեալ	զսիրեցեալ
Ք. է տեսելոյ	ի սիրեցելոյ

Զքեղ կալցին քաջք, տարցին
Յազատ ի վեր ի Մասիս.
Անդ կացցես և զլոյս մի տեսցես:

Հալածել զեղբարս իւր և զքորս—
իւր եղբայրներին և քույրե-

Հանդերձ ալարաճելով— ալա-
բանությամբ հանդերձ
Յետ Արտաշիսի—Արտաշիսից
հետո

Զի մի բնակեցեն յԱյրարատ—
ի կալուածս արքայի որ-
պեղի չբնակվին Այրարա-
տում, արքայի (թագավորի)
կալվածում

Զի որդի ոչ գոյր նորա—որով-
հետև նա որդի չունիւր:
Որ յետ սակաւ ինչ առուրց
թագաւորելոյն իւրոյ—նա քիչ
օրեր թագավորելուց հետո
Անցեալ զկամբջաւն Արտաշատ
քաղաքի—անցնելով Արտաշատ

Որտալ կիննս և իշավայրիս զա-
կամբք Գրինայ—որտալու կին-
նիս և վայրենի էշեր Գինա
(գետի)ակունքների մօտ

Անկանի ի խոր իմն մեծ—ընկ-
նում է մի մեծ փոսի մեջ
Աղմկեալ իմն ի ցնորից—շփոթ-
վելով ինչ որ ցնորքից
Խեղադարանայ—խեղադարվում է
Ընդ վայր յածկլովերիվարաւն—
ձիուց վայր ընկնելով

Խորասոյղ լեալ—խորասուզով-
լով

Անհետի (անհետել)—անհե-

Չամանէ (զ նախորդով բա-
ցառ. սրա մասին)

Երգիչքն Գողթան—Գողթնի
կրգիչները

Ըստ օրինի հեթանոսաց—
հեթանոսների (հեթանոսա-

կան) սովորության համաձայն
Դժուարի (զժուարիլ)—նե-

ղանում է, վշտանում է
Ասելով ցհայրն—ասելով հօրը

Մինչ զու գնացեր—երբ զու
գնացիր

Վասն որոյ—ուստի

Անիծեալ զնա Արտաշիսի—
Արտաշեսը նրան անիծելով

Եթե զու յորս հեծցիս—թե
որ զու հեծնես, որսի գնաս

Յազատն ի վեր ի Մասիս—զե-
ղեղի ազատն ի վեր Մա-

սիս

Զքեղ կալցին քաջք—թող
քաջքերը քեզ բռնեն

Տարցեն—տանեն

Անդ կացցես—այնտեղ մնաս

Զլոյս մի տեսցես—լոյս
չտեսնես

ԱՇԱՆՑԱՎՈՐ ԲԱՅԵՐԻ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄԸ

Բայերն ըստ կազմության լինում են երկու տեսակ: Կան բայեր, որոնց մեջ էական բայն անմիջապես միանում է բայարմատին: Գր-ել, խաղ-ալ, թող-ուլ: Այս անորոշ դերբայական ձևերի մեջ ել, ալ, ուլ էական բայերն անմիջականորեն ավելանում են զր, խաղ, թող արմատներին: Այսպիսի բայերը կոչվում են պարզ:

Կան բայեր, որոնց էական բայն անմիջապես չի միանում բայարմատին, այլ էական բայի և բայարմատի միջև կա մասնիկ՝ ածանց. փախ-չ-իլ, մերձ-եմ-ալ, զարթ-ն-ուլ: Այս դերբայական ձևերի մեջ իլ, ալ, ուլ էական բայերն անմիջականորեն չեն ավելանում փախ, մերձ, զարթ արմատներին, այլ զրանց միջև կան մասնիկներ՝ չ, են, ն, որոնք դերբային առանձին իմաստ չեն տալիս. չ, եմ, ն մասնիկները փերականության մեջ կոչվում են միջածանցներ, իսկ բայերը--ածանցավոր:

Գրաբարում միջածանցներ են՝ ամ, եմ, ն, անչ, աչ, նչ, չ. ամ=զարմ-ամ-ալ, տես-ամ-ել, իջ-ամ-ել, ուս-ամ-իլ, մեռ-ամ-իլ և այլն.

եմ=մերձ-եմ-ալ, արբ-եմ-ալ, ընկ-եմ-ուլ, զգ-եմ-ուլ (հաղ-նել) և այլն.

ն=զարթ-ն-ուլ, առ-ն-ուլ, երգ-ն-ուլ, զրօս-ն-ուլ և այլն. անչ=մեղ-անչ-ել.

աչ=ճան-աչ-ել.

նչ=մարտ-նչ-իլ, երկ-նչ-իլ, կոր-նչ-իլ և այլն.

չ=փախ-չ-իլ, թռ-չ-իլ, հանդ-չ-իլ և այլն:

Ածանցավոր բայերի աորիստը պարզ է, բացառությամբ ամ-ամ, են-ամ բայերի, որոնց աորիստը ցոյական է: Օրինակ՝ պարզ=մեռ-ան-իլ=մեռ, փախ-չ-իլ=փախ, մեղ-անչ-իլ=մեղ. ցոյական=զարմ-ան-ալ=զարմաց, յազ-են-ալ=յազեց և այլն:

Ածանցավոր բայերը աորիստում և նրանից կազմված ձևերում սովորաբար ունեն կրավորականի վերջավորություն. բացառություն են կազմում ամ-ամ կազմությունն ունեցող բայերը (տես-ան-եմ, մութ-ան-եմ, ել-ան-եմ և այլն):

Օրինակ՝ մեռ-այ, մեռ-այց, մեռ-իլ, մարտ-եալ, մարտ-եայց, մարտ-իլ (հր.), սակայն տես-ի, տես-ից, տես-ցես, տես (հրամ.) և այլն:

Ն(Ի)

Ա

Ու

Սահմանական եղանակ

Ներկայ ժամ.

Եզակի թիւ

տեսանեմ	մարտնչիմ	զարմանամ	զարթնում
տեսանես	մարտնչիս	զարմանաս	զարթնուս
տեսանէ	մարտնչի	զարմանայ	զարթնու

Յոգնակի թիւ

տեսանեմք	մարտնչիմք	զարմանամք	զարթնումք
տեսանէք	մարտնչիք	զարմանայք	զարթնուք
տեսանեն	մարտնչին	զարմանան	զարթնում

Անցեալ անկաճար

Եզակի թիւ

տեսանէի	մարտնչէի (կովում էի)
տեսանէիր	մարտնչէիր (» էիր)
տեսանէր	մարտնչէր (» էր)

զարմանայի	զարթնուի (ոյի)
զարմանայիր	զարթնուիր (ոյիր)
զարմանայր	զարթնուր

Յոգնակի թիւ

տեսանէաք	մարտնչէաք (կովում էինք)
տեսանէիք	մարտնչէիք (» էիք)
տեսանէիր	մարտնչէիր (» էին)

զարմանայաք	զարթնուաք (ոյաք)
զարմանայիրք	զարթնուիրք (ոյիրք)
զարմանային	զարթնուին (ոյին)

ՄՏՈՐԱՒԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ապառնի (առաջին)

Նգալի թիւ

տեսնան-իցեմ	մարտնչ-իցիմ (կովեմ, կկովեմ)
տեսնան-իցես	մարտնչ-իցիս
տեսնան-իցէ	մարտնչ-իցի

զարման-այցեմ	զարթն-ուցում
զարման-այցես	զարթն-ուցուս
զարման-այցէ	զարթն-ուցու

Յոգնակի թիւ

տեսնան-իցեմք	մարտնչ-իցիմք (կովենք, կկովենք)
տեսնան-իցէք	մարտնչ-իցիք
տեսնան-իցեն	մարտնչ-իցին

զարման-այցեմք	զարթն-ուցումք
զարման-այցէք	զարթն-ուցուք
զարման-այցեն	զարթն-ուցուն

Առիստի բունը

պարզ

տեսն	մարտ	զարմաց ^{*)}	զարթ
------	------	----------------------	------

ԱՆՑԵԱԼ ԿԱՏԱՐԵԱԼ

(առիստ)

Նգալի թիւ

տեսնի (տեսա)	մարտնայ (կովեցի)
--------------	------------------

^{*)} զարման-այ բայի էական բայը դուրս է բնկնում, իսկ տեսն մանցի և հնչյունը փոխարինվելով ց-ով ստացվում է զարմաց ձևը։ Եւ այն եզանակով փոխվում է նաև հմ ածանցը դառնալով եց։ Օրինակ՝ զգ-են-ուլ-զգ-եց (աոր. բուն), մերձ-են-ալ-մերձ-եց և այլն, որոնց վրա ավելանում են իրավորականի վերջավորությունները։

տես-եր (տեսար) մարտ-եար
տես—տեսավ մարտ-եաւ
(հատես)

դարմաց-այ դարթ-եայ (արթնացաւ)
դարմաց-ար դարթ-եար
դարմաց-աւ դարթ-եաւ

Յոգմակի թիւ

տես-աք (տեսանք) մարտ-եաք
տես-իք (էք) (տեսաք) մարտ-եայք
տես-ին (տեսան) մարտ-եան

դարմաց-աք դարթ-եաք
դարմաց-այք դարթ-եայք
դարմաց-ան դարթ-եան

Մանոք. մարտ-եայ, մարտ-եար, հաւ և այլն ձեկերի մէջ
և ձայնավորն առաջացել է անորոշ ղերբայի (մարտնչ-ել) Ի
ձայնավորի և այ, ար, աւ և այլն վերջավորություններէ մթա-
ցությունից, որտեղ ի և ա միանալով դառնում է ետ Թքինակ
մարտ—ի+այ=մարտ-եայ և այլն, Նույն և դարթն-ուլ բայի
մեջ, որը դարթ-չ-իլ բայն է. սրանից՝ դարթ—ի+այ=դարթ-
եայ:

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ապառնի (երկրորդ կամ պարզ)

Եզակի

տես-ից (սլիտի տեսնեմ) մարտ-եայց
տես-ցես մարտ-իցես
տես-ցէ մարտ-իցէ

դարմաց-այց դարթ-եայց
դարմաց-իս դարթ-իցես
դարմաց-իլ դարթ-իցէ

Յոգնակի

աւուցուք	մարտ-իցուք	զարմաս-ցուք	զարթ-իցուք
տես-շէք	մարտ-իջէք	զարմաս-շէք	զարթ-իջէք
տես-ցին	մարտ-իցին	զարմաս-ցին	զարթ-իցին

ՀՐԱՄԱՅԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ

Եղ.—տես	մարտ-իր	զարմաց-իր	զարթ-իր
Յոգ.—տես-է՛ք	մարտ-երո՛ւք	զարմաց-արո՛ւք	զարթ-երո՛ւք

ՅԱՂԱԳՍ ԹԱԳԱՒՈՐԵԼՈՅՆ ՎԱՂԱՐՇԱՅ ԵՒ ՇԻՆԵԼՈՅ ԶԱԻԱՆՆ
ԲԱՍԵԼՈՅ, ԵՒ ՊԱՏԵԼ ՊԱՐՍՊԱԻ ԶՆՈՐ ՔԱՂԱՔ, ԵՒ ՊԱ
ՏԵՐԱԶՍ ԸՆԴ ԽԱԶՐԱՅ ԵՒ ՄԱՀ ՆՈՐԻՆ

Յետ մահուանն Տիգրանայ թագաւորէ Վաղարշ որդի նո-
ւին երեսուն և երկու ամի նոմանուանն իւրոյ Վաղարշայ Պա-
ւից արքայի Սա շինէ աւան մեծ գտեղի ծննդեան իւրոյ ի վե-
ջայ ճանապարհին. ուր ի գնալն մօր իւրոյ ի ձմերոց յԱյրա-
քատ, յանկարծակի պատահեալ երկանց ի գնացսն ծնաւ ի վերայ
ճանապարհին, ի գաւառին Բասեան, ի տեղուջ՝ ուր խառնին
Մուրց և Երասխ. զոր շինեաց յիւր անուն, և կոչեաց Վաղար-
շաւան. Սա պատեաց պարսպաւ և զհզօր աւանն Վարդգէսի, որ
ի վերայ Բասախ գետոյ. զորմէ յառասպելն ասեն.

Հատուած գնացեալ Վարդգէս մանուկն
ի Տուււաց գաւառէն, զԲասաղ գետով,
Եկեալ նստեալ զԾրէշ բլրով,
ԶԱրտիմէդ քաղաքաւ, զԲասաղ գետով
Կռել կռիւկ զգուռնն Երուանդայ արքայի:

Յաղագս թագաւորելոյն Վաղար- Մահ նորին—նրա մահը
շայ—Վաղարշի թագաւորելու Յետ մահուանն (հետ մահ-
մասին վանն) Տիգրանայ—Տիգրանի
Յաղագս շինելոյ դաւանն Բասե- մահից հետո
նոյ—Բասեանի ավանը շինելու Յերեսուներորդի և երկրորդի
մասին—երեսուն երկուերորդ
տարուս

Հոմանունն (հոմանվանն) իւ-
 րոյ Վաղարշայ Պարսից ար-
 քայի—իւ հոմանունն Պարսից
 Վաղարշ թագաւորի:
 Ի զնալն մօր իւրոյ ի ձմեռոց յԱյ-
 րարատ—երբ իւր մայրը
 Այրարատ էր զնում
 Յանկարծակի պատեալ երկանց ի
 զնացսն—յանկարծ զնալու ժա-
 մանակ երկունքը բռնեց
 Ի տեղւոջ, ուր խառնին Մուրց
 և Երասխ—աշտեղ, որտեղ
 խառնուում են Մուրցը և Ե-
 րասխը
 Ձոր շինեաց յիւր անուն—որը
 կառուցեց իւր անունով
 Ձորմէ յառասպելն ասեն—որի

մասին առասպելի մեջ ասու-
 են
 Հատուած (հատված) զնա-
 ցեալ—զատվելով (զաղթա-
 կան) զնաց
 Եկեալ նստեալ—եկավ, նստեց
 զՇրէշ Բլբլ—Շրէշ Բլբլ
 մոտ
 Չարտիմէզ քաղաքաւ—Սրտի-
 մէզ քաղաքի մօտ
 Չքասաղ գետով—Քասաղ գե-
 տի մօտ
 Կոռ կոփել զգոռն Երսեանգաց
 արքայի—զարնելու Երվանդ
 Կոփել—զաքնել, տաշել

ՅՈՒՅԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՀՈՒՈՎՈՒՄԸ

Աոյն, դոյն, նոյն

(Ի հոլովում)

Եզակի

Ուղղ. սոյն (սույն)
 Ս. սորին (սույնի)
 Տ. սմին
 Հ. զսոյն
 Բ. ի սմին (սույնից)
 Գ. սովին, սովիմբ (սույնով)
 Ն. ի սմին (սույնի մեջ)

դոյն
 գորին
 գմին
 զդոյն
 ի գմին
 գովին, գովիմբ
 ի գմին

Յոգնակի

Ուղղ. սոքին
 Ս. սոցին, սոցունց

գոքին
 գոցին, գոցունց

Տ. սոցին, սոցունց

դոցին, դոցունց

Հ. զոսին

զզոսին

Բ. ի սոցին, ի սոցունց

ի դոցին, ի դունց

Գ. սովիմբ, սոքիմբ, սո-
քումբ

դովիմբ, դո-
քիմբ, դոքումբ

Ն. ի սոսին

ի զոսին

Նույն ձևով հոլովվում է նոյն (նույն) գերանունը:

Սոյն, դոյն, նոյն գերանունները գրաբարում գործ են ած-
վում երկու նշանակութամբ, ինչպես այս, այդ, այն գերա-
նունները, գոյականաբար և ածականաբար:

Եթե գործ են ածվում մեծակ, առանց զգիլու ուրիշ ան-
վան վրա, գոյականի նշանակություն ունեն. այս դեպքում
նույն իմաստն ունեն, ինչ որ սա, նա, դա գերանունները:

Եթե գործ են ածվում զրվելով ուրիշ անվան վրա, ոտա-
նում են ածականի նշանակություն: Այս դեպքում թվով և հո-
լովով համաձայնում են այն անվան հետ, որի վրա զրվում են:
Օրինակ՝ մարանչեր ընդ այնոսիկ, որք ոչ ընդ նովին օրի-
նօքն մտանէին (կրվում էր նրանց հետ, որոնք նույն օրինքին
չէին ենթարկվում):

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ այս, այդ, այն, սոյն, դոյն, նոյն ԴԵՐԱ-
ՆՈՒՆՆԵՐԻ ՇՈՒՐՋԸ

Յետ այնօրիկ եղև շարժում մեծ յոյժ: Եւ ժողովեցան
ի նոյն տեղի արք բազումք: Հաճոյ թուեցաւ խորհուրդն թա-
ղաւորին և մեծամեծացն, որ էին ի նմին բանի: Ըստ այսմ
պատճէնի հրովարտակ եհաս յաշխարհն Հայոց, ի վրաց և յԱ-
դուանից: Յետ երկուտասան աւուր հրաման տայր նմա ընթրի-
գործել (= ընթրիք պատրաստել) առատութեամբ: Եւ դառնայր
անդրէն ի քաղաքն իւր նովին պատրաստութեամբ: Այսոքիկ ա-
մենեքեան երթային առ նա և խնդրէին Խաց ի նմանէ: Եւ դտաք
գայտոսիկ ի մէջ նոցա: Իսկ այն օր ոչինչ յայցանէ տմենկին
ոչ յիշեաց: Մարտնչէր ընդ այնոսիկ, որք ոչ ընդ նովին օրինօք
մտանէին: Բայց եթէ ի մի օրէնս դարձուցանես պամենայն
պղզս և աղինս, որք են ի տէրութեան քում, յայնժամ և աշ-
խարհն Յունաց հնազանդեալ մտցէ ընդ օրինօք քով: Տայս

Վայր (մինչև այստեղ) խօսեցաւ ի գիշերին յայնմիկ այրն
այն:

Դոյնպէս զհարսանեաց առասպելեալ երգեն, այսպես ա-
ռելով:

Տեղ ոսկի տեղայր
Ի փեսայութեանն Արտաշիսի,
Տեղայր մարգարիտ
Ի հարսնութեանն Սաթինկանն:
(Մովսես Խորենացի)

Դոյնպէս—նույնպէս	Ի փեսայութեանն Արտաշիսի
Հարսանեաց—հարսանիքի ժա- սին	—Արտաշիսի փեսայութեան ժամանակ
Առասպելեալ— առասպելաբանե- լով	Տեղայր մարգարիտ—մարգա- րիտ էր տեղում
Տեղ—տեղալը, առատ անձրև	Ի հարսնութեանն Սաթին- կանն—Սաթինիկ հարսնու- թեան ժամանակ
Տեղ ոսկի տեղայր—ոսկի տեղ էր տեղում	

Դաս ԺԲ

Ի նմին ժամու հրամայէ գրել նա յետևար և արձակէ զմի
ի սուրհանդակացն առ Մուշեղ: «Փութով եկ, ասէ՛ զործ հասեալ
է կարի կարեւորագոյն: Եւ հրաման ետ փուշտիպանացն իւրոց
և ասէ՛. Պատրանոտ լերուք, զի յորժամ եկեսցէ նա՛ և ես ձե-
ռամք նշանակեցից ձեզ, յանկարծակի զձեռս նորա յիտս կա-
շարուք և կապեցէ՛ք զնա, բայց պատրաստ լինի՛ջիք, զի այր
բաջ է նա և մի՛ կամ թէ ինքն մեռանի, կամ զիս սպանանէ:
Եւ թէ իսկ ինքն մեռանի, ես պատասխանի տաց կայսեր
մասն նորա»: Մոյնպէս և բարապանացն պատուէր ետ և ասէ.
«Զգոյ՛ջ կացէ՛ք, զի յորժամ եկեսցէ Մուշեղ ի դուռն խորանին
ժամոյ՛ ի բաց լուծէք ի միջոյ նորա զկամարն և զսուսերն, ասե-
լով՝ եթե «ոչ է օրէն զինու հանդերձ մտանել յանդիման թա-
գաւորին»:

Ի նմին ժամու—նույն ժամին	Հրաման ետ—հրաման տվով,
Յետևար—երգման թուղթ	հրամայեց
Զարի—շատ, սառտիկ	

Փուշտիպան—թիկնապան
 Պատրաստ լերուք—պատրաստ
 եղեք
 Յորժամ—երբ որ
 Նշանակել—նշան տալ, նշան
 անել
 Զեռս յետս կալարուք—ձեռ-
 ները հետև բռնեցեք
 Կալնուլ, կալայ, կալ—բռնել
 Պատրաստ լինիջիք—պատրաստ
 կլինեք, պիտի լինեք
 Քարապան—գոնապան
 Խորան—տաղավար, վրան
 Ի բաց լուծանել—արձակել,

Ի միջոյ—մեջքից (նշանակում
 է նաև մեջ տեղից)
 Կամարն—քամարը (գոտին)
 Սուսեր—սուր
 Ոչ է օրէն—օրենք չկա, որ
 սովորութիւն չկա
 Զէն, զինու—զենք
 Զինու հանդերձ—զենքով, զեն-
 քի հետ միասին
 Յանդիման—զիմացը, առջեվը
 Յանդիման լինել—ներկայա-
 նալ

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ապառնի I և II

Հրամայական եղանակը, ինչպես տեսանք, ունի ներկա ժա-
 մանակ: Հրամայականն արտահայտվում է նաև ստորագոյնական
 և սահմանական ապառնի ժամանակներով, այսինքն ապառնի
 I և II ձևերով:

ա) Հրամայական ապառնի առաջինը կազմվում է իջի՛ր և
 իջի՛՛ք (ե-ի խոն.) և այջի՛ր, այջի՛՛ք (Ա խոն.) վերջավորութիւն-
 ներով, որոնք ավելանում են բայարմատին և ստանում շեշտ:
 Այսպես՝

Խոնարիւմ

ե-ի

Ա.

եզ.

յոգ.

Պարզ բայ—ազատ-իջիք
 Ածանց—տես-ան-իջիք

ազատ-իջիք
 տես-ան-իջիք

կարդ-այջիք

կարդ-այջիք

զարմ-ան-այջիք

զարմ-ան-այջիք

Ու խոնարհման բայերը չունեն սովորաբար այս ձևերը:

Հրամայական ապառնի առաջինը թարգմանվում է աշխար-
 հաբարի հարկադրական, ենթադրական կամ ըղձակա՛ն եղանակ-
 ներով: Այսպես, ազատիջի՛ր=պիտի ազատես, կազատես, տեսա-

Զիջիւր = կտեսնես զամ պիտի տեսնես, կարդասցի՝ր = կկարդաս, պիտի կարդաս և այլն:

բ) Հրամայական ապառնի երկրորդը կազմվում է սահմանական ապառնի (II ապառնի կամ պարզ) ժամանակի հոգնակի երկրորդ դեմքից: Այս դեպքում սահմ. ապառնի ժամանակի երկրորդ դեմքի ք փոխարինում է ք-ով (եզակիում), իսկ հոգնակիում մնում է նույնը, բայց ընդունելով շեշտ: Այսպես՝

Սահման. ապառնի (II) — գնասջիք, կարդաս-ջիք (հոգն. երկ. դեմք)

Հրամայ. ապառնի II — (եզ) գնաս-ջիր, կարդաս-ջիր յոգն. գնասջիք, կարդաս-ջիք:

Այսպես կազմվում է խոնարհումների հրամայական ապառնի:

Ե (ի) խոնարհ.

Անորոշ դերք.

Հրամայ. ապառն.

Եզակի

յոգն.

պարզ — գործ-ել

գործես-ջիր

գործես-ջիք

Ածանց. — տես-ան-ել

տես-ջիր

տես-ջիք

Պատճառ. — դարձուց-ան-ել

դարձուս-ջիր

դարձուս-ջիք

Ա խոնարհ.

Անորոշ

Հրամ. ապառնի II

Եզակի

յոգն.

Պարզ — կարդ-ալ

կարդաս-ջիր

կարդաս-ջիք

Ածանց. — դարմ-ան-ալ

դարմաս-ջիր

դարմաս-ջիք

Պատմառ. — դարմաց-ուցան-ել

դարձուս-ջիր

դարձուս-ջիք

Ու խոն.

Պարզ — թող-ուլ

թող-ջիր

թող-ջիք

Ածանց. — ջեռ-ն-ուլ

ջեռ-ջիր

ջեռ-ջիք

Պատմառ. — ջեռ-ուցան-ել

ջեռուս-ջիր

ջեռուս-ջիք

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Տեսջի՝ր յորժամ յայտնեսցի, ապա ղիտասցես զելս կատարածի դորս: Պատրաստ լինիջի՝ք, զի այր քաջ է նա, կամ ինքն

մեռանի, կամ զվն սպանանէ: Ոչ թողացուցից ձեզ, մինչև
կատարեսցիք դամենայն կամս հրամանաց իմոց: Դուք գիտա-
ջիք, ամենայն մարդ, որ բնակեալ է ի ներքոյ երկնի...: Զօրէնս
մոգութեան յանձն կալջիք: Զի բարեկարգութիւն հաստատեալ
մեզ ծառայեսցի ք միամտութեամբ:

ԱՐԳԵԼԱԿԱՆ (ԿԱՄ ԺԵՏԱԿԱՆ) ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆԻ ԿԱԶՄ ՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հրամայականի բացասական ձեւը կոչվում է արգելական:
հրամայական.

Արգելական հրամայականը կազմելու համար բայից առաջ
դնում ենք արգելականի եղանակիչը՝ մի: Մի՝ եղանակիչը
գրվում է՝

ա) Սահմանական եղանակի մերկա ժամանակի երկրորդ
դեմքի վրա. այս դեպքում եզակի երկրորդ դեմքի ս վերջավո-
րությունը փոխարինվում է ր-ով, իսկ հոգնակին քնում է
նույնը: Այսպես՝

Ներկա II դեմք—երթաս, գրես, թողուս, տեսնես:
Արգելակ. հրամ.—մի երթար, մի գրեր, մի թողուր, մի տե-
սաներ և այլն:

բ) Ապառնի առաջին (ստորագաս.) ժամանակի երկրորդ
դեմքի վրա. այսպես՝ մի առնիցես, մի զգենուցուս (չհագնես),
մի առնուցաս (չառնես) և այլն:

Մի՝ եղանակիչը երբեմն գրվում է նաև սահմ. ապառնի
(II) և անորոշ զերբայի վրա. մի՝ կալ հակառակ=հակառակ
չգնալ, մի տեսցես և այլն:

Մի՝ եղանակիչը գրվում է նախագաս և սուսանց շեշտի չէ
կարելի գործածել:

ԱՐԳԵԼԱԿԱՆ ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ

ա) . Ե (ի) խոնարհում

Պարզ—սիր-ել

Ածանց.—տես-ան-ել

Պատմառ.—գարձ-ուցան-ել

Եզակի—մի սիր-եր (մի սիրեր) մի տես-ան-եր, մի գարձու-
ցան-եր

Ցուցականի—մի սիր-էք (մի սիրեք), մի տեսան-էք, մի գարձ-
ուցան-էք

ի խոնարհում

Պարզ—բնակ-իւ

Ածանց.—ուսան-իւ

Պատնառ.—ուսուցան-իւ

Յգակի—մի բնակ-իւ, մի ուսան-իւ մի ուսուցան-իւ

Յոգնակի—մի բնակ-իւ, մի ուսան-իւ մի ուսուցան-էք

բ) Ա. խոնարհում

Պարզ—կարդ-ալ

Ածանց.—գոհան-ալ

մերձ-են-ալ

Յգակի—մի կարդ-ար, մի գոհանար մի մերձ-են-ար (մի մոտենար)

Յոգնակի—մի կարդ-ար, մի գոհան-ար մի մերձ-են-ար (մի մոտենար)

գ) Ու. խոնարհում

Պարզ—թող-ուլ

Ածանց.—զարթ-ն-ուլ

Պատնառ.—թող-ուցան-իւ

Յգակի—մի թողուր մի զարթ-ն-ուր մի թող-ուցան-իւ

Յոգնակի—մի թողուր մի զարթ-ն-ուր մի թող-ուցան-էք

Վարժություններ արգելական հրամայականի շուրջը

Մի լինիւր ամբարտաւան, յորժամ ի ցանկալի փառաւորութիւնն իցես և մի դձուճ՝ յորժամ ի թշուառութիւն հասանիցես: Անդ կացցես և զլոյս մի՛ տեսցես: Եւ ընդ այս մի՛ ոք զարմացի (այս բանի վրա ոչ ոք թող չզարմանա): Այլ զու յայսր ամենայնի զմեզ մի՛ հարցաներ, Սի՛ երբք ճանապարհ ընդ նոսա:

Ամբարտաւան—գոռոզ, հպարտ

Գձուճ կամ դձուճ—խեղճ

Ընդ այս—այս բանի վրա

Յայսր ամենայնի—այս բոլորի մասին

Եւ թէպէտ ընդ ամենայն ազգս առնէր զանկարգութիւնս զայս, առաւել ընդ Հայոց աշխարհին մարտնչէր: Քանզի տեսանէր զնոսա ջերմագոյնս յաստուածապաշտութեան, մանաւանդ որք էին յազգէ նախարարաց Հայոց, և անմեղութեամբ ունէին զսուրբ քարոզութիւն առաքելոցն և զմարգարէից: Պատերէր զոմանս ի նոցանէ ոսկւով և արծաթով, և զբազումս աշխարհ ևս առատ պարգևօք. իսկ զոմանս ազարակօք և մեծամեծ գեղօք, զոմանս պատուովք և իշխանութեամբք մեծամեծօք: Եւ այլ ևս սնոտի յոյս ողոց առաջի դնէր. և այսպէս հրապուրէր և յորդորէր հանապազ. «Եթէ միայն, ասէ, զօրէնս մոգութեան յանձն կալջիք, և ձեր մոլորութիւնդ սրտի մտօք դարձուցանիցէք ի ճշմարտութիւն երևելի մերոց զիւցազնական օրինացս, ի մեծութիւնս և յաւազութիւնս հասուցից հաւասար իմոյ սիրելի նախարարացս, նա առաւել ևս զանցուցից (եղիշէ):»

Թէպէտ—թեկուզ
Ընդ ամենայն ազգս առնէր—
բոլոր ազգերի գլխին բերում էր
Մարտնչէր—պայքարում էր
Ջերմագոյն—ալկելի ջերմեռանդ
Ունէին—բռնում էին, պահում
էին
Քարոզութիւն առաքելոցն և
մարգարէից—առաքյալների և
մարգարեաների քարոզությունը
Պատերէր զոմանս ի նոցանէ—
նրանցից ոմանց խաբում էր
Այլևս առատ պարգևօք—էլ ուրիշ
առատ պարգևներով
Սնոտի—դատարկ
Եւ այլ ևս սնոտի յոյս ողոց առաջի
դնէր—ուրիշ դատարկ հուշեր
էլ տալիս էր (առաջադրում էր, խոստանում)
Յորդորէր—հորդորում էր, (սիրտն
առնել, զրգուել)
Հանապազ—միշտ

Յանձն կալջիք—յանձն առնեք
Չօրէնս մոգութեան—մոգական
օրենքը
Սրտի մտօք—սրտով ու մըտաքով
Երևելի մերոց զիւցազնական
օրինացս—մեր դյուցազնական
պայծառ օրենքի
Երևելի—նշանավոր, պայծառ
երեվելի
Դարձուցանիցէք ի ճշմարտութիւն
երևելի դյուցազնական օրինացս—
դարձնեք մեր դյուց. այս պայծառ
օրենքի ճշմարտությանը
Հասուցից ի մեծութիւնս և յաւազությունս—մեծության և
աւազութիւն կհասցնեմ
Հաւասար իմոյ սիրելի նախարարացս—
իմ սիրելի նախարարներին հաւասար

Նա առաւել—ավելի եկա
Չանցուցից (զանցուցանել)—
բարձրացնել, գերազանցել

Նա առաւել ևս զանցուցից—
էլ ավելի կբարձրացնեմ

Եւ հրաման բարձր բարբառով և ասէ.

«Ամենայն ազգ և լեզուք՝ որ են ընդ իմով իշխանութեամբ՝ դադարեացին յերաքանչիւր մօլոր օրինաց, և միայնոյ ձեկեացն յերկրպագութիւն արեգական, զոնս մատուցանելով և աստուած անուանելով և սպաս (=ըսպաս) ունելով կրակի. և ի վերայ այսր ամենայնի և զմոգութեան օրէնս կատարելով մի ինչ պահաս առնիցեն»։ Զայս ասելով քարոզ քարոզ ի մեծի կարաւանին, և պատուէր սաստիւ ի վերայ զնէր ամենեցուն. և զեսպանս ստիպաւ արձակէր յամենայն ազգս հեռաւորս, զզոյն պատուէր հրամանի առ ամենեւեան արկանէր (եղիշէ)։

Եւ հրաման—հրաման տվեց
Ընդ իմով իշխանութեամբ—իմ
իշխանութեան տակ
Դադարեացին—թող դադարեն
Յիւրաքանչիւր մօլոր օրինաց—
ամեն մի սուս (սխալ) օրինա-
բէջ

Մի այնոյ եկեացեն յերկրպա-
գութիւն արեգական (եկեա-
ցեն յերկրպագութեան մի-
այնոյ արեգական—գան եր-
կրպագելու (թող երկրպագեն)
միակ արեգակին

Սպաս ունել—ծառայել, սպասա-
րդել

Պատուէր սաստիւ ի վերայ
զնէր ամենեցուն (=սաստիւ
պատուէր զնէր ի վերայ ամե-
նեցուն) խտով պատվիրում
էր քոյրերն

Դեսպանս ստիպաւ արձակէր—
շտապով գեսպաններ էր ու-
ղարկում

Դեսպան—լուր տանող

Ի վերայ այսր ամենայնի—
բացի այս բոլորից (այս
բոլորի վրա)

Զմոգութեան օրէնս կատա-
րելով (=կատարելով զօ-
րէնս մոգութեան)=մո-
գական օրինքը (ծեսը) կա-
տարելով

Մի ինչ պահաս առնիցեն (մի
առնիցեն ինչ պահաս)—
ոչինչ պահաս չանեն

Քարոզ կարգայր—հրապարա-
կում էր

Քարոզ—բարձր ձայնով հրա-
մանը հրապարակել, մու-
նեալիկ

Կարաւան—բանակ
Յամենայն ազգս հեռաւորս—
բոլոր հեռավոր ազգերին
Զզոյն պատուէր հրամանի—
նույն պատվերն ու հը-
րամանը

Առ ամենեւեան արկանէր
պատուէր—բոլորին պատ-
վիրում էր

Դաս ԺԹ

ԴԵՐԲԱՅՆԵՐ

Դրաբարում գերբայները չորս են՝ անորոշ, ներկա կամ անթակայական, անցյալ և ապառնի:

ա) ԱՆՈՐՈՇ ԴԵՐԲԱՅ

Անորոշ գերբայը արտահայտում է սոսկ գործողությունը՝ Օրինակ՝ գրել, գնալ, թողուլ, բնակիլ և այլն:

Դրաբարում անորոշ գերբայն ունի հետևյալ ձևերը՝ ել կամ իլ ալ, ուլ, ուլ: ե(ի), ա, ու ձայնավորներով որոշվում է խոնարհման տեսակը:

Ել գերբայական ձևով (էական բայը) հին դրաբարում ե-դել է եալ, որից և կազմվել են ներկայի ձևերը՝ եամ, եաս, եյ (=եմ, ես, եյ (է)), եամք, եայք, եան (=եմք, էյք=էք, ան). գր-եամ, գր-եաս, գր-եայ (գր-եմ, գր-ես, գր-է), գրք-եամք, գր-եայք, գր-եան (գր-եմք, գր-էք, գր-են):

Անորոշ գերբայը դրաբարում հոլովվում է ո հոլովումով (արտաքին թեքման) և միայն եզակի թվով: Օրինակ՝ գրել, գրեալ, ի գրելոյ, գրելով (գրել, գրելու, գրելոց, գրելով):

բ) ՆԵՐԿԱ ԿԱՄ ԵՆԹԱԿԱՅԱԿԱՆ ԴԵՐԲԱՅ

Ներկա կամ ենթակայական գերբայն արտահայտում է ներկա ժամանակում կատարվող գործողության սուբեկտը (ինքնական, անձը): Օրինակ՝ տեսող, տուիչ (տըվիչ), պարզեիչ և այլն:

Ներկա կամ ենթակայական գերբայը դրաբարում ունի սուղ վերջավորությունը, որ հետագայում գրվել է օղ, ող (նույն ալ ող վերջավորությունն ունի նաև աշխարհաբարում): Այսպես՝ տեսա-աղ=տեսն-օղ=տեսա-ող և այլն*):

Ներկա կամ ենթակայական գերբայը թեք դրաբարում և թե

*) Դրաբարի հին քերականության մեջ իչ համարվել է ենթակ. գերբայական վերջավորություն օր. տուիչ, պարզեիչ և այլն:

աշխարհաբարում արտահայտում է նաև հատկություն, Օրինակ՝
այլ արբեցող (հարբեցող մարդ), սիրող իմաստութեան = իմաս-
տություն սիրող, հալածիչ մարդկան և այլն: Այս բոլոր դեպ-
քերում ենթակայական գերբայը գիտակցվում է որպես ածա-
կան:

Ներկա կամ ենթակայական գերբայը գիտակցվում է որպես
դոյական, երբ գործ է ածվում առանձին: Օրինակ՝ կորն զնե-
ղիչս = կորցրու նեղիչներին և այլն:

Ներկա կամ ենթակայական գերբայը հոլովվում է ի-ա
խառն հոլովումով՝ եզակի և հոգնակի: Այսպես՝

եզակի քիւ

ող, աղ, օղ
վերջավորութ.

Ուղղ. սիրող (սիրաւղ, օղ)

Ս. սիրողի (սիրաւղի)

Տ. սիրողի (սիրաւղի)

Հ. զսիրող (զսիրաւղ)

Գ. ի սիրողէ (ի սիրաւղեյ (է))

Բ. սիրողաւ (սիրաւղաւ)

Ն. ի սիրողի (ի սիրաւղի)

յոգնակի քիւ

Ուղղ. սիրողք (սիրաւղք, օղք)

Ս. սիրողաց (սիրաւղաց, սիրօղաց)

Տ. սիրողաց (սիրաւղաց, սիրօղաց)

Հ. զսիրողս (զսիրաւղս, զսիրօս)

Գ. ի սիրողաց (ի սիրաւղաց, սիրօղաց)

Բ. սիրողաւք (օք), սիրաւղաւք, օք

Ն. ի սիրողս (ի սիրաւղս, սիրօղս)

իչ

Ուղղ. նեղիչ

Ս. նեղչի (նեղչի)

Տ. նեղչի (նեղչին)

Հ. զնեղիչ

Բ. ի նեղչէ

Գ. նեղչաւ

Ն. ի նեղչի

նեղիչք (նեղիչներ)

նեղչաց (նեղիչներ)

նեղչաց

զնեղիչս

ի նեղչաց

նեղչաւք, օք

ի նեղիչս

Ներկա կամ ենթակայական զերբայը կազմվում է ներկու
 ձևից՝ ա) անորոշ դերբայի արմատից կամ բ) առիստի բնից
 ավելացնելով աւղ= օղ (ուղ) կամ իչ մասնիկները: Այսպես՝

ա) ԱՆՈՐՈՇ ԴԵՐԲԱՅԻ ԱՐՄԱՏԻՑ

Անորոշ դերբայ	Ներկայ կամ ենթակ. դերբայ
Որս-ալ	որս-աւղ, որս-օղ (=որս-ող)
Տես-ան-իւ	տես-աւղ, տես-օղ (=տես-ող)
Ուս-ան-իւ	ուս-աւղ, ուս-օղ (=ուս-ող) և այլն:

բ) ԱՈՐԻՍՏԻ ԲՆԻՑ

Անորոշ դերբայ	Առիստի բուն
Չարման-ալ	զարմաց
Գն-ալ	զնաց
Կամ-իւ	կամեց
Մատուցան-իւ	մատուցց
Ուսուցան-իւ	ուսուցց

Ներկայ կամ ենթակ. դերբայ

զարմաց-աւղ, օղ կամ զարմացող
 զնաց-աւղ, օղ կամ զնացող
 կամեց-աւղ, օղ կամ կամեցող
 մատուց-աւղ, օղ և մատուցող
 ուսուց-ող կամ ուսուցիչ

ենթակայական զերբայն արտահայտվում է նաև մի ամ-
 բողջ նախադասութեամբ (գիմափոր բայով և որ հարաբերական
 զերանունով): այս դեպքում գիմափոր բայը հաճախ ստանում է
 ն հոգը: Այսպես՝ փոխանակ ասելու զքեզ տեսանողն, ասվում է՝
 որ տեսանէ զքեզ, կամ որ ասէն (—նա, որ ասէ) և այլն:

Չայն հառաչանաց, հեծութեան սրտի ողորց աղաղակ, քեզ
 զերբնծայեմ, տեսողդ զաղտնեաց: Նա յամենայնի կարող է ի
 կեր արկանել և պայծառանալ: Զարարածս փոխանակ արարչին
 մեծարողի: Յերկիւղէ ինչ ոչ զանգիտող (չվախեցող): Հռժիղու,

Գ. տեսելով
Ն. ի տեսեալ

սիրեցելով
ի սերեցեալ

յոզմ. Բ.

Ուզդ. տեսեալք

սիրեցեալք

Ս. տեսելոց

սիրեցելոց

Տ. տեսելոց

սիրեցելոց

Հ. զտեսեալս

զսիրեցեալս

Բ. ի տեսելոց

ի սիրեցելոց

Գ. տեսելովք

սիրեցելովք

Ն. ի տեսեալս

ի սիրեցեալս

Ուզդականի եալ զերբայական ձեւը շէշտի տեղափոխու-
թյան հետեանքով թեք հոլովներում դառնում է ել (տեսեալ=
տեսեալ-ն): Այս հոլովման մեջ երևում է անորոշ զերբայները
հունչությունը:

ՊԱՏԵՐԱԶՍ ԸՆԴ ԶՈՐՍ ԴՈՄԵՏԻԱՆՈՍԻ Ի ԲԱՍԵԱՆ

(Ընդգծել անցյալ զերբայները)

Ազմուկ շփոթից իմն լեալ յարեալուտս, ընդ որ վստահա-
ցեալ Արտաշէս նշկահեալ (ապստամբել) ընդգիմանայ հոլովայեց-
ւոցն, ոչ տալով հարկա: Իսկ Դոմեստիանոսի կայսեր ցասուցեալ
զօրս ի վերայ Արտաշիսի առաքէ. որոց հասեալ ի կողմանս Կե-
սարու, զՏիրանի և զԳօրսն արեւմտեան առաջի եղեալ ամեն
տաղնապաւ մինչև ցքաջ ընդարձակ հովիտն Բասենայ. յորում
ընդգէմ զիպեալ Արտաշազդ արեւելեայ և հիւսիսային զօրօքն,
հանդերձ ամենայն որդեովքն արքայի, և պատերազմեալ սարս-
կապէս, վտանգին (նեղն ընկնել):

Գ) ԱՊԱՌՆԻ ԴԵՐԲԱՅ

Ապառնի դերբայն արտահայտում է ապագայում կատար-
վելիք զործողութուն:

Ապառնի դերբայն արտահայտում է զործողության և ժա-
մանակի դադափար առանց թվի ու զեմքի:

Ապառնի բառը զբարար է և կազմված է ապ բացասական
մասնիկից և առնել բայից, որ նշանակում է անել՝ կատարել,
այստեղից՝ ապառնի=չկատարված, չարված զործողություն,

ապագային յաւանդանշուր ապառնի գործողութիւնն իրական
գործողութիւնն է, այլ ենթադրելի, մտածելի գործողութիւնն:

Ապառնի դերբայը կազմվում է անորոշ դերբայից բառա-
վերջում ավելացնելով ոց վերջավորութիւնը, որ հոգնակի է:
Այսպէս՝

Անորոշ դերբայ—խմանալ, գործել, խաղալ, թողուլ
թուլցանել

Ապառնի դերբայ—խմանալ-ոց, գործել-ոց խաղալ-ոց, թող-
ոց, թուլցանել-ոց

Այս ձևով կառուցված ապառնի դերբայը ներգործական է:
Կրավորականի ապառնի դերբայը կազմվում համար անո-
շորոշ դերբային ավելանում է ի: Այսպէս՝

Անորոշ դերբայ—գրել-լ, խնդրել, խօսիլ, խաղալ,
անալ, հեղուլ

Ապառնի դերբայ—գրել-ի, խնդրել-ի, խօսել-ի, խաղալ-ի,
անալ-ի, հեղիլ (հեղըլի)

Ապառնի դերբայը համապատասխանում է աշխարհաբարի
ապառնիին: Գրելոց=գրելու, խմանալոց=խմանալու, թողոց=
թողնելու, գրելի=գրվելու, անալի=լավելու, խօսելի=խոսվե-
լու և այլն:

ՂԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Երբեք էնակէ ի լոննորն միում ի դաշտավայրի, յորում
աակաւք ի մարդկանէ յառաջագոյն ցրուելոցն դադարեալ բնա-
վէին, զորս հնազանդ իւր արարեալ Հայի, շինէ անդ տուն բնա-
կութեան կալուածոց: Այս արդարացուցանէ զանգիր հին առա-
ջեալ զրոյցս: Խնամ արեալ հոգացայ ամենայնի, որչափ
միտք և հասողութիւն բաւեցին: Իսկ նոցա անցեալ ընդ նեղուցս
ժփրատայ կամրջին, ընկեցին զփայտն զկնի իւրեանց (իրեն-
ցից հետո) (Մովսէս Խորենացի):

Չայս ասելով քարոզ կարդայր ի մեծի կարուանին: Չայս
տեսալ թագաւորին Բուշանաց ոչ հանդուրժէր (չէր կարողանում)
ընդ առաջ ելանել նորա պատերազմաւ: Մահ ոչ իմացեալ մահ է, մահ
իմացեալ անմահութիւն է: Մոնչելով բարբառ արձակեալ և ասէ, եր-
դուեալ իմ յարեգակն (երգվել եմ արեգակով), որ ճառագայթիւն իւ-
րովք լուսաւորէ զամենայն տիեզերս և ջերմութեամբն կենդանա-
ցնէ զամենայն գոյացեալսն, եթէ ոչ վաղիւ առաւօտն (վաղը, առա-

վորսյան), ընդ երեւումն սքանչելոյն (սքանչելու երեւալու ժա-
մանակ), ընդ իս (ինձ հետ) իւրաքանչիւր ծուռը նմա ոչ կրկ-
նեսջիւք՝ խոստովանելով զնա աստուած, ոչինչ բողացուցից ձեռք
(չեմ թողի ձեզ)՝ զամենայն նեղութիւնս չարչարանացն ի վերաց
ածելով, մինչև ակամայ կատարիցէք զկամս հրամանաց իմոցս
(եզիշէ)։

ՍՊԱՆՈՒՄՆ ՎԱՀԱՆԱՅ ՄԱՍԻԿՈՆԵՆԻ

Իայց Մեհրութան ոչ քաւականացաւ կատարել զչարինս՝
որ արար քրիստոնէիցն և առաւել Հայաստանեայց աշխարհիս՝
այլ առնու զգօրսն Պարսից և դայ թաղաւորել Հայոց հրամանաւ
Շապհոյ արքայի, ունելով ընդ իւր Վահան Մամիկոնեան. և
եկեալ մտեալ յաշխարհս Հայոց անկրկիւղ համարձակութեամբ՝
խորհեալ խորհուրդ, զոր ոչ կարաց հաստատել։ Քանզի Սամուէլ-
որդի Վահանայ գնաց ընդ առաջ հօր իւրոյ։ Կարծելով Վահա-
նայ խոնարհել զորդին իւր յանկանգնելի կործանումն, զոր մեկու-
սեալ Սամուէլի զհայր իւր Վահան, իբր այն, թէ խորհիցին
ինչ վասն որոյ եկեալն էին, իբրև հարուստ մի մեկնեցան
ի գնդէն պարսից՝ ամբարձեալ Սամուէլի զմիողնին՝ ազդոյ վերա-
ի վերայ եղեալ առ ժամայն եհատ գնա ի կենաց. և դար-
ձեալ անտի սպան և զմայր իւր զճաճատուհի, զի երկոքինն
ուրացեալ էին ի Քրիստոսէ. և ինքն գնաց փախստական թ
Պարսից ի կողմանս Խաղաեաց։ (Թովմա Արծրունի)

Խորհեալ խորհուրդ—միտք մը-
տածեց (մտածեց մի բան)
Զոր ոչ կարաց հաստատել—որը
չկարողացաւ ի կատար ածել
Կարծելով Վահանայ—Վահանը
կարծում է (կարծեց), թե
Խոնարհել զորդին իւր—իւր սրդին
իջնէ է
Յանկանգնելի կործանումն—ան-
դիմադրելի կործանում
Մեկուսեալ—առանձնացնելով
Մեկուսեալ Սամուէլի—Սամուէլը
մեկուսացրեց

Իբր այն—Իբր թե
Խորհիցին ինչ վասն որոց
եկեալ էին—խորհուրդ անեա-
այն բանի մասին, որի հա-
մար եկել էին
Իբրև հարուստ մի—հեռու
Մեկնեցան ի գնդէն Պարսից—
հեռացան Պարսից գնդից
Ամբարձեալ Սամուէլի—Սամ-
վելը բարձրացրեց
Զմիողնին (միողնի)—միա-
սայրի (այսինքն մի բեռ-
նով թուր)

Աղղոյ վերս (աղղոյ վերք) —
մահացու վերք

Աղղոյ վերս ի վերաց եղեալ —
մահացու վերք պատճառել

Առ ժամայն — խսկուչն

Նհատ (հատանել բառից) — կըստ
բեց

Նհատ ի կենաց — զրկեց կյանքից

Դարձեալ անտի — աշնտեղից
վերադառնալով

Սպան (սպանանել բառից) —
սպանեց

Ուրացեալ էին ի Քրիստոսէ —
ուրացել էին Քրիստոսին

Նրկութիւն — երկուսը միասին

ԸՆԴԴԻՍՈՒԹԻՒՆ ԻՇԽԱՆԻՆ ԱՂՈՒԱՆԻՑ

Իսկ Բուխայի առեալ զբազմութիւն զօրացն իւրոց՝ իջանէ
ի դաշտն Գաղարացւոց, և երթեալ մտանէ ի քաղաքն մեծ Պար-
տաւ: Եւ սկսաւ զուռալ, և խորհէր զթոյնս չարութեանն թափեք
ի վերայ իշխանին Աղուանից, և յղէր առ նա կոչելով ի հնա-
զանդութիւն, այլ նա ոչ տալը տեղի բանից նորա, քանզի քա-
ջաղոյնս գիտէր զբարս նորա խաբերայտ եւ ժողովեալ զբնա-
կիւն աշխարհին համօրէն զարս և զկանայս և զայլս յերկրէն:
Աղուանից բազմութիւն առմիկ շինականաց և լէզէոնս զօրակա-
նաց, եւ Բուխայի իմացեալ որպիսի պատրաստութեամբ կազմի
իշխանն Աղուանից, տարակուսէր ի միտս իւր զի և զբազումս
պատերազմեալ պէսպէս մարտիւք, և ոչ ինչ կարացեալ ստնա-
նել անմարտնչելի ամբոցացն և քաջութեան արանցն որ ի նմա
ողորձական բանիւք կոչէր ի հաւանութիւն:

Եւ իշխանն դարձուցանէ այսպիսի իմն պատասխանի.

«Օրէն է աշխարհակալաց արքունի խնամակալութեամբ
գնալ ընդ աշխարհ իբրեւ առ հնազանդս, և գնեղութիւնս տառա-
պելոց բառնալ և ի դիւր հանել իբրեւ զխնամարկուս, և ոչ առա-
զակարար աւերել և սրով և դերութեամբ յաւեր դարձուցանել:
Եւ զու թէ ոստիկան խաղաղութեան էիր եկեալ յարքունուստ՝
զինուութիւն պարզեալաշէն իբր սոցա և ոչ զաւերս և զխռովու-
թիւն: Եւ արդ յայտնի լիցի, զի որչափ բաւէ զօրութիւն իմ և
լիցեմ կենդանի՝ կացից ընդդէմ զօրութեամբ, և քեզ իթէ հաճոց
թուրից արդեցուցանիլ զքեզ և զզօրս քո՝ արի ել աստի և գնա
ի սահմանաց իմոց: Ապա թէ փութաս իրանել ի կենաց աստի
առ զայլուս կատաղութեան քո և զոսկերս ցրուես յանապատս
և լինել կերակուր գազանաց երկրի և թռչնոց երկնից՝ կամք քո
լիցին: Արդ վճարեալ է յիմմէ կողմանէ շատխօսութիւն ընդքեզ»

Թ Զեռս քո է խաղաղութիւնս եւ խռովութիւնս եթէ, որպէս ասացի, ի բաց գնաս յինէն՝ խաղաղութիւնս է, ե թէ ոչ՝ պատերազմ եւ կռիւ եւ ճակատամարտ. ե դու նպատակ՝ ե աղեղն իմ խոցութիւն, դու անոյցան՝ ե մանկունք իմ յաղթանակ, դու ոտիս՝ ե զօրք իմ դատապարտիչք, քո պատերազմ ե մեր յաղթութիւնս, քո մարմինս ե իմ նիզակ, քո պարանոց ե իմ սուսեր... դու յիշեալ ծովական ե մեք կարթ, ի քիմս քո ի վեր ձգելով զքեզ ի խորոց անդնդոց, ե դու իբրեւ զեղջերու առանց եղջեր՝ ե մեք արծուիք ի վերոյ քո, կուրացուցիչք աշաց քոց:

(Թովմա Արծրունի)

Թե Բռնիստի իմացեալ—ե Բռնիստի իմանալով

Թրդիսի պատրաստութեամբ կացմի—ինչպիսի պատրաստութեամբ է պատրաստվում (ինչ պատրաստութեան է տեսնում)

Թէսոյէս մարտիք—տեսակ տեսակ մարտերով

Թան անել—մի բան անել կարողանալ, վնասել

Թղթական բանիք—ողտքական (ազաչական, անուշ, կտկուղ) խոսքերով

Թոջեր ի հաւանութիւնս—կանչում էք համաձայնելու (հրազիրում էք հաշտվելու)

Թերի—վեր կաց

Թլ աստի—գնաս աշատեղից

Թն զայրուցս կատաղութեան քո—քո սաստիկ բարկութեան ե կատաղութեան պատճառով (բարկութեանից ե կատաղութեանից)

Թթէ ի բաց գնաս յինէն—իթե հեռանաս ինձնից

Թ քիմս քո—քո քմքի մեջ

Ի վեր ձգելով զքեզ ի խորոց անդնդոց—վեր ձգելով քեզ խոր անդունդներից (դուրս ենք քաշում քեզ)

Իբրեւ զեղջերու առանց եղջերի—որպէս եղջերու առանց եղջերի

Բառնալ—վերացնել

Ի զիւր հանել—զիւրացնել, հեշտացնել

Իբրեւ զխնամարկու—որպէս հոգատար, խնամող

Յաւեր զարձուցանել—ալիւրիւ ալիւրակ զարձնել

Կացից ընդդէմ զօրութեամբ—ուժով կղիմադրեմ

Որչափ բաւէ զօրութիւնս իմ—որքան թույլ են տալիս (ներում են) իմ ուժերը

Իցեմ կենդանի—կենդանի կըլինեմ

Ապրեցուցանել—ազատել, փրկել

Ելանել ի կենաց աստի—հեռանալ (զնալ) աշս կյանքից (մեռնել)

Դամբ քո լիցին—թող քո Սուսեր—սուր
 կամքը լինի Մեք արծուիք ի վերոյ քո—
 Վհարեալ է—վերջացել է մենք արծիվներ քո գլխա—
 Ախոյան—թշնամի, հաղառակորդ վերելք (քո վերից)
 (բառացի նշանակում է կլուս Կուրացուցիչ աշաց քոց—քո
 ըրեճ, հարձակվող) աչքերը կուրացնողներ

* *
 *

Դառ Ի

Իսկ իբրև եկին, հասին աւուրք ջերոտ, հարաւահողմն գա-
 ղուն զբանցն ըսնալոյ, համբարձաւ թաղաւորն ի կող-
 մանցն յայնցանէ. եկին, իջին յԱյրարատ գաւառ, ի Վաղար-
 շապատ քաղաք. և մինչդեռ ուրախութեամբ հանգուցեալ էին,
 ի միտ արկեալ թագաւորին գումարտակ առնէր անդրէն արշա-
 շել ի կողմանս Պարսից:

Իբրև զայն լսէր Պարթևն, զերդումն ուխտին յիշէր, որ
 ընդ Պարսից արքային ուխտեալ էր: Նաև զխոստմունսն յիշէր
 զպարգևացն և ի բուն աշխարհն փափագէր, որ Պահլաւն կոչէր և
 վատ խորհուրդ ի միտ արկանէր (Ազաթանգեղոս):

Ջերոտ—տաք
 Համբառնալ, համբարձաւ—տե-
 ղից վեր կենալ
 Հանգուցեալ էին—հանգստացել
 էին, հանգիստ էին առել
 Ի միտ արկեալ թագաւորին—
 թագաւորի միտն ընկալ, թա-
 ցավորը հիշեց
 Գումարտակ առնէր—զօրք էր
 ժողովում
 Անդրէն—կրկին

Ի կողմանս Պարսից—գեպէ
 Պարսից կողմերը
 Ուխտ—սլալման, դաշն, կապ
 Ուխտեալ էր ընդ Պարսից ար-
 քային—(այն պայմանը),
 որ հաստատել էր պարսից
 թագաւորի հետ
 Յիշէր զպարգևացն—հիշում էր
 պարգեւներ ժաման

ԲԱՂԱԴՐՅԱԼ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐ

Բացի բայերի հիմնական ժամանակներից զբարարում (ինչ-
 պես և աշխարհաբարում) գոյութիւն ունեն նաև բաղադրյալ
 ժամանակներ:

Բաղադրյալ բառի փոխարեն հին քերականության մեջ
գործ է ածվել հարակատար և գերակատար:

Բաղադրյալ ժամանակներն արտահայտում են բայի խո-
նարհման ժամանակի որևէ նրբությունը կամ երանգավորումը, որ
գոյություն չունի խոնարհման հիմնական ձևերի մեջ:

Բաղադրյալ ժամանակները կազմվում են բայի դերբայական
ձևվի և հակառակ բայի միացությունից: Օրինակ՝ գրեալ էր (գրել
էր կամ գրած էր), գրելոց էի (գրելու էի) և այլն:

Բաղադրյալ ժամանակները կազմող դերբայները երկու են՝
անցյալ և ապառնի: Օրինակ՝ տես-եալ, գը-եալ, սիրեց-եալ
(անց. դերբ.), տեսանել-ոց, գրել-ոց, սիրել-ոց (ապառնի դեր-
բայ) և այլն:

Բաղադրյալ ժամանակները կազմող օժանդակ բայերը
նույնպես երկու են՝ եմ (էակա՛ն) և լինիմ:

Բաղադրյալ ժամանակները կազմվում են այսպես՝

եմ հակառակ բայ

ա) Անցեալ դերբայով և եմ էակա՛ն բայով

Եմ էակա՛ն բայի ներկա, անցյալ անկատար և ստորադա-
տական ապառնի (առաջին ապառնի) ժամանակաձևերը գրվում
են անցյալ դերբայի վրա:

Ներկա ժամանակ.—սիրեալ եմ, սիրեալ ես, սիրեալ է,
սիրեալ եմք, սիրեալ էք, սիրեալ են:

Անցյալ անկատ.—սիրեալ էի, սիրեալ էիր, սիրեալ էր,
սիրեալ էաք, սիրեալ էիք, սիրեալ էին:

Ստորադ. ապառնի (1) սիրեալ իցեմ, սիրեալ իցես, սիրեալ
իցէ, սիրեալ իցեմք, սիրեալ իցեք, սիրեալ իցեն:

Շական բայով և անցյալ դերբայով կազմված այս ժամա-
նակներն ունեն թե ներգործականի և թե կրավորականի ի-
մասա: Այսպես, սիրեալ եմ=սիրել կամ սիրվել եմ, սիրեալ էի
—սիրել կամ սիրվել էի, սիրեալ իցեմ=սիրած կամ սիրված
լինեմ և այլն:

բ) Ապառնի դերբայով և եմ հակառակ բայով

Եմ էակա՛ն բայի ներկա, անցյալ անկատար և ստորադա-
տական ապառնի (առաջին ապառնի) ժամանակները գրվում
են ապառնի դերբայի վրա:

Ներկա—սիրելոց եմ, սիրելոց ես, սիրելոց է,
սիրելոց եմք, սիրելոց էք, սիրելոց ենք

Անց.—սիրելոց էի, սիրելոց էիր, սիրելոց էր.

սիրելոց էաք, սիրելոց էիք, սիրելոց էինք

Ստ. ապառնի.—սիրելոց իցեմ, սիրելոց իցես, սիրելոց իցենք

սիրելոց իցեմք, սիրելոց իցէք, սիրելոց իցենք

Ապառնի դերբայով կազմված բաղադրյալ ժամանակները.

նույնպես ունեն թե ներդրածականի և թե կրավորականի իմաստը

Այսպես՝ սիրելոց եմ=սիրելու կամ սիրվելու եմ, սիրելոց էի=

սիրելու կամ սիրվելու էի, սիրելոց իցեմ=սիրելու կամ սիր-

վելու լինեմ և այլն:

Ապառնի դերբայով—կազմված բաղադրյալ ժամանակը

զբաղվորում է բայի արտահայտած գործողության կամ դրու-

թյան նկատմամբ ունեցած մի քանի արտահայտություններ կամ վերա-

բերմունքը ներկա, անցյալ և ապառնի ժամանակում:

Լինիմ բայը

Լինիմ բայի ներկա, անց. անկատար և ստորագոյտական
ապառնի (անաջին ապառնի), անցյալ կատարյալի և հրաժարականի
և կանաչի բայածիվները դրվում են անցյալ գերբայի հետ և կազ-
մում համապատասխան բաղադրյալ ժամանակ: Այսպես՝

Ներկայ—սիրեալ լինիմ (սիրած կամ սիրված եմ լի-

նում)

Անց. անկատ.—սիրեալ լինէի (սիրած կամ սիրված էի լի-

նում)

Ստ. ապառնի (1)—սիրեալ լինիցիմ (սիրած կամ սիրված կը-

լինեմ)

Անց. կատար.—սիրեալ եղէ (սիրած կամ սիրված եղա)

Հրաժ. եղան.—սիրեալ լիք (սիրած կամ սիրված եղիք)

ԲԱՆԱԴՐՅԱԼ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՊԱՏԿԵՐԸ

1. ԵՄ ԷՍԿԱՆ ԲԱՅԸ

ա) Անցյալ դերբայով

Ներկայ ժամանակ

(Յարակառար կամ վաղակառար)

Եզակի թիւ

- «սիրեալ եմ (սիրած, սիրված եմ, սիրել, սիրվել եմ)
կամ սիրեալ է իմ
«սիրեալ ես (սիրած, սիրված ես, սիրել, սիրվել ես)
կամ սիրեալ է քո
«սիրեալ է (սիրած, սիրված է, սիրել, սիրվել է)
կամ սիրեալ է նորա

Յոգնակի թիւ

- «սիրեալ եմք (սիրած, սիրված ենք, սիրել, սիրվել ենք)
կամ սիրեալ է մեր
«սիրեալ էք (սիրած, սիրված էք, սիրել, սիրվել էք)
կամ սիրեալ է ձեր
«սիրեալ են (սիրած, սիրված են, սիրել, սիրվել են)
կամ սիրեալ է նոցա

Անգեալ անկատար

Եզակի թիւ

- «սիրեալ էի (սիրած, սիրված էի, սիրել, սիրվել էի)
կամ սիրեալ էր իմ
«սիրեալ էիր (» » էիր, սիրել, սիրվել էիր)
կամ սիրեալ էր քո
«սիրեալ էր (» » էր, սիրել, սիրվել էր)
կամ սիրեալ էր նորա

Յոգնակի թիւ

- «սիրեալ էաք (սիրած, սիրված էինք, սիրել, սիրվել էինք)
կամ սիրեալ էր մեր
«սիրեալ էիք (» » սիրված էիք, սիրել, սիրվել էիք)
կամ սիրեալ էր ձեր
«սիրեալ էին (» » սիրված էին, սիրել, սիրվել էին)
կամ սիրեալ էր նոցա

ԱՊԱՌՆԻ (ՍՏՈՐԱԴԱՍ. ԿԱՍ 1)

Նգականի քիւ

սիրեալ իցեմ (սիրած, սիրված լինեմ)	կամ սիրեալ իցէ իմ
սիրեալ իցես (» » լինես)	» » իցէ քո
սիրեալ իցէ (» » լինի)	» » իցէ նորա

Յոգնակի քիւ

սիրեալ իցեմք (սիրած, սիրված լինենք)	կամ սիրեալ իցէ մեր
սիրեալ իցէք (» » լինեք)	» » իցէ ձեր
սիրեալ իցեն (» » լինեն)	» » իցէ նոցա

Նմ էական բաժով կազմված բազդադրյալ ժամանակը համապատասխանում է աշխարհաբարի վաղակատար և հարակատար ժամանակներին:

Սիրեալ է իմ, քո, նորա և այլն ձեվերի մեջ ենթակառուցված է սեռական հոլովով:

բ) ԱՊԱՌՆԻ ԴԵՐԲԱՅՈՎ

ճերկայ ժամ. »

Նգականի քիւ

սիրելոց եմ (սիրելու կամ սիրվելու եմ)	
սիրելոց ես (» » » ես)	
սիրելոց է (» » » է)	

Յոգնակի քիւ

սիրելոց եմք (սիրելու կամ սիրվելու ենք)	
սիրելոց էք (» » » էք)	
սիրելոց են (» » » են)	

ԱՆՑԱՆԱ ԱՆԿԱՏԱՐ

սիրելոց էի (սիրելու կամ սիրվելու էի)	
սիրելոց էիր (» » » էիր)	
սիրելոց էր (» » » էր)	
սիրելոց էաք (սիրելու կամ սիրվելու էաք)	
սիրելոց էիք (» » » էիք)	
սիրելոց էին (» » » էին)	

ԱՊԱՌՆԻ (ՄՏՈՐԱԴԱՍ. ԿԱՄ I)

Եզակի թիւ

աիբեւոյ իցեմ	(	սիբեւու,	սիբեւու	լինեմ,	կլինեմ)
աիբեւոյ իցես	(	»	»	լինես,	կլինես)
աիբեւոյ իցէ	(	»	»	լինի,	կլինի)

Յոգնակի թիւ

սիբեւոյ իցեմք	(	սիբեւու,	սիբեւու	լինենք,	կլինենք)
սիբեւոյ իցէք	(	»	»	լինեք,	կլինեք)
աիբեւոյ իցեն	(	»	»	լինեն,	կլինեն)

Է. լինիմ բայը

ա) ԱՆՅՅԱԼ ԴԵՐԲԱՅՈՎ

Ներկայ

սիբեալ լինիմ	(	սիբեւում	եմ,	սիբած,	սիբած	եմ	լինում)
սիբեալ լինիս	(	»	ես,	»	»	ես	»)
սիբեալ լինի	(	»	է,	»	»	է	»)

աիբեալ լինիմք	(	սիբեւում	ենք,	սիբած,	սիբած	ենք	լինում)
աիբեալ լինիք	(	սիբեւում	էք,	սիբած,	սիբած	էք	լինում)
աիբեալ լինին	(	սիբեւում	են,	սիբած,	սիբած	են	լինում)

ԱՆՅՅԱԼ ՄՆԿԱՏԱՐ

սիբեալ լինէի	(	սիբեւում	էի,	սիբած,	սիբած	էի	լինում)
սիբեալ լինէիր	(	»	էիր,	սիբած,	սիբած	էիր	լինում)
սիբեալ լինէր	(	»	էիր,	սիբած,	սիբած	էր	լինում)

աիբեալ լինէաք	(	սիբեւում	էինք,	սիբած,	սիբած	էինք	լինում)
աիբեալ լինէիք	(	»	էիք,	»	»	էիք	լինում)
աիբեալ լինէին	(	»	էին	»	»	էին	լինում)

ԱՆՅԵԱԼ ԿԱՏԱՐԵԱԼ

սիրեալ հղէ (սիրած, սիրված, հղա, սիրվեցի)
 սիրեալ հղէր (սիրած, սիրված հղաւ, սիրվեցիւր)
 սիրեալ հղև (սիրած, սիրված հղավ, սիրվեց)

սիրեալ հղաք (սիրած, սիրված հղանք, սիրվեցինք)
 սիրեալ հղէք (սիրած, սիրված հղաք, սիրվեցիք)
 սիրեալ հղին (սիրած, սիրված հղան, սիրվեցին)

ԱՊԱՌՆԻ (ՍՏՈՐԱԴ. 1)

սիրեալ լինիցիմ, լիցիմ (սիրած, սիրված լինիմ, կլինեմ)
 սիրեալ լինիցիս, լիցիս (» » լինես, կլինես)
 սիրեալ լինիցի, լիցի (» » լինի, կլինի)

սիրեալ լինիցիմք, լիցիմք (սիրած, սիրված լինենք, կլինենք)
 սիրեալ լինիցիք, լիցիք (» » լինեք, կլինեք)
 սիրեալ լինիցին, լիցին (» » լինեն, կլինեն)

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

1. Դրական Զոգնակի

սիրեալ լիք (սիրած, սիրված հղիր) սիրեալ լերուք (սիրած, սիրված հղեք)

Ապառնի (ստորադ., I)

սիրեալ լինիջիք (սիրած, սիրված կլինես) սիրեալ լինիջիք (սիրած, սիրված կլինեք)

Ապառնի (սահման., II)

սիրեալ լիջիք (սիրած, սիրված պիտի լինես) սիրեալ լիջիք (սիրած, սիրված պիտի լինեք)

2. Ժխտական կամ արգելական

Մի լինիր սիրեալ (մի լինիր սիրած, սիրված) մի լինիք սիրեալ (մի լինիք սիրած, սիրված)

Բաղադրյալ ժամանակներն արտահայտում են թե կրավորական և թե ներգործական իմաստ:

Բայերը կրավորական ձևով արտահայտելու համար զօրձածվում են լինիմ բայով և անցյալ դերբայով, այսպես՝ տեսեալ լինիմ=տեսնվում եմ; սիրեալ լինիմ=սիրվում եմ և այլն:

Անցյալ դերբայով (օր. գրեալ) կազմված բաղադրյալ ժամանակների գործածության ընթացքում շատ հաճախ եականքայն չի գրվում, այլ հասկացվում է մտքով: Օրինակ՝ Երուսանդայ շինեալ գլխադաքն (փոխանակ՝ Երուսանդայ շինեալ էր քաղաքն):

ՇԽՆՈՒԱԾ ԿԱՐՆՈՅ ՔԱՂԱՔԻՆ, ՈՐ ԿՈԶԵՑԱԻ ԹԷՈՂՈՒՊՈԼԻՍ

Անատոլիայ զօրավարի ընկալեալ զհրամանն արքունի, և եկեալ յաշխարհս մեր և շրջեալ ընդ բազում կողմանս մեր, հաճի ի գաւառին Կարնոյ, իբրև ի միջոցի, շինել զքաղաքն արդարաւանդանող, շատաշուր և բերրի. իբր միջոց վարկուցեալ ըզվայրսն, ոչ կարի ի բացեալ ի տեղեացն, ուր Եփրատայ մասինն ինչ բղիենն աղբւրք աւանց և հանդարտ գնացիւք յառաջացեալ ծովանան մօրաբար երևութիւք. յորում անբաւութիւնք ձկանց և զանազան հաւուց ճարակաւորաց, յորոց ի ձուոց միայն կերակրուեալ լինէին բնակիչքն: Եւ զեղերը մօրին շամբք և բազմութիւն եղեգանց. և դաշտքն ունին զթանձրութիւն խոտոց և զքաջաբերութիւն սերմանաւոր պտղոց: Եւ լերինքն լի են երէնովք կճղակաբաշխիւք և որոճայնովք, նա և զանասնոց պաճարս բազմացուցանեն, մեծահասակս, քաջամարմինս և յոյրս ցուցանեն համակեալս ի գիրութիւն:

Եւ առ ստորոտով մի զեղեցկանիստ լերինն գտեալ բազում աղբււրս ակնանկիստ և մանուկնս բղիտեալ անդ հոռեղապրեաց զքաղաքն. զորով շրջաքակեալ խոր փոսիւ անդնդալիլ հաստոտեաց զհիմունս պատուարին, և ի վերայ բարձրաբերձ աշտարակս հանգինս շինեաց, յորոց գառաջինն թէոդոս անուանեաց ի պատիւ թէոդոսի: Եւ ի նմանէ անդր շինեաց աշտարակս ժայռաւորս իբրև գնաւացուղիս, և առանց զողաւոր խորշիւք, որք ընդդէմ հային լերինն: Սապէս և ընդդէմ դաշտին հիւսիսոց. իսկ ընդդէմ արևելից և արևմտից կանգնեաց աշտարակս բոլորաձևս: Եւ ի մէջ քաղաքին ի բարձրաւանդակ վայրի

մթերանոցս բաղմապատիկս շինեաց և Աւգոստինոն անուանեաց ի պատիւ Աւգոստոսի: Եւ այլ ջուրս ընդ յովով տեղիս ամեալ մըտոց անյայտ գնացելք: Եւ ելից զինու և պահապան զնդիւք զքաղաքն և անուանեաց Թէոդոպոլիս, զի յիշատակաւ քաղաքին անմահ լիցի անուէնս: Եւ ի վերոյ ջերմեղէնեալ աղբերացն յարկւս ի վիմատաշ քարանց շինեաց (Մովսէս Խսրենացի):

Հաճի—հավանում է, ակորժում է

Իբրև ի միջոցի—որպես մեջտեղի

Միջոց—մեջտեղ, միջին գիրք ունեցող

Վարկուցեալ—համարելով Վարկանիւ—համարել

Իբր միջոց վարկուցեալ զվայրսն—այն տեղերը համարելով որպես մեջտեղ, միջին գիրք ունեցող

Կարի—շատ Ի բացեալ—հեռու

Ի բացեալ ի տեղեացն—հեռու տեղերից

Ոչ կարի ի բացեալ ի տեղեացն—ոչ շատ հեռու այն տեղերից

Ուր եփրատայ մասինն ինչ բըղլենն աղբերքականց—որտեղից բղլում են եփրատի մի քանի աղբյուրները

Հանդարտ գնացիւք—հանդարտ ընթացքով (հոսանքով)

Յառաջացեալ—առաջ գնալով Ծովանան—ծովանում են

Ծովանան մօրաբար երևութիւք—ծովանում են, տղմուտի տեսք ստանում

Երևոյթ, երևույթ, տեսք, նմանություն

Ամբառութիւնք ձկանց—անհաշիվ ձկներ

Ջանադան հաւուց ճարակաւուրաց—զանազան խոտակիր թռչուններ

Յորոց ի ձուոց միայն կերս կերակրեալ լինէին բնակիչքն—որոնց ձվերով միայն կերակրվում էին բնակիչները

Քաջարեր—լավ բերք ունեցող Կճղակաբաշիս—թաթահերձ, կճղակավոր

Որոճային, այնոյ—որոճող Պաճար, ի, աւ, աց—պախար, տալար

Նա և զանասուն պաճարս բաղմաջանեն, մեծահասակս, քաղամարմինս—բաղմացնում են հաղթահասակ, խոշոր պախարաներ

Յոյրս—հաստ, լիքը մարմնով, Համակեալս ի գիրութեան—գիր

Աղբիւրս ականակիտս—ականակիտ աղբյուրներ

Մանուէն (մանր, մանու, մանուէնք)—մանր

Ետեղազրեաց—զծագրեց, գծեց

Զորով շրջափակեաց—նրա՞ն շրջապատեց

Անդնդալիւր—խորը հիմք դը-
րած
Անդնդալիւր հաստալտեաց զհի-
մունս պատուարին—շատ խորը
դրեց պատվարի հիմքը
Պատուար—պատ
Բարձրարեւրձ—խիստ բարձր
Նաւացուկ—նաւի քիթը
Ի նմանէ անդր—նրանցից այն
կողմ
Շինեաց աշտարակս ժայռաւորս
—շինեց ժայռածեկ աշտարակ-
ներ
Իբրեւ զնաւացուկս—նավերի
ցուկների (քթերի) նման
Եւ ի վերայ ջերմն բղխեալ ազրե-
րաց—ջերմ բղխող ազրյուր-
ների (ջերմուկների) վրա
Առանցք, րառանցից, իւր) —ցըց-
վածք, անցնելու տեղ, դատարկ
տեղ (պատի մեջ)
Եւ առանցս գոգաւոր խորշիւք
—և անցքեր գոգավոր (ներս,
ընկած) խորշերով

Աշտարակս բոլորածեւս—բոլոր-
ածեւս աշտարակներ
Սապէս և ընդդէմ դաշտին—
այսպէս և դեպի հյուսիսային
դաշտը նայող կողմը
Եւ այլ ջուրս ընդ յով տեղիս
—և ուրիշ ջրեր շատ տեղերով
Անյայտ գնացիւք—անհայտ
ուղիներով
Ածեալ մտոյց—բերեց (բերե-
լով) մտքեց
Եւ ելից զինու և պահապան դըն-
դիւք դքադաքն—և քաղաքը
լցրեց (կլից) զենքով և պա-
հապան գնդերով
Ելից (լնուլ լցնել)—լցի, լցեր,
լից կամ կլից-լցնել
Շինեաց յարկս—շինեց տուն,
ծածք, դստիկոն
Ի վիմատաշ քարանց—տաշած
քարերից

Դաս ԻԱ.

Եւ բազմաճայր գոչումն աղաղակի նոցա, մինչև ինքնին
թագաւորն տկանատես լինէր իրացն յանդիմանութեան, և ան-
զէն վազվաղակի երգմամբ հաստատէր և ասէր. «Ոչ թողացու-
ցից ձեզ, մինչև կատարեսջիք զամենայն կամս հրամանաց ի-
մոց»:

Եւ ահա իշխանութիւն առեալ չարաչար սպասաւորացն,
զչորս զինուորսն ի բուն աւագացն մատուցին ի փորձութիւնս
տանջանաց: Եւ զառաջեաւ դատեալ քաղում հարուածովք, նովին
կապանօք անցուցին ի տեղիս արգելանին: Իսկ այլոցն խաբէու-
թեամբ առ ժամանակ մի թողութիւն արարեալ, և զամենայն

Պատուհան պատճառս արկանէր զկապելովքն. և զայս առնէր առ-
տաճայական խրատուն (Եղիշէ)։

Պոչունն ազադակի—գոռում գո-
չումը

Քրտցն յոնգիմանութեան—մե-
ղադրանքը

Անդէն—նույն տեղը, նշանա-
կում է նաեւ իսկույն, շու-
տով

Ղաղվաղակի—շուտով

Պամս հրամանաց իմոց—իմ
կամքն ու հրամանը

Քշխանութիւն առեալ—թույլ-
տուութիւն ստացան (ստա-
նալով)

Չարաչար սպասաւորացն—չաբ
պաշտոնյաները

Սպասաւոր—ծառա, գործակալ,
պաշտոնյա

Քրտն աւագացն—իսկական ա-
վագներէից, մեծերից

Սատուցին ի փորձութիւնս տան-
ջանաց—մատնեցին փորձանքի
և տանջանքի

Չառաջեաւ դատեալ—առջեւը
չարչարելով

Ղնասուն պատճառս—հանցան-
քի պատճառները

Ղնաս—հանցանք, չարիք, քնաս
(վնաս, քնասու, քնասուց կամ
քնասից)

Կապել, կապեալ (կապելոյ, կա-
պեալք, կապելոց) շղթայա-
կապ անել, շղթայված
Չայս առնէր—այս բանն ա-
ռում էր.

Սատանայական խրատուն—
սատանայական խորհրդով,
գիտութեամբ

Նովին կապանօք (նոյն կա-
պանք)—նոյն շղթաներով
Տեղի արդեւանի—բանտ

Անցուցին ի տեղիս արգելա-
նին—տարան բանտ, բան-
տարկեցին

Անցուցին (անցուցանել)—անց-
կացնել

Թաղութիւն արարեալ (թողու-
թիւն առնել)—ներկելով (նե-
րել)

Արկանէր (արկանել)—գցել
Արկանել զկապելովքն—զը-
ցում էր կապալներէ (շղթ-
թայվածների) վրա

Առնել—անել

Խրատ—խորհուրդ, խրատ,
կարգ

ԱԾԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ

Ածականները գրաբարում դրվում են գոյականներից ա-
ռաջ կամ հետո։ Սյուպիս՝ գոյականներից առաջ—չարաչար սպա-
սաւոր, ի բուն աւագացն, առատ պարգև, բազում հարուածովք,
գոյականներից հետո—պաշտօնեայ ձախակողմեան, արանց
բաջաց, գիւտնոց և այլն։

Նախադաս ածականը չի հոլովվում, այլ մնում է տնօրէն փոխ և հայցական, բացառական և ներգոյական հոլովների նախդիրներն առնում է իր վրա Օրինակ՝

Եզակի թիւ

յոզմ. թիւ

Ուղղ. առատ պարզե
Ս. առատ պարզեի
Տ. առատ պարզեի
Հ. զառատ պարզե
Բ. յառատ պարզեէ
Գ. առատ պարզեաւ
Ն. յառատ պարզեի

առատ պարզեք
առատ պարզեաց
առատ պարզեաց
զառատ պարզես
յառատ պարզեաց
առատ պարզեօք
յառատ պարզես

Ծանոթ. Եթե ածականը միավանկ է և նախադաս, կարող է համաձայնել հոլովով և թվով. այսպէս՝ մեծ քաղաք, մեծի քաղաքի, մեծաւ քաղաքաւ, մեծաց քաղաքաց և այլն։ Հետադաս ածականը համաձայնում է նախադաս գոյականի հետ թվով և հոլովով։ Այս դեպքում նույնպէս հայցական, բացառական և ներգոյական հոլովների նախդիրն առնում է նախադաս գոյականը։ Այսպէս՝

Եզակի թիւ

յոզմակի թիւ

Ուղղ. քաղաք մեծ
Ս. քաղաքի մեծի
Տ. քաղաքի մեծի
Հ. զքաղաք մեծ
Բ. ի քաղաքէ մեծէ
Գ. քաղաքաւ մեծաւ
Ն. ի քաղաքի մեծի

քաղաք մեծք
քաղաքաց մեծաց
քաղաքաց մեծաց
զքաղաքս մեծս
ի քաղաքաց մեծաց
քաղաքաւ (օք) մեծաւք
ի քաղաքս մեծս

կամ

Եզակի

յոզմակի

Ուղղ. բան իմաստուն
Ս. բանի իմաստնոյ
Տ. բանի իմաստնոյ
Հ. զբան իմաստուն
Բ. ի բանէ իմաստնոյ
Գ. բանիւ իմաստնով
Ն. ի բանէ իմաստնոյ

բանք իմաստունք
բանից իմաստնոց
բանից իմաստնոց
զբանս իմաստունս
ի բանից իմաստնոց
բանիւք իմաստնովք
ի բանս իմաստունս

Հատուկ անուանների վրա զբոված նախադաս անականներն առնում են ն հոգը: Օրինակ՝ քաջն Արտաշէս, սրբոյն Մովսիսի Պորենացւոյ, բազմաթողովն Արտաշատ, քառապագայն Արազած:

Հատուկ անուանների վրա զբոված անականները համաձայնում են քվով և հոլովով, անկախ այն բանից նախադաս են, թե հետադաս: Օրինակ՝ Սահակայ Պարբևի, ի Սահակայ Պարբևե, Պարբևին Սահակայ, ի մեծէն Մեհրոպայ, ի Մեհրոպայ մեծէն, և այլն:

ԱԾԱԿԱՆՆԵՐԻ ԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐԸ

Անականների աստիճանները դրաբարում նույնպես երեք են՝ դրական, համեմատական (բաղդատական) և գերադրական:

Համեմատական աստիճանը կազմելու համար անականից հետո զբովում է գոյական: Այս գոյականի հետ անականը կապւում է իբրև, քան բառերով, այս դեպքում գոյականի վրա միշտ զբովում է գ նախդիրը: Օրինակ՝ մեծ քան զնա (նրանից ասվելի մեծ), դառն քան զլեզի (լեզիից ասվելի դառն), իբրև զգազան մի կատաղի (կատաղի գազանի նման):

Համեմատական աստիճանը կազմելու համար անականի վերջում ասվելանում է նույնպես գոյն մասնիկը: Օրինակ՝ եթէ տք կարի առաւելիալ իցէ աշխարհական մեծութեամբ և մտքն աղբատագոյն, այնպիսին ողորմելի է քան զբազումս = եթէ մեկը շատ ճոխացած լինի աշխարհիկ հարստութեամբ, իսկ մտքով ասվելի աղքատ (եղիշէ), հզորագոյն քան զԱրշակ արքայ (ասվելի հզոր, քան Արշակ թագավորը) և այլն:

Գերադրական աստիճանը կազմելու համար անականի վրա զբովում են յոյժ, կարի (շատ, սաստիկ), անհմարին (սաստիկ, մեծ, իրատ) բառերը: Ամենա մեկը, որ աշխարհաբարում ունի գերադրականի կոստոս, գործածական է նաև զբաբ սրում:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Յոյժ ընդ ահիւ անկեալ է բնութիւն մարմնոյ: Եւ յոյժ էր ջասուցեալ ընդ անուն: Երկրպագութն են առաւելալք, քան պանդան տաբերն: Զոգորմելիս քան զամենայն մարդիկ զնոսա համարեսցուք: Ցանկան մահու յառաջ քան զժամանակն: Եւ յայն ևս չար է քան զամենայն: Մեծ է տեղաւորութիւն մտաց, քան զմարմնոց: Նաև արջք օրհասանք ընդ վախճանել շնչոյն հզօրա-

դոյնս կոուին (նղիշէ): Հրաւիրի անդէն ի բղեշխէն դուգարացուց
 Սշուշայէ՝ յաղագս նորին գործոյ գալ յիւր իշխանութիւնն ի
 գաւառն Տաշրայ: ուր երթեալ՝ լաւագոյնս վարդապետեաց և
 հաստատագոյնս քան զամենայն աշակերտեալսն: Ողբամ զքեզ
 հանուրց հիւսիսականաց վեհագոյն: Ամենազան պտղովք առլը-
 ցեալ: Եւ մինչ նոքա զմերն յուսային դարձ և պատուասիրեց
 իմով ամենիմաստ արուեստիւս և կատարելագոյն յարմարու-
 թեամբս: յուսացաք հարսանեաց պարել: Իսկ Բէլն յանդուգն և
 անճոռնի դօրութեամբ ամբոխին, որպէս յորձան ինչ սաստիկ
 ընդ զառ ի վայր հեղեալ՝ փութայր հասանել ի սահմանս բնա-
 կութեան Հայկին: Աստ ուշիմ և խոհեմ սկսայն քաջազանգուրն
 և խայտակն, աճապարեալ հաւաքէ զորդիս իւր և զթոռունս, արս
 քաջս և աղեղնաւորս, թուով յոյժ նուագունս:

Ընդ անիւ անկանիլ—երկյուզի
 տակ ընկնել
 Յասուցեալ ընդ անունն—բար-
 կացած անվան վրա
 Երկրպագութն են առաւելիալք—
 երկրպագուներն ավելի են
 Քան զանբան տարերսն—քան
 անբանական տարերքը
 Տեսաւորութիւն մտաց—մաքի
 տեսողությունը
 Արջք օրհասականք—մահամերձ
 արջերը
 Ընդ վախճանել շնչոյն—շունչը
 փչելու ժամանակ
 Հանուրց—բոլոր
 Հրաւիրի անդէն—հրավիրվում է
 իսկույն
 Յաղագս նորին գործոյ—նույն
 գործի մասին
 Թուով յոյժ նուագունս—թվով շատ
 նվազ
 Ամենազան պտղովք առլցեալ—
 ամեն տեսակ պտուղներով
 լիքը, ցված

Զմերն յուսային դարձ—
 սպասում էին մեր դարձին
 Իմով ամենիմաստ արուես-
 տիւս և կատարելագոյն յար-
 մարութեամբ—իմ ամենի-
 մաստ արվեստով և լիակատար
 պատրաստութեամբ:
 Որպէս յորձան ինչ սաստիկ
 —ինչպես մի խիստ հեղեղ
 Ընդ զառ ի վայր հեղեալ—
 զառիվայրից թափվելով
 Քաջազանգուր—խիստ զան-
 ցուր
 Նախտակն—վառվուռն աչքե-
 րով
 Աճապարեալ—շտապելով (շտա-
 պով)
 Արս քաջս և աղեղնաւորս—
 քաջ և աղեղնավոր մարդ-
 կանց

Արդ բարիոք է արեգակն և գեղեցիկ բնութեամբ և մեզ և ամենայն արարող, որ ի ներքոյ երկնից, յօդուտ և ի դարման, իբրև ճրագ մի ի մեծի տան, ի մէջ ձեղունան և յատակի լուցեալ առ ի գխաւարն և զստուերն երկուց մեծացն անօթոց ի բաց ի միջոց փարատելոյ. բայց ինքն եթե իցէ և եթէ չիցէ, զայն ոչ գիտէ, զի չէ ի բանաւորաց և ի մտաւորաց, նոյնպէս և այլքն յանշնչոցն արարածոց: Եւ թէ ջուր, թէ հուր, թէ երկիր, թէ օդ, թէ իցեն և թէ չիցեն, զայն ոչ գիտեն, և զսպասաւորութիւնն, յոր կարգեցան, անգաղար մատուցանեն (Եղնիկ):

*
* *

Բարիոք (բարւոք, բարեօք, բարի բառից)—լավ
Դարման—ճար, պիտույք, (սպւրուստ)
Ձեզուն (ձեղունան, ձեղունաց)—ծածք (առաստաղ)
Լուցեալ (լուցանել բառից)—վառած
Առ ի գխաւարն փարատելոյ—խափարը հեռացնելու համար
Առ ի զստուերն (բզստովերն) փարատելոյ—ստովերը հեռացնելու (ցրելու) համար
Ի բաց ի միջոյ—մեջ տեղից հեռացնելու

Բայց ինքն եթէ իցէ և եթե չիցէ—բայց ինքը կա, թէ չկա
Զայն ոչ գիտէ—այն չի իմանում
Զի չէ ի բանաւորաց և ի մտաւորաց—որովհետեւ բանակն և մտավոր արարածներէ չէ:
Եւ զսպասաւորութիւնն անգաղար մատուցանեն—և անգաղար մատուցում են այն ծառայութիւնը
Յոր կարգեցան—որի համար նշանակվեցին

*
* *

Արդ եթէ գաղանք չարի արարածք էին և երկիր բարւոյ, ծախել ապրտ էր գնոսա երկրի և ոչ անուցանել, սպառել և ոչ սերել. ապա եթէ երկիր և զգաղանսն անուցանէ և ոչ ապականէ, յայտ է, եթէ յորմէ արարչէ երկիր լեալ է, ի նմանի և գաղանքն արարեալ են: Եւ չիք ինչ չար բնութեամբ, քանզի չիք ինչ չար արարիչ բնութեամբ: Եւ մանաւանդ թէ և գաղանք իսկ զորոց ասեն, թէ ի չարէ արարչէ եղեալ են, ցուցանեն, թէ չեն ուստեք, այլ յերկրէ, այնու զի յերկրէ կերակրին և ի նմա բնակին և անդրէն ի նոյն շրջեալ հողանան (Եղնիկ):

Ծախել—փչացնել

Ծախել պարտ էր երկրի—երկիրը պետք է նրանց փչացնել

Արարեալ (առնել բայից)—ստեղծել

Ձիք ինչ—չկա մի բան, որևէ բան

Ձիք ինչ չար բնությամբ—չկա որևէ բան բնությամբ (էությամբ) չար

Արարել—ստեղծող

Իսկ—հենց

Քանզի—որովհետև

Ջորոց ասեն—որոնց մասին ասում են

Ուստեք—մի տեղից, որևէ տեղից

Այնու—նրանով

Այնու գի յերկրէ կերակրին—նրանով, որ երկրից են կերակրվում (որ երկրին է կերակրում

Շրջեալ (շրջիլ բայից)—դառնալ

ՀԱՐԿԱԴՐԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

ա) Գրաբարում հարկադրական եղանակը չունի առանձին խոնարհման ձևով, ինչպես աշխարհաբարում։ Աշխարհաբարում հարկադրական եղանակը կազմում ենք ըզձականից՝ սկզբից ավելացնելով հարկադրականի պիտի կամ պետք է եղանակիչը։ Օրինակ՝ պիտի գնամ կամ պետք է գնամ։

բ) Գրաբարում հարկադրականը կազմվում է անորոշ դերբայի վրա դրվելով պարտ է, պիտոյ է, արժանի է, հարկ է բայերը։ Պարտ է բայի իմաստն ունի նաև պարտիմ բայը, որը ունի խոնարհման երեք ժամանակ. պարտիմ, պարտիս, պարտի, պարտէի, իր, էր, պարտիցիմ, պարտիցիս պարտիցիս այլն։

Պարտ է, պիտոյ է, արժան է, հարկ է բայերի ենթական դրբովում է տրական հոլովով։ Օրինակ՝ նմա պարտ է աճիլ—նա պետք է աճի (մեծանա), ինձ չէ արժան գնալ բնդ նմա=ես չպետք է գնամ նրա հետ։ Քեզ պիտոյ է ուսանիլ=դու պետք է սովորես։ և այլն։

ՀԱՐԿԱԴՐԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿԻ ԽՈՆԱՐՀՄԱՆ ՊԱՏԿԵՐԸ

Ինձ պարտ է ուսանիլ (ես պետք է սովորեմ)

մեզ պարտ է ուսանիլ (մենք պետք է սովորենք)

քեզ պարտ է ուսանիլ (դու պետք է սովորես)

ձեզ պարտ է ուսանիլ (դուք պետք է սովորեք)

նմա պարտ է ուսանիլ (նա պետք է սովորի)

նոցա պարտ է ուսանիլ (նրանք պետք է սովորեն)

Յորժամ դաներեութէն և զնորին զմշտնջենաւոր զօրութիւնէն ճառիցէ որ, քանզի մարմնաւոր լեալ է, պարտի զմիտս յստակել և զխորհուրդս սրբել, զյոյզս շարժմանց պարզել, զի յայն, զոր առաջի եղ, հասանել կարացէ: Նաև որ ընդ ճառագայթըս արեգական հայել կամիցի, պարտի զպղտորութիւն աշտօցըն, զպատն և զբիծն ի բաց պարզել, զի մի մթաբքն, որ զբօք շողայցեն, արգել հայելոյ ի յստակութիւն լուսոյն լիցին:

Ձաներեութէն — աներեվոյթի մասին

Ձնորին զմշտնջենաւոր զօրութեանէն ճառիցէ որ նույնի մշտնջենական զօրութեան մասին մեկը ճառելու լինի

Պարտի զմիտս յստակել — պետք է միտքը հստակի (իստակի)

Ձյոյզս շարժմանց — հույզներն ու շարժումները

Ձի յայն հասանել կարացէ — որպէսզի հասնել կարողանա այն բանին

Ձոր առաջի եղ — որ նպատակ է զրել (զրել է առջեվը)

Հայել ընդ ճառագայթս — հայել ճառագայթներին

Պարտի... ի բաց պարզել — պետք է հետաքննի

Ձպատն և զբիծն — կեղտը և ճպուռը

Բիծ, բոյ, բոց — աչքի ճեպուռը, աչքի աղտը

Ձի մի... արգել... լիցին — որպէսզի արգելք չլինեն

Մթաբքն (մի լիցին արգել) — կեղտերը, աղտերը (աղտը արգելք չլինի), եղ. մթաբ

Հայելոյ ի յստակութիւն լուսոյն — հայելու հստակ լույսին

Ձի մթաբքն մի լիցին արգել հայելոյ ի յստակութիւն լուսոյն — որպէսզի աղտերը արգելք չլինեն հստակ լույսին

Որ զբօքն շողայցեն — (մթաբքն) որ բերել շուրջը երևում են

Բիր, բրի, բբաւ, բբօք — աչքի բիրը

ԳԱՍ ԻԲ

ՎԱՍՆ ԶԵՌԱԿԵՐՏԻՆ, ՈՐ ԿՈՉԻ ԵՐՈՒԱՆԴԱԿԵՐՏ

Քաղցր է ինձ ասել և յաղագս զեղեցիկ դատակերտին Երուանդակերտի, զոր յօրինեաց նոյն ինքն Երուանդ զեղեցիկ և չքնաղ յօրինուածովք: Քանզի զմիջոց հովտին մեծի լնու մարդկութեամբ և պայծառ շինուածովք, լուսաւոր, որպէս ական

բիւր իսկ շուրջ զմարդկութեամբն՝ ծաղկոցաց և հոտաբանաց
կաղմութիւն որպէս շուրջ զբրոյն զայլ բոլորակութիւն ական։
Իսկ զբաղմութիւն աշխատանոյ, իբր զարականանց խիտ և գե-
ղեցիկ ծիր։ որոյ հիւսիսային կողմանն դիւր կարակնածե՝ ար-
շարեւ զեղաւոր կուսից յօնից դարաւանդաց համեմատ։ Իսկ ի
հարաւոյ հարթութիւն դաշտաց ծնօտից պարզութեան գեղեց-
կութիւն։ Իսկ գետն բերանացեալ դարաւան դօք ափանցն՝ զերկ-
թերթիւն նշանակէ շրթունս։ Եւ այսպիսի գեղեցկութեան դիւր՝
անքթթեւի իմն գոգցես ի բարձրաւանդակ թաղաւորանխտան
զհայեցումսն ունի և արդարեւ բերրի և թաղաւորական դաս-
տակերտն (Մովսէս Խորենացի)։

Որ կոչի երուանդակերտ—որ
կոչվում է երվանդակերտ
Քաղցր է ինձ ասել—ինձ քաղցր
է պատմել
և—նաեւ

Յողագս գեղեցիկ դաստակեր-
տին երուանդակերտի—գեղե-
ցիկ երվանդակերտ դաստա-
կերտի մասին

Յօրինեաց—կառուցեց, շինեց,
կերտեց

Յօրինուածովք— կերտվածքով,
հորինվածքով։

Զմիջոց հովտին մեծի—մեծ հով-
տի միջին մասը

Միջոց—միջին մասը

Լնու (լնուլ բայից)—լցնում է
Մարդկությամբ— բնակչու-
թյամբ

Որպէս ական բիր—ինչպես աչ-
քի բիր

Շուրջ զմարդկութեամբն—բնակ-
չության շուրջը

Ծաղկոցաց և հոտաբանաց կաղ-
մութիւն—կաղմում են ծաղ-
կոցներ և բուրաստաններ

Որպէս շուրջ զբրոյն զայլ բո-
լորակութիւն ական—ինչպե-
սբի շուրջը աչքի մշուս բոլո-
րակը

Իբր զարականանց խիտ և գե-
ղեցիկ ծիր—ինչպես խիտ
արտեվանունք և գեղեցիկ
զիծ

Դիր—դիրքը

Որոյ հիւսիսային կողմանն
դիւր կարակնածե—որի հյու-
սիսային կողմի կամարածեւի
զիրքը

Կարակնածե—բոլորածեւի, կա-
մարածեւի

Արդարեւ—իւրապես

Գեղաւոր կուսից յօնից—գե-
ղեցիկ կուսի հոնքերի

Համեմատ—նման

Դարաւանդաց—բարձր գիւրք,
դուրս երկարած

Ծոնից դարաւանդաց համեմատ
—բարձր, երկար հոնքերի նը-
ման

Ծնօտից պարզութեան գեղեցիկութիւն—հասակ (ողորկ) ծընոտներ զեղեցկություն
Գեան բերանացեալ դարաւանդօք ափանցն—գետը ափերի դարաւանդներով բացված (բերանի նման բացված)
Նշանակէ—պատկերացնում է (նման է)
Ձերկթերթիւն շրթունս—երկու շրթունքներ

Գեղեցկութեան դիւ—քեղեցիկ
Դերքը
Գոզցես—կարծես թե
Անքթթիւ իմն զհայեցուածսն ունի—անթարթ հայացք ունի
Ի բարձրաւանդակ թաղաւտ—բանխտ—գեղի թաղավորաւ
Նիստ բարձրաւանդակը
Ունի բառը կարելի է թարգմանել այստեղ «ուղղել է».

ԿՐԱՎՈՐԱԿԱՆ ՏԻՊԻ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ

Ներգործական բայերը կրավորական դարձնելու համար է խոնարհման բայերի և ձայնավորին փոխարինում է ի ձայնավորը: Այսպէս՝

Ներգ. գր-ել, բաժան-ել, սիր-ել, սպան-ան-ել և այլն
կրավոր. գր-իւ, բաժան-իւ, սիր-իւ, սպանան-իւ և այլն
(գրվիւ), (բաժանվիւ), (սիրվիւ), (սպանվիւ):

Ա. և ու խոնարհման բայերը չունեն կրավորական ձեւ առողջ դերբայում, ներկա, անցյալ անկատար ժամանակներում: Իսկ ու խոնարհման բայերը նաեւ ստորագասական ապառնիւում (I), Հիշյալ բայերը կրավորական ձեւ ունեն անցյալ կատարյալում և սրանից կազմված՝ ձեւերում:

Անցյալ և ենթակայական դերբայների վերջավորությունները հռչան են թե ներգործականում և թե կրավորականում: Օրինակ խօս-իւ=խօս-եցեալ, խօս-ող, սիրել=սիրեց-եալ, սիրող, դարմանալ=գարմաց-եալ և այլն:

Ապառնի դերբայի ներգործականը ունի ոչ վերջավորությունը, իսկ կրավորականը—ի: Այս վերջավորություններն աւելանում են անողջ դերբային:

Անողջ դերբայ—գրել, սիր-իւ, դարմանալ, կտրգալ, թողալ

Ապառնի »

ա) ներգործ.—գրել-ոց, սիր-ելոց դարմանալ-ոց, կտրգալ-ոց, թողլ-ոց:

ա) կրավորակ.—գրել-ի, սիրել-ի զարմանալ-ի, կարգալ-
 (գրվելու), (սիրվելու), (զարմանալու) կա-
 ղելու), (թողնվելու)

ԿՐԱՎՈՐԱԿԱՆ ՏԻՊԻ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ

Ի	Ա	ՈՒ
պարզ—գրել	կարգալ (կանչել)	թողալ
թիջմասնակ.—տեսանել	զարմանալ	ընթեռնուլ
	Ներկայ	
	եզակի	
գրիմ (գրվում եմ)		
գրիս (» ես)		
գրի (» է)		
տեսանիմ		
տեսանիս	ինչպես ներգործ.	
տեսանի	յողնակի	
գրիմք (գրվում եմք)		
գրիք (գրվում էք)		
գրին (» են)		
տեսանիք		
տեսանիք	ինչպես ներգործ.	
տեսանին		

ԱՆՅԵԱՆ ԱՆԿԱՏԱՐ

	Եզակի
գրէի	
գրէիր	
գրէր	

Յոգնակի

զրէաք	տեսանէաք	
զրէիք	տեսանէիք	ինչպես-
զրէին	տեսանէին	ներգործ.

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԱՊԵՌԵՆԻ (1):

Ե(ի)

Եզակի

զր-իցիմ (զրվիմ)	տեսան-իցիմ
զրի-իցիս	տեսան-իցիս
զր-իցի	տեսան-իցի

Ա

ՈՒ

կարդայ-ցիմ (կանչվիմ)	զարման-այցիմ
կարդայ-ցիս	զարման-այցիս
կարդայ-ցի	զարման-այցի

Յոգնակի

զր-իցիմք	տեսան-իցիմք
զր-իցիք	տեսան-իցիք
զր-իցին	տեսան-իցին

կարդայ-ցիմք, զարման-այցիմք
կարդայ-ցիք, զարման-այցիք
կարդայ-ցին, զարման-այցին

ԱՌՐԻՍՏԻ ԲՈՒՆԸ

Գրեց տես կարգաց, զարմաց Թող, Ընթերց

ԱՆՑԵԱԼ ԿԱՏԱՐԵԱԼ

Եզակի

զրեց-այ (զրվեցի) տես-այ կարդաց-այ զարմաց-այ

Ստորագրված է իմ
նշանով և թվով
1886 թ. 11 ամի
հունիսի 15-ին

գրեց-ար
գրեց-աւ

տես-ար
տես-աւ

կարդաց-ար զարմաց-ար
կարդաց-աւ, զարմաց-աւ

ՈՒ

Թող-այ, ընթերց-այ
Թող-ար, ընթերց-ար
Թողաւ, ընթերց-աւ

Յոգնակի

գրեց-աք (գրվեցինք) տես-աք կարդաց-աք, զարմացաք
գրեց-այք տես-այք կարդաց-այք, զարմաց-այք
գրեց-ան տես-ան կարդաց-ան, զարմաց-ան

Թող-աք, ընթերց-աք
Թող-այք, ընթերց-այք
Թող-ան, ընթերց-ան

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

դրական

ներկայ

Յգ.—գր-եաց տես-իր կարդաց-իր, զարմաց-իր
(գրվիր),

Յոգն.—գրեց-արուք տես-այք կարդաց-արուք, զարմացարուք
(գրվեցիք) տես-արուք

Թող-իր, ընթերց-իր
Թողիրուք ընթերց-արուք
Թող-այք

Ապառնի

գրես-ջեր տես-ջեր կարդաս-ջեր, զարմաս-ջեր
(պիտի գրվես)

գրես-ջիք տես-ջիք կարդաս-ջիք, զարմաս-ջիք
(պիտի գրվիք)

Թող-ջեր, ընթերց-ջեր
Թող-ջիք, ընթերց-ջիք

ԱՐԴԵԼԱԿԱՆ (ԺԽՏԱԿԱՆ)
(ժխտական)

մի գրիր մի տեսան-իր
(մի գրվիր) ինչպես ներգործ.
մի գրի՛ք, մի տեսան-իք
(մի գրվեք)

ԴԵՐՔԱՅ

Անորոշ—գրել տեսանիւ կարգալ, զարմանալ թողու-
լն թեո՛ւն-ուլ
(գրվել, տեսնվել)
Անցեալ—գրեալ, տեսեալ կարգացեալ, զարմացեալ
(գրված) թող-եալ, ընթերցեալ
Ապառնի—գրելի, տեսանելի զարմանալի, կարգալի
թողլի, ընթեռնլի

Ներկա և անցյալ դերբայների վերջավորությունները նույնն են թե ներգործականում և թե կրավորականում (կրավորական բայերը չունեն ներկա դերբայների ձևեր):

Ապառնի դերբայի վերջավորությունն է ի, որ ալկանում է անորոշ դերբային: Այսպես՝ գրել—գրելի (գրվելու), տեսանել—տեսանելի (տեսնվելու) և այլն:

Երբ նախադասության մեջ պատահում են միատեսակ (ներգործականի և կրավորականի) վերջավորությամբ բայեր (շարժէին, զարմանային), այսպիսի դեպքերում ներգործականը կրավորականից պետք է տարբերել ստորոգյալի խնդրի միջոցով:

Եթե ստորոգյալի լրացումն անուղղակի խնդիր է և գրված է բացառական հոլովով, նշանակում է բայը կրավորական է: Օրինակ՝ տերեք նորա շարժէին ի հողմոյ:

Այս օրինակի մեջ շարժեիմ բայածնովից զժվար է որոշել նրա տիպը, որովհետեւ թե կրավորականը և թե ներգործականը միատեսակ կադմություն ունին. բայց նայելով բայի լրացմանը, որ բացառական հոլով է (ի հողմոյ), գտնում ենք, որ շարժեիմ բայը կրավորական է (նրա տերեքները շարժվում էին քամուց):

Եթե ստորոգյալի խնդիրը հայցական հոլով է, այսինքն ուղիղ խնդիր, նշանակում է բայը ներգործական է: Օրինակ՝

գրոյն մըջեան արջ փորեք (արջը փորում էր մըջուներ ըռնը)։ Այս օրինակի մեջ շարժեք բայաձևից դժվար է որոշել նրա տիպը, որովհետեւ թե կրավորականը և թե ներգործականը միատեսակ են (շարժէր)։ Բայց նայելով բայի լրացմանը, որը հայցական հոլով է (զբոյն), գտնում ենք, որ շարժեք՝ բայը ներգործական է (փորում էր քունը)։

Ներգործական բայով կազմված նախադասությունը կրավորական բայով արտահայտելու համար ներգործականով կազմված նախադասության ուղղական հոլովով ենթական դառնում է կրավորական բայով կազմված նախադասության մեջ բացառական հոլովով խնդիր, իսկ ներգործականի հայցական հոլովով ուղիղ խնդիրը՝ կրավորականի ենթակա։ Այսպես՝

ենթ.	հայց, հոլ.
Ներդ. բայ.—հայր	սիրէ զորդի
կրավոր. »—որդի	սիրի ի հօրէ
ենթ.	բաց, հոլով.

ենթ.	ուղ. խնդ.
(հայրը սիրում է	որդուն)
ենթ.	
(որդին սիրվում է հօրից)	
ենթ.	բաց, հոլ.

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Դատապարտեցան նոքա ըստ արժանի գործոցն իւրեանց։ Կոյր գրկի ի ճառագայթից արեգական։ Տգիտութիւն գրկի ի կատարեալ կենաց։ Յամենայն հողմոյ շարժի և յամենայն բա՝ նէ խռովի և յամենայն իրաց դողայ։

* * *

Տիկնայք փափակասունք Հայոց աշխարհին, որ զորդեալք և գզուեալք էին յիւրաքանչիւր բաստեոունս և ի գահաւորակս, հանապաղ բոկ և հետի երթային ի տունս աղօթից, անձանձրոյթ խնդրեալ ուխտիւր զի համբերել կարացեն մեծի նեղութեանս։ Որ ի մանկութենէ իւրեանց սնեալ էին ուղղով զուարակաց և ամճովք էրէոց, խոտաբուտ կենօք իրբն զվայրենիս ընդունէին զկերակուրն մեծաւ խնդութեամբ և ոչ յիշէին ամենևին զսոսվորական փափկութիւնն։ Սեպեալ ներկան մօրթք մարմնոց

նոցա, վասն զի ցերեկ արեակէզք էին և դամենայն զիշերան
գետնաբեկք:

Զորայան, ազադեցան բուրաստանք ծաղկոցաց նոցա և տաշ-
տախիլ կղեն որթք զիններեբ ալգեաց նոցա: Մատամբք իւրեանց
վաստակեցին և կերակրեցան և զկարգեալ ոռճիկ նոցա յարքու-
նուստ ամ յամէ թոշակ առնէին և տալին տանել նոցա ի միւթիւն-
բութիւն: Անարիւն ճիպուանց նմանեցան, որ երգոյն քաղց-
րութեամբ առանց կերակրանաց կեան և կենդանի են միայն
զօգն ծծելով:

Գրդեալ—փայփայել, գուրգուրալ Բաստեոն, ունք—փափուկ
Գզուել—շոյել, փայփայել բազմոց

Գահաւորակ—թախտ, դահ
Հանապաղ—շարունակ, միշտ
Բոկ—ոտարորիկ
Հետի—ոտով
Ուխտ, ի, իւ, ից, իւք—երգում,
դաշինք,

Ուղղով (ուղեղ, ուղղոյ, ուղղով—
ուղեղ

Զուարակ—կղ, հորթ, մողի
Ամիճ, ոյ, ոց—որսի փափուկ միւ
Էրէ, ոյ, ոց—որսի վայրի կեն-
դանի

Խոտարուտ—խոտով սնված, խո-
տաճարակ

Գետնաբեկ—գետնի վրա պառ-
կելուց ջարդված

Ազադել—ցամաքել, չորանալ
Տաշտ—խաղաղի որթի բուն

Տաշտախիլ լինել—ճյուղերը պո-
կոտվել, տաշտահան լինել

Ռոճիկ—թոշակ, ուտելիք
Թոշակ—ապրուստի միջոց
Թոշակ առնել—ապրուստի մի-
ջոց դարձնել

Յարքունուստ—արքունիքից
Ում յամէ—տարեցտարի

Առանց կերակրանաց—առանց
կերակրի

Կեան (կեալ, կեամ)—ապրում
են,

ՊԱՏԵՐԱԶՄՆ ՀԱՅՈՑ

Ա.

Իսկ արին Վարդան յառաջ մատուցեալ և դաւազանին հար-
ցանէր և միաբան ամենեցուն խրատու զգօրագլուխսն կարգէր
այսպէս:

Զգունդն առաջին տայր ի ձեռն իշխանին Արծրունեաց,
և նիզակակից նմա զմեծ իշխանն Մոկաց, և զայլ ամենայն

նախարարեան համհարզս երկոցունցն, և զամենայն բազմութիւն գնդին թեւ աստի և անտի կազմէր նոցա:

Կարգէր և կազմէր զճակատն յորգորելով ընդ ամենայն երեսս դաշտին դէմ յանդիման Արեաց գնդին, առ ափն Տըզմուտ դետոյն:

Եւ իբրեւ այս այսպէս պատրաստեցան, երկօրեան կողմանքն լի սրտմտութեամբ և մեծաւ բարկութեամբ զայրանային և դազանացեալ զօրութեամբ յիրեարս յարձակէին երկօրեան. և ամբոյս աղաղակին երկոցունց. կողմանց՝ իբրեւ ի մէջ ամպոց շփոթելոց՝ ճայթմունս գործէր, և հնչումն ձայնից զքարանձաւս լերանցն շարժէր: Ի բազմութենէ սաղաւարացն և ի փայլուն պատենազէն վառելոցն իբրեւ նշոյլք ճառագայթեց արեգական հատանէին: Նաեւ ի բազում սուսերացն շողալ, և ի ճօճել բազմախուռն նիզակացն իբրեւ յերկնուստ ահագին հրաձգութիւնք եռային: Քանզի ճիլ իսկ է բաւական տսիլ զմեծամեծ տաղնապահաւոր ձայնիցն, որպէս կոփիւնք վահանաւորացն և ճայթմունք լարեց աղեղանցն զլսելիս ամենեցուն առնոտարակ խաջուցանէին:

Անդ էր տեսանել շտապ մեծի տաղնապին և զաղէտս անբաւ տարակուսանացն երկոցունց կողմանցն, առ ի յանդուգն յարձակմանէն զմիմեանս բախելով. քանզի թանձրամիտքն յիմարէին և վատասիրտքն լքանէին, քաջքն խիզախէին և նահատակքն դոչէին: Եւ խումբ արարեալ ամենայն բազմութեանն՝ զգետն ի մէջ փակէին, զանդիտեալ զունդն Պարսից ի դժուարութենէ գետոյն՝ դեռեաւն զեռալ սկսան: Իսկ զունդն Հայոց հասեալ անցանէին, ձի ի վերայ առեալ յարձակէին մեծաւ զօրութեամբ: Սաստկապէս բախեալք ընդ միմեանս, յերկոցունց կողմանց բազում վիրաւորք յերկիր անկեալ զիաթաւալ խաջային:

Բ.

Յայնմ մեծի տաղնապի ի վեր հայեցաւ քաջն Վարդան, և տեսանէր զընտիր ընտիր քաջ նահատակաց Պարսից զօրուն՝ զի զձախակողմն շարժեցին զՀայոց գնդին, մեծաւ ուժով յարձակէ՛ր ի տեղին, և զաջ թեւն Պարսից գնդին բեկեալ՝ արկանէր զգաւաւորքն, և շրջան առեալ կոտորէր մինչև ի նոյն տեղի: Եւ այնպիսի շտապ տաղնապի ի վերայ հասուցանէր, մինչև զունդն Մա-

տեան քաղեալ բաժանեցան ի մեծամուր պատրաստութենէն,
դեռ ևս քաջ քաջ ի փախուստ դառնային:

Ապա դէտ ալն ի վեր համբառնայր Մուշկան Նիսալաւորտ,
քաղեալ զոմտնս տեսանէր ի զնդէն Հայոց, և զկնի մնացեալ ի
հովիտս լերանցն: Վասն որոյ զաղաղակ բարձեալ՝ քաջալերէր
շուրջ զիւրեաւ զգորս Արեաց, որք զտեղի առեալ կային ընդ-
դէմ զնդին Վարդանայ: Եւ անդէն ի տեղւոյն երկոքին կող-
մանքն զպարտութիւն խոստովանէին, և առ յոյժ թանձր ան-
կեալ դիականց իբրև զքարակոյտս գերբկաց երևէին:

Ձայն իբրև ետես Մուշկան Նիսալաւորտ... ի ձայն մեծ
գալարափողոցն զիւր զունդան ստիպէր, և յառաջամարտիկ զօրօքն
դնա ի մէջ փակէր:

Իսկ կորովին Վարդան իւրովք քաջ նիզակակցօքն ոչ սա-
ղաւ նախճիրս ի տեղւոյն գործեաց, յորում տեղւոյ և ինքն իսկ
արժանի եղև առնուլ զկատարեալ նահատակութեանն պսակ:

Եւ յերկարեալ գործոյ պատերազմին օրն տարածամէր, և
մօտ առ երկկա կարճատէր. բաղմաց օրահաւք մահու հասանէին.
մանաւանդ ի թանձրութենէ դիականց մօտ առ մօտ խտացեալ
Իբրև զփայտահարս մայրաւորաց (Եղիշէ):

Իսկ արին Վարդան—էսկ քաջ Վարդանը

Աւագանի—մեծամեծներ, խորհրդակտն

Քիւրաւն—համաձայն, համեմատ

Քրատ, խրատու—խորհուրդ

Քիւրան տմենիցուն խրատու—ամենքի խորհրդի համաձայն

Զգորագլուխն կարգէր—գորագլուխներին նշանակում էր

Զօրագլուխ—գորավար

Համհարդ—նիզակակից, օգնական, թիկնապահ

Պաղմէր (կաղմել)—պատրաստել

Քնդ տմենայն երեսս դաշտին—դաշտի ամբողջ երեսով (տա-
հաճությամբ)

Յորդորել—հորդորել, խրախուսել քաջալերել

Իէմ յանդիման—դեմ առ դեմ Աստի և անտի—այստեղ և այնտեղ

Պատենազէն—զբահավոր Հնչուճն ձայնից—ձայների հընչյունները (հնչումը)

Վառել, վառեալ, վառելոց—զինել, զինված

Յերկնուստ—երկնքից Հատանել—պատուել, ճեղքել, կտրել

Ո՞վ իսկ է բաւական—հենց ֆվկարող է

Ասել—պատմել

Կոփիւնք վահանաւորացն—վահանավորների կոփյունք

Անդ էր տեսանել—այնտեղ Ձկնի—հետեւ, հետք, հետի կող-
 կարելի էր տեսնել մից
 Առ ի յանդուգն յարձակմամբ Շուրջ գիւրեհաւ—իւր շուրջը
 նէն—հանդուգն հարձակումից Ձտեղի առեալ (զտեղի առնուլ)—
 Թանձրամիտ—ազուշ տեղը վերցրած, տեղափոխված
 Խուճարարեալ (խումբ առ- Առ յոյժ գիւղանոց—(աստիկ)
 նել)—ժողովել, ժողովվեց շատ գիւղաների պատճառով
 Ամենայն բազմութիւնն—ամ- (կամ գիւղաներից)
 բոլջ բազմութիւնը Թանձր անկանիւ—շատ թափ-
 Ձանգիտեալ (զանգիտել)—վա- ված, ընկած
 խենալ Իրրե գարաւիոյտ գերբկաց—
 Ձեռալ—վատալ ինչպես խորթ ու բորթ քա-
 Դիւթաւալ—գետին գլորել ռակույտ
 Խաղային դիւթաւալ—գետին Դերբուկ—խորտ ու բորտ քա-
 զարնվելով վխտում էին ըտտ տեղ
 Սաստկապէս բախեալք ընդ Գալարափողոց—սլորած փող-
 միմեանս—ուժգին իրար զարն- ի ձայն մեծ գալարափողոցն—
 վելով ոլորած փողերի բարձր ձայ-
 Յերկիր անկեալ— գետին նով (հնչացով)
 զարնվելով Յորում տեղուջ—որտեղ
 Ի վեր հայեցաւ—վեր նայեց Արժանի եղև առնուլ զնահա-
 Ձի զձախակողմն շարժեցին զհա- տակութեանն պսակ—արժա-
 յոց գնդին (շարժեցին զձախա- նացալ ստանալու նահա-
 կողմն հայոց գնդին)—շարժե- տակի պսակ (այսինքն նա-
 ցին հայկական գնդի ձախա- հատակվեց)
 կողմը եւ ինքն լեակ —հեռց ին-
 Բեկեալ (բեկանել)—կտրելով, քըն էլ
 շարդելով Մոտ առ երեկս—երեկոյան
 Արկանի զգազանօքն—զազան- մոտ
 ների վրա ընկնել Կարճատել—գաղաթե
 Քակել—բաժանել Բազմաց հասնէին—շատե-
 Դէտ ալն համբառնալ—գիտել ըին հասնում էին
 Համբառնալ—բարձրացնել Մայրաւոր—անտառ
 Ակն—աչք (ական, ակամբ, ա- Օրահաս—օրհաս
 կունք, ականց) Փնյառաւ—կացի
 Դէտ—գիտել
 Ձկնի ֆնացեալ—հետ ֆնացած

ԳՈՅԱԿԱՆՆԵՐԻ ՀՈԼՈՎՄԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՊԱՏԿԵՐԸ

I ՊԱՐԶ ՀՈԼՈՎՈՒՄ

1. Ա հոլովում
(արտաքին թեքում)

Եզակի ք.	յոգն. ք.	Եզ. ք.
Ուղղ. տիտան	տիտանք	Արշակ

2. Ի Հոլովում

Պ.	տիտանայ	տիտանաց	Արշակայ
Տ.	տիտանայ	տիտանաց	Արշակայ
Հ.	(դ) տիտան	(դ)տիտանս	(դ)Արշակ
Բ.	ի տիտանայ	ի տիտանաց	յ Արշակայ
Գ.	տիտանաւ	տիտանաւք(օք)	Արշակաւ
Ձ.	ի տիտան	ի տիտանս	յԱրշակ

Եզ. ք.	յոգն. ք.
Ուղղ. վկայունի	վկայունիք
Ս.	վկայունհաց
Տ.	վկայունհաց
Հ.	(դ)վկայունի
Բ.	ի վկայունհաց
Գ.	վկայունհաւ
Ձ.	ի վկայունի
	վկայունիք
	վկայունհաց
	զվկայունիս
	ի վկայունհաց
	վկայունհաւք(օք)
	ի վկայունիս

(նեքքին թեքում)

Եզ. ք.

յոզն. ք.

Ուղղ. սերմն

սերմանք, սերմունք

Ս. սերման

սերմանց

Տ. սերման

սերմանց

Հ. (ղ)սերմն

(ղ)սերմանա, սերմունա

Բ. ի սերմանէ

ի սերմանց

Գ. սերմամբ

սերմամբք

Ն. ի սերման

ի սերմանա, ի սերմունա

Եզակի ք.

յոզն. ք.

Ուղղ. արիւն

քաջութիւն

արիւնք քաջութիւնք

Ս. արեան

քաջութեան

արեանց քաջութեանց

Տ. արեան

քաջութեան

արեանց քաջութեանց

Հ. (ղ)արիւն

(ղ) քաջութիւն

(ղ)արիւնս (ղ) քաջութիւնս

Բ. յարեանէ

ի քաջութեանէ

յարեանց ի քաջութեանց

Գ. արեամբ

քաջութեամբ

արեամբք քաջութեամբք

Ն. յարեան

ի քաջութեան

յարիւնս ի քաջութիւնս

Եզակի թիւ

Ուղղ. ձայն

արուեստ

Ս. ձայնի

արուեստի

Տ. ձայնի

արուեստի

Հ. (ղ)ձայն

(ղ) արուեստ

Բ. ի ձայնէ

յարուեստէ

Գ. ձայնիւ

արուեստիւ

Ն. ի ձայնի

յարուեստի

յոզն. թ.

Ուղղ. ձայնք

արուեստք

Ս. ձայնից

արուեստից

Տ. ձայնից

արուեստից

Հ. (ղ)ձայնս

(ղ)արուեստս

Բ. ի ձայնից

յարուեստից

Գ. ձայնիւք

արուեստիւք

Ն. ի ձայնս

յարուեստս

3. Ո ՀՈԼՈՎՈՒՄ

Եզ. Թ.

Ուզդ. դործ	որդի
Ս. դործոյ	որդւոյ
Տ. դործոյ	որդւոյ
Հ. (զ) դործ	(զ) որդի
Բ. ի դործոյ	յորդւոյ
Գ. դործով	որդւով
Ն. ի դործ	յորդի

յոգ. Թ.

Ուզդ. դործք	որդիք
Ս. դործոց	որդւոց
Տ. դործոց	որդւոց
Հ. դործս	զորդիս
Բ. ի դործոց	յորդւոց
Գ. դործովք	որդւովք
Ն. ի դործս	յորդիս

4. ՈՒ ՀՈԼՈՎՈՒՄ

Եզ. Թ.

Ուզդ. դանձ,	առիւծ
Ս. դանձու	առիւծու
Տ. դանձու	առիւծու
Հ. (զ) դանձ	(զ) առիւծ
Բ. ի դանձու,	յառիւծու, յառ-
ի դանձուէ,	իւծէ
ի դանձէ	
Գ. դանձու	առիւծու
Ն. ի դանձ	

յոգն. ք.

Ուզդ. դանձք	առիւծք
Ս. դանձուց	առիւծուց

Տ. գանձուց	առիւծուց
Հ. (դ)դաձս	զառիւծս
Բ. ի գանձուց	յառիւծուց
Գ. գանձուք	առիւծուք
Ն. ի գանձս	յառիւծս

5. Ե ՀՈՒՈՎՈՒՄ

Էզակի

Պւղղ. դուստր	աստղ
Ս. դստեր	աստեղ
Տ. դստեր	աստեղ
Հ. (դ)դուստր	զաստղ
Բ. ի դստերէ	յաստեղէ
Գ. դստերը	տստեղը
Ն. ի դստեր	յաստեղ

յոգնակի

Ուղղ. դստերք	աստեղք	
Ս. դստերց (դստերաց)	աստեղց	(աստեղաց)
Տ. դստերց »	աստեղց	(աստեղաց)
Հ. (դ)դստերս	(դ)աստեղս	
Բ. ի դստերց (ի դըստերաց)	յաստեղց	(յաստեղաց)
Գ. դստերքք (դստերաւք-օք)	աստեղրք	(աստեղաւք, օք)
Ն. ի դստերս	յաստեղս	

II. ԽԱՌՆ ՀՈՒՈՎՈՒՄ

1. Ի.Ա.

I օրինակ (արտ. թեք.)

Եզակի

Պւղղ.	աշակերտ	սենեակ
Ս.	աշակերտի	սենեկի
Տ.	աշակերտի	սենեկի
Հ.	(դ) աշակերտ	(դ)սենեակ
Բ.	յաշակերտէ	ի սենեկէ
Գ.	աշակերտաւ	սենեկաւ
Ն.	յաշակերտի	ի սենեկի

յոգնակի

Պւղղ.	աշակերտք	սենեակք
Ս.	աշակերտաց	սենեկաց
Տ.	աշակերտաց	սենեկաց
Հ.	(դ)աշակերտս	(դ)սենեակս
Բ.	յաշակերտաց	ի սենեկաց
Գ.	աշակերտաւք(օք)	սենեկաւք
Ն.	յաշակերտս	ի սենեակս

II օրինակ

Եզակի

Պւղղ.	լեռն	անձն
Ս.	լերին	անձին
Տ.	լերին	անձին
Հ.	(դ)լեռն	զանձն
Բ.	ի լեռնէ	յանձնէ
Գ.	լերամբ	անձամբ
Ն.	ի լերին	յանձին

յոգնակի

Պւղղ.	լերինք	անձինք
Ս.	լերանց	անձանց
Տ.	լերանց	անձանց
Հ.	(դ)լերինս	զանձինս

Բ. ի լերանց	յանձանց
Գ. լերամբք	աձամբք
Ն. ի լերինս	յանձինս

2. Ո-Ա

Եզակի

Ուղղ. պատանի	այգի
Ս. պատանեոյ	այգւոյ
Տ. պատանեոյ	այգւոյ
Հ. (ղ)պատանի	ղայգի
Բ. ի պատանեոյ	յայգւոյ
Գ. պատանեաւ	այգեաւ
Ն. ի պատանի	յայգի

Եզակի

Ուղղ. պատանիք	այգիք
Ս. պատանեաց	այգեաց
Տ. պատանեաց	այգեաց
Հ. (ղ)պատանիս	(ղ)այգիս
Բ. ի պատանեաց	յայգեաց
Գ. պատան-	այգեաւ-
եաւք(օք)	ք(օք)
Ն. ի պատանիս	յայգիս

ԲԱՅԱՌՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. հայր, մայր, եղբայր, անք

(Ա. հոլովում)

ա) հայր

Ուղղ. հայր	հարք
Ս. հաւր (հօր)	հարց հարանց
Տ. հաւր (հօր)	հարց, հարանց

Հ. զհայր	զհարս
Բ. ի հաւրէ (ի հօրէ)	ի հարց, հարանց
Գ. հարբ, հարամբ	հարբք, հարամբք
Ն. ի հաւր (ի հօր)	ի հարս

բ) մայր

Ուղղ. մայր	մարք
Ս. մաւր (մօր)	մարց, մարանց
Տ. մաւր (մօր)	մարց, մարանց
Հ. զմայր	զմարս
Բ. ի մաւրէ (ի մօրէ)	ի մարց, ի մարանց
Գ. մարբ (մարամբ)	մարբք, մարամբք
Ն. ի մաւր (ի մօր)	ի մարս

գ) եղբայր

Ուղղ. եղբայր	եղբարք
Ս. եղբաւր (եղբօր)	եղբարք
Տ. եղբաւր (եղբօր)	եղբարց
Հ. զեղբայր	զեղբարս
Բ. յեղբաւրէ (յեղբօրէ)	յեղբարց
Գ. եղբարբ	եղբարբք
Ն. յեղբաւր (յեղբօր)	յեղբարս

դ) տէր

Ուղղ. տէր	տեարք
Ս. տեառն	տերանց
Տ. տեառն	տերանց
Հ. զտէր	զտեարս
Բ. ի տեառնէ	ի տերանց
Գ. տերամբ	տերամբք
Ն. ի տեառն	ի տեարս

2. ԿԻՆ, ՏԻԿԻՆ

Ո-ա հոլովում

Պւղղ. կին	կանայք
Ս. կնոջ	կանանց
Տ. կնոջ	կանանց
Հ. զկին	զկանայս
Բ. ի կնոջէ	ի կանանց
Գ. կնաւ, կանամբ	կանամբք
Ն. կնոջ	ի կանայս

Պւղղ. տիկին	տիկնայք
Տ. տիկնոջ	տիկնանց
Ս. տիկնոջ	տիկնանց
Հ. զտիկին	զտիկնայս
Բ. ի տիկնոջէ	ի տիկնանց
Գ. տիկնաւ,	տիկնամբք
տիկնամբ	
Ն. ի տիկնոջ	ի տիկնայս

3. Գեաւդ, գեւդ, գեղ, գիւղ

(Եւ ի հոլովում)

Պւղղ. գեաւդ, գեւդ, գիւղ	գեաւդք, դեւդք (դյուդք)
Ս. գեղջ	գեաւդից, գիւղից (դյուդերի)
Տ. գեղջ	գեաւդից, գիւղից
Հ. (զ)գեաւդ, գեւդ, գիւղ	(զ) գեաւդս, գեւդս
Բ. ի գեղջէ	ի գեաւդից, ի գիւղից
Գ. գիւղիւ	գիւղիւք
Ն. ի գեղ	ի գեաւդս, ի գեւդս

4. Աւր (օր)

(Ու հոլ. ներք. թեք)

Պւղղ. աւր (օր)	աւուրք (օրեր)
Ս. աւուր	աւուրց (օրերի)
Տ. աւուր	աւուրց
Հ. (զ)աւր	(զ) աւուրս
Բ. յաւրէ	յաւուրց (օրերից)
(յօրէ) օրից	

Գ. աւուրբ
Ն. յաւուր
(օրվա մեջ)

աւուրբ (օրերով)
յաւուրս (օրերում)

5 Իոյր

(ե հոլով.)

եգակի

յոգնակի

Ուղղ. քոյր

քորք, քոյրք, քուերք

Ս. քեռ (քոր, քուեր)

քերք, քուերք

Տ. քեռ (քոր, քուեր)

քերք, քուերք

Հ. (զ) քոյր

(զ)քորս, դքոյրս, դքու-
երս

Բ. ի քեռէ (ի քեռան)

ի քերք, ի քուերք

Գ. քեռը (քերք, քուերք)

քեռը (քերք, քու-
երք)

Ն. ի քեռ

ի քորս, ի քոյրս, ի քուերս

ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՀՈՂՈՎՄԱՆ

ընդհանուր պատկերը

ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

Ես

եգակի

յոգնակի

Ուղղ. ես

մեք

(մենք)

Ս. իմ

մեր

(մեր)

Տ. ինձ

մեզ

(մեզ)

Հ. զիս (ինձ)

զմեզ

(մեզ)

Բ. յինչն (ինչնից)

ի մէջ

(մեզնից)

Գ. ինե (ինչնով)

մեք, մեօք

(մեզնով)

Ն. յիս (իմ մեջ)

ի մեզ

(մեզնում)

Ուղղ. դու

դուք

Ս. քս

ձեր

Տ. քեղ
 Հ. դքեղ
 Բ. ի քէն
 Գ. քե
 Ն. ի քեղ

ձեղ
 դձեղ
 ի ձէնջ
 ձեք, ձեօք
 ի ձեղ

ԻԱԲԱ

Ուղղ. ինքն (իւքը)

Ս. ինքեան (իւր)

Տ. ինքեան (իւրեն)

Հ. զինքն

Բ. յինքենէ (իւրենից)

Գ. ինքեամբ (իւրենով)

Ն. յինքեան (իւր մեջ)

ինքեանք (իւրենք)

ինքեանց (իւրենց)

ինքեանց

զինքեանս

յինքեանց (իւրենցից)

ինքեամբք (իւրենցով)

յինքեանս (իւրենց մեջ)

Ուղղ.—

Ս. իւր

Տ. իւր

Հ.—

Բ. յիւրմէ

Գ. իւրեաւ, իւրեամբ

Ն. յիւր

իւրեանք

իւրեանց

իւրեանց

զիւրեանս

յիւրեանց

իւրեամբք

յիւրեանս

ՅՈՒՅԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

ա) նա, սա, դա

Ուղղ. նա

Ս. նորա

Տ. նմա

Հ. զնա

Բ. ի նմանէ

Գ. նովաւ

Ն. ի նմա

սա

սորա

սմա

զսա

ի սմանէ

սովաւ

ի սմա

դա

դորա

դմա

զդա

ի դմանէ

դովաւ

ի դմա

Ուղղ. նոքա

Ս. նոցա

սոքա

սոցա

դոքա

դոցա

S/ նոցա	սոցա	դոցա
Հ. զնոսա	զսոսա	զդոսա
Բ. ի նոցանէ	ի սոցանէ	ի դոցանէ
Գ. նոքաւք (օք)	սոքաւք(օք)	դոքաւք
Ն. ի նոսա	ի սոսա	ի դոսա

բ) այս, այդ, այն, սոյն, դոյն, նոյն

Այս

Ուղղ. այս	այսք, այսոքիկ
Ս. այսը, այսորիկ	այց, այսոցիկ
Տ. այսմ, այսմիկ	այսց, այսոցիկ
Հ. զայս	զայսոսիկ
Բ. յայսմ, յայսմանէ	յայսց, յայսոցիկ, յայսցանէ
Գ. այսու, այսուիկ	այսոքիւք, այսոքիւմք, այսուք
Ն. յայսմ, յայսմիկ	յայսոսիկ

Այդ

Ուղղ. այդ	այդք, այդոքիկ
Ս. այդը, այդորիկ	այդց, այդոցիկ
Տ. այդմ, այդմիկ	այդց, այդոցիկ
Հ. զայդ	զայդոսիկ
Բ. յայդմ, յայդմանէ	յայդց, յայդոցիկ
Գ. այդու, այդուիկ	այդոքիւք, այդոքիւմք, այդուք
Ն. յայդմ, յայդմիկ	յայդոսիկ

Այն

Ուղղ. այն	այնք, այնոքիկ
Ս. այնը, այնորիկ	այնց, այնոցիկ
Տ. այնմ, այնմիկ	այնց, այնոցիկ
Հ. զայն	զայնոսիկ
Բ. յայնմ, յայնմանէ	յայնց, յայնցանէ
Գ. այնու, այնուիկ	այնոքիւք, այնոքիւմք, այնուք
Ն. յայնմ, յայնմիկ	յայնս, յայնոսիկ

Եզակի

յոզնակի

Ուղղ. սոյն

սոքին, սոյնք

Ս. սորին

սոցին, սոցունց

Տ. սմին

սոցին, սոցունց

Հ. զսոյն

զսոսին, զսոյնս

Բ. ի սմին

ի սոցունց

Գ. սովին, սովիմբ

սովիմբք, սոքիմբք

Ն. ի սմին

ի սոսին

Դոյն

Ուղղ. դոյն

դոքին

Ս. դորին

դոցին, դոցունց

Տ. դմին

դոցին, դոցունց

Հ. զդոյն

զդսսին

Բ. ի դմին

ի դոցին, ի դո-
ցունց

Գ. դովին, դովիմբ

դովիմբք, դո-
քիմբք

Ն. ի դմին

ի դսսին

Նոյն

Եզակի

յոզնակի

Ուղղ. նոյն

նոքին,

նոյնք

Ս. նորին

նոցին,

նոցունց

Տ. նմին

նոցին,

նոցունց

Հ. զնոյն

զնսսին,

զնոյնս

Բ. ի նմին

ի նոցին, ի

նոցունց

Գ. նովին,

նովիմբք,

նովիմբք,

քիմբք

Ն. ի նմին

ի նսսին

3. Ո ՀՈԼՈՒՈՒՄ

1) Ստացական դերանուններ—իմ, քո, իւր, մեր, ձեր, սո-
բայ, դորայ, նորայ, սոցայ, դոցայ, նոցայ, մերային, ձերային,
իւրային,

ա) Իս

հգ.	յոգ.
Ուղղ. Իմ (Իմը)	Իմք
Ս. Իմոյ (Իմի)	Իմոց
Տ. Իմում (Իմին)	Իմոց
Հ. զիմ (Իմը)	զիմս
Բ. յիմմէ, (Իմից)	յիմոց
յիմոյ	
Ն. Իմով (Իմով)	Իմովք
Գ. յիմում (Իմի մեջ)	յիմս

բ) Բո, Բոյ

հգ.	յոգն.
Ուղղ. քո, քոյ	քոյք, քոյք
Ս. քոյ, քոյոյ	քոց, քոյոց
Տ. քում, քոյում	քոց, քոյոց
Հ. զքո, զքոյ	զքոյս, զքոյս
Բ. Ի քոյ, Ի քոյոյ Իքոց, Ի քոյոց	
Ի քումմէ	
Գ. քով, քոյով	քովք, քոյովք
Ն. Ի քում, Ի քոյ~ Ի քոյս,	
յում	

գ) Իսր

հգ.	յոգ.	հգ.
Ուղղ Իսր (Իրենը)	Իւրք	մեր (մերը)
Ս. Իւրոյ	Իւրոց	մերոյ
Տ. Իւրում	Իւրոց	մերում
Հ. զԻւր	զԻւրս	զմեր
Բ. յԻւրմէ, յԻւրոյ յԻւրոց		Ի մերմէ
		Ի մերոյ
Գ. Իւրով	Իւրովք	մերով
Ն. յԻւրում	յԻւրս	Ի մերում

դ) մեր, անք

յոգ.	եզ.	յոգ.
Պւղղ. մերք	ձեր (ձերը)	ձերք
Ս. մերոց	ձերոյ	ձերոց
Տ. մերոց	ձերում	ձերոց
Հ. զմերս	զձեր	զձերս
Բ. ի մերոց	ի ձերմէ	ի ձերոց
	ի ձերոյ	
Գ. մերովք	ձերով	ձերովք
Ն. ի մերս	ի ձերում	ի ձերս

ե) Սորայ, դորայ, նորայ,

սորայ

եզակի	յոգն.
Պւղղ. սորայ (սրանը)	սորայք (սրանցը)
Ս. սորայոյ	սորայոց
Տ. սորայում	սորայոց
Հ. զսորայ	զսորայս
Բ. ի սորայոյ	ի սորայոց
Գ. սորայով	սորայովք
Ն. ի սորայում	ի սորայս
ի սորայն	

դորայ

եզ.	յոգ.
Պւղղ. դորայ (դրանը)	դորայք (դրանցը)
Ս. դորայոյ	դորայոց
Տ. դորայում	դորայոց
Հ. զդորայ	զդորայս
Բ. ի դորայոյ	ի դորայոց
Գ. դորայով	դորայովք
Ն. ի դորայում	ի դորայս

նորայ

Ուղղ. նորայ (ներանք) նորայք (ներանքը)

Ս. նորայոյ նորայոց

Տ. նորայում նորայոց

Հ. զնորայ զնորայս

Բ. ի նորայոյ ի նորայոց

Գ. նորայով նորայովք

Ն. ի նորայում ի նորայս

ի նորայն

դ) Աոցայ, դոցայ, մոցայ

Աոցայ

Ուղղ. սոցայ (սրանքը) սոցայք

Ս. սոցայոյ սոցայոց

(սոցայց)

Տ. սոցայում սոցայոց

(սոցայց)

Հ. զսոցայ զսոցայս

Բ. ի սոցայոյ ի սոցայոց

Գ. սոցայով սոցայովք

Ն. ի սոցայում ի սոցայս

դոցայ

Ուղղ. դոցայ (դրանքը) դոցայք

Ս. դոցայոյ դոցայոց

Տ. դոցայում դոցայոց

(դոցայց)

Հ. զդոցայ զդոցայս

Բ. ի դոցայոյ ի դոցայոց

Ն. դոցայով դոցայովք

Գ. ի դոցայում ի դոցայս

մոցայ

Ուղղ. նոցայ (ներանքը) նոցայք

Մ. նոցայոյ	նոցայոց (նոցաց)
Տ. նոցայում	նոցայոց (նոցայց)
Հ. զնոցայ	զնոցայս
Բ. ի նոցայոյ	ի նոցայոց
Գ. նոցայով	նոցայովք
Ն. ի նոցայում	ի նոցայս

Է) Մերային, ձերային, իւրային

Մերային

Ուղղ. մերային	մերայինք (մե-
(մերայինք)	րայիններք)
Ս. մերայնոյ	մերայնոց
Տ. մերայնոյ	մերայնոց
Հ. զմերային	զմերայինս
Բ. ի մերայնոյ	ի մերայնոց
Գ. մերայնով	մերայնովք
Ն. ի մերային	ի մերայինս

ձերային

Ուղղ. ձերային (ձերա-	ձերայինք
յինք)	(ձերայիններք)
Ս. ձերայնոյ	ձերայնոց
Տ. ձերայնոյ	ձերայնոց
Հ. զձերային	զձերայինս
Բ. ի ձերայնոյ	ի ձերայնոց
Գ. ձերայնով	ձերայնովք
Ն. ի ձերային	ի ձերայինս

իւրային

Ուղղ. իւրային (յուրայինք)	իւրայինք (յուրայիններք)
Ս. իւրայնոյ	իւրայնոց

Յ. իւրայնոյ	իւրայնոց
Հ. զիւրային	զիւրայինս
Ք. յիւրայնոյ	յիւրայնոց
Գ. իւրայնով	իւրայնովք
Ա. յիւրային	յիւրայինս

ՀԱՐԱԲԵՐԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆ—ՈՐ

Հարցական դերանուն—ՈՐ

Ուղղ. որ	որք	ո՞ր	ո՞րք
Ս. որոյ (որի)	որոց	որո՞յ	որո՞ց
Տ. որում (որին)	որոց	որո՞ւմ	որո՞ց
Հ. զոր (որք, ին)	զորս ո-	զոր	զորս
Ք. յորմէ (որից)	յորոց	յորմէ՞	յորո՞ց
Գ. որով (որով)	որովք	որով	որովք
Ա. յորում (որի յորս մեջ)	յորս	յորում	յորս

2. ԱՆՈՐՈՇ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ—ԱՅԼ, ՄԻԻՍ (ՄԵԻՍ)

ա) Այլ

բ) Միւս, մեւս

եղ. յոգն.

եզ.

յոզն.

1

Ուղղ. այլ	այլք	միւս (մյուս)	միւսք
Ս. այլոյ	այլոց	միւսոյ (մյուսի)	միւսոց
Տ. այլում	այլոց	միւսում	միւսոց
Հ. զայլ	զայլս	զմիւս	զմիւսք
Ք. յայլմէ, յայէ մանէ	յայլոց	ի միւսմէ	ի միւսոց
Գ. այլով	այլովք	միւսով	միւսովք
Ա. յայլում	յայլս	ի միւսում	ի միւսս

բ) իմն, դ) իք, դ) ինչ

Եզակիի ք.

Ուղղ. իմն	իք	ինչ	
Ս. իրենն	իրիք	իրիք	
Տ. իմենն	իմիք	իմիք	
Հ. զիմն	—	ինչ	Հոգնակի չունեն
Բ. յիմեննէ	յիմեքէ	յիմեքէ	
Գ. —	իւիք	իւիք	
Ն. յիմենն,	յիմիք	յինչ	

4. Ի ՀՈԼՈՎՈՒՄ

Ամենյան (որոշ. դեր.)

Ուղղ. ամենյան	
Ս. ամենայնի	Հոգնակի չունի
Տ. ամենայնի	
Հ. զամենայն	
Բ. յամենայնէ	
Գ. ամենայնիւ	
Ն. յամենայնի	

7. Ու ՀՈԼՈՎՈՒՄ

Ամենեքեան,

(որոշ. դեր.)

Ուղղ. ամենեքեան, ամենեքին	
Ս. ամենեցուն, ամենեցունց	
Տ. ամենեցուն	
Հ. զամենեան, զամենեանի	
Բ. յամենեցուն, յամենեցունց	
Գ. ամենեքումք	
Ն. յամենեան, յամենեանի	

Հարցական դերանուններ—*հ, հի, զի, զի՞նչ*

Ո՞, հի

<i>Ուղղ. հ, հի</i>	<i>հիք</i>	<i>զի, զի՞նչ</i>	<i>Ձի, Ձի՞նչ</i>
<i>Ս. հյր</i>	<i>հյց</i>	<i>է՞ր</i>	
<i>Տ. հմ</i>	<i>հյց</i>	<i>իմ, հիմ, էրմմ</i>	<i>հոգնակի</i>
<i>Հ. զհ, զհի</i>	<i>զհյս</i>	<i>զի, զի՞նչ</i>	
<i>Տ. յումէ՞</i>	<i>յհյց</i>	<i>յիմէ՞, առ իմէ՞</i>	<i>չունեն</i>
<i>Դ. —</i>	<i>—</i>	<i>իւ</i>	
<i>Ն. յհմ</i>	<i>յհյս</i>	<i>յիմ</i>	

Փոխադարձ դերանուն

Միմեանց, իւրեան

<i>Ուղղ. —</i>	<i>—</i>	<i>—</i>
<i>Ս. միմեանց</i>	<i>իւրեան</i>	<i>իւրեանց</i>
<i>Տ. միմեանց</i>	<i>իւրեան</i>	<i>իւրեանց</i>
<i>Հ. զմիմեանս</i>	<i>—</i>	<i>զիւրեանս</i>
<i>Բ. ի միմեանց</i>	<i>—</i>	<i>յիւրեանց</i>
<i>Դ. միմեամբք</i>	<i>իւրեամբք</i>	<i>իւրեամբք</i>
<i>Ն. ի միմեանս</i>	<i>—</i>	<i>յիւրեանս</i>

ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՀՈԼՈՎՄԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՊԱՏԿԵՐԸ

ա) Պարզ հոլովում

1. Ի հոլովում

<i>հինգ</i>		<i>իմն</i>		<i>երեք</i>
<i>հզակի</i>	<i>յոգնակի</i>	<i>եզ.</i>	<i>յոզն.</i>	<i>յոզն. ք.</i>
<i>Ուղղ. հինգ</i>	<i>հինգք</i>	<i>ինն</i>	<i>ինունք</i>	<i>երեք (երեք)</i>
<i>Ս. հնդի</i>	<i>հնդից</i>	<i>ըննի</i>	<i>ըննից</i>	<i>երից (երեքի)</i>
<i>Տ. հնդի</i>	<i>հնդից</i>	<i>ըննի</i>	<i>ըննից</i>	<i>երից (երեքին)</i>

Հ. զհինգ	զհինգս	զինն	զինունս	զերիս (երեքը, երեքին)
Բ. ի հնգէ	ի հնգից	յըննէ	յըննից	յերից (երեքից)
Գ. հնգիւ	հնգիւք	ըննիւ	ըննիւք	երիւք (երեքով)
Ն. ի հնգի	ի հինգս	յըննի	յինունս	յերիս (երեքի մեջ)

Չորք

Ուղղ. չորք կամ չորեք	(չորս)
Ս. չորից	(չորսի)
Տ. չորից	(չորսին) (եզակի չունի)
Հ. չորս	(չորսը, չորսին)
Բ. ի չորից	(չորսից)
Գ. չորիւք	(չորսով)
Ն. ի չորս	(չորսի մեջ)

Այսպես հոլովովում են բացի եօթն, տասն թվականներից քոլոր քանակական թվականները մինչև հարյուր՝ միտասան (11), երկոտասան (12), երեքտասան (13), չորեքտասան (14), հնգտասան (15), վեշտասան (16), յոթնետասան (17), ութնետասան (18), իննետասան (19), քսան, երեսուն, քառասուն, յիսուն, վաթսուն, հօթանասուն, ութսուն, իննսուն:

Երեսուն, քառասուն և այլն բառերի հոլովման ժամանակ ու ձայնավորը զուրս է ընկնում:

Երեսուն և երեք,

Ուղղ. երեսուն և երեք
Ս. երեսնից և երից
Տ. երեսնից և երից
Հ. զերեսուն և երիս
Բ. յերեսնից և երից
Գ. երեսնիւք և երիւք
Ն. յերեսուն և երիս

Երեսուն և եինգ

Եզակի

յոգնակի

Ուղղ. երեսուն և հինգ
Ս. երեսուն և հնգի

երեսունք և հինգք
երեսնից և հնգից

Տ. երեսուն և հնգի	երեսնից և հնգից
Հ. զերեսուն և հինգ	զերեսուն և հինգս
Բ. յերեսուն և հնգէ	յերեսնից և հնգից
Գ. երեսուն և հնգիւ	երեսնիւք և հնգիւք
Ն. յերեսուն և հնգի	յերեսուն և հինգս

2. Ո ՆՈՒՈՎՈՒՄ

ա) մի	բ) առաջին	գ) հարիւր
եղակի թիւ	յոգնակի	
Ուղղ. մի	առաջին	առաջինք
Ս. միոյ, միոջ	առաջնոյ	առաջնոյք
Տ. միում	առաջնում	առաջնոյց
Հ. զմի	զառաջին	զառաջինս
Բ. ի միոջէ	յառաջնոյ	յառաջնոց
Գ. միով	առաջնով	առաջնովք
Ն. ի միում	յառաջնում	յառաջինս
Ուղղ. հարիւր	հարիւրք	
Ս. հարիւրոյ	հարիւրոց	
Տ. հարիւրոյ	հարիւրոց	
Հ. զհարիւր	զհարիւրս	
Բ. ի հարիւրոյ	ի հարիւրոց	
Գ. հարիւրով	հարիւրովք	
Ն. ի հարիւր	ի հարիւրս	

Այսպէս են հոլովւում երկերիւր (200), երեք հարիւր, չորեք հարիւր, հինգ հարիւր, վեց հարիւր, հաթն հարիւր, ութ հարիւր, ինն հարիւր:

Ծանոթ. Հարյուրից սկսած հաշւում են այսպէս՝ հարիւր և մի, հարիւր և երկու, հարիւր և երեք, հարիւր և մեծասան, հարիւր և իննեւասան, հարիւր և քսան, հարիւր և քսան և երեք, երկերիւր և մեծասան, երեք հարիւր քառասուն և հինգ և այլն:

3. ՈՒ ՀՈՂՈՎՈՒՄ

ա) երկու

բ) բիւր

յոզն.

եզ.

յոզն.

Ուզղ. երկու
Ս. երկուց
Տ. երկուց
Հ. զերկուս
Բ. յերկուց
Գ. երկուք
Ն. յերկուս

հոգնի
հոգնի
հոգնի

բիւր
բիւրու
բիւրու
զբիւր
ի բիւրէ
բիւրու
ի բիւր

բիւրք
բիւրուց
բիւրուց
զբիւրս
ի բիւրուց
բիւրուք
ի բիւրս
բիւր բիւր
որ հոգով
վրա է նա
ու ինչպե
և ի հոգ
վումներով

Բ. Խառն Վզ հոլովում

Ի—ա հոլովում

ա) հազար

բ) երեք հազար

Ուզղ. հազար
Ս. հազարի
Տ. հազարի
Հ. զհազար
Բ. ի հազարէ
Գ. հազարաւ
Ն. ի հազարի

հազարք
հազարաց
հազարաց
զհազարս
ի հազարաց
հազարաւք(օք)
ի հազարս

երեք հազար
երեք հազարաց
երեք հազարաց
զերեքս հազարս
յերեք հազարաց
երեք հազարաւք(օք)
յերեքս հազարս

գ) չորք հազար

Ուզղ. չորք (չորեք) հազար
Ս. չորից հազարաց
Տ. չորից հազարաց
Հ. զչորս հազարս
Բ. ի չորից հազարաց
Գ. չորիւք հազարաւք(օք)
Ն. ի չորս հազարս

դ) առաջներորդ

Ուղղ. առաջներորդ	առաջներորդք
Ս. առաջներորդի	առաջներորդաց
Տ. առաջներորդի	առաջներորդաց
Հ. դառաջներորդ	դառաջներորդս
Բ. յառաջներորդէ	յառաջներորդաց
Գ. առաջներորդաւ	առաջներորդաւք (օք)
Ն. յառաջներորդի	յառաջներորդս

կ) չորրորդ

Ուղղ. չորրորդ	չորրորդք	(չորրորդները)
Ս. չորրորդի	չորրորդաց	(չորրորդների)
Տ. չորրորդի	չորրորդաց	(չորրորդներին)
Հ. զչորրորդ	զչորրորդս	(չորրորդները, չորրորդներին)
Բ. ի չորրորդէ	ի չորրորդաց	(չորրորդներէց)
Գ. չորրորդաւ	չորրորդաւք	(չորրորդներով)
Ն. ի չորրորդի	ի չորրորդս	(չորրորդներում)

Այսպէս հոլովւում են բոլոր դասավորական (դասական) թվա-
ձևանները, մետասաներորդ, երկոտասաներորդ, երեքտասաներորդ,
չորեքտասաներորդ, հնգետասաներորդ, վեշտասաներորդ, քսան-
երորդ, երկրորդ, երեսներորդ երրորդ, յիսներորդ չորրորդ
(54-րդ), եաւթանաներորդ եաւթներորդ (եօթնասու... եօթ—77),
հարիւրերորդ քսաներորդ (120-րդ), հազարերորդ երկերիւրերորդ
իննսուներորդ, հազարերորդ հինգհարիւրերորդ յիսներորդ չոր-
րորդ և այլն: Բարդութեան երկու մասերը հոլովման ժամա-
նակ համաձայնում են թվով և հոլովով: Օրինակ վաթսուներորդ
ութերորդ, վաթսներորդի ութերորդի, ի վաթսներորդէ իննե-
րորդէ, վաթսներորդաց ութերորդաց, վաթսներորդաւք իններոր-
դաւք և այլն:

ա) Ա. հոլովում

բ) Ի—ա հոլովում

Ուղղ. հօթն	հօթանք, հօթեանք	տասն	տասունք
	հօթունք		
Ս. հօթան	հօթանց	տասին	տասանց
էօթեան	հօթեանց		(տասնից)

Տ. Խօթան	Խօթանց	տասին	տասանց
Հ. զԽօթն	զԽօթանս	զտասն	զտասունս
	զԽօթեանս		
Բ. յԽօթանէ	յԽօթանց	ի տասնէ	ի տասանց
(յԽօթեանէ)	(յԽօթեանց)		(ի տասնից)
Գ. Խօթամբ	Խօթամբք	տասամբ	տասամբք
Ն. յԽօթն	յԽօթանս	ի տասին	ի տասունս

դ) Ու հոլովում

Ուղղ. Երկոքին կամ Երկոքեան
 Ս. Երկոցուն կամ Երկոցունց
 Տ. Երկոցուն » »
 Հ. զԵրկոսին կամ զԵրկոսեան
 Բ. յԵրկոցունց
 Գ. Երկոքումբք
 Ն. յԵրկոսին

ՊԱՐԶ ԲԱՅԵՐԻ ԽՈՆԱՐՀՄԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՊԱՏԿԵՐԸ

1) Ե (ի) խոնարհում

Ազատեի-ել, ազատ-իլ

(ազատել—ազատվել)

Ներգործական

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ

Եզակի

յոգնակի

ազատեմ (ազատում եմ) ազատեմք (ազատում ենք)
 ազատես (» ես) ազատեք (» էք)
 ազատեյ (է) (» է) ազատեն (» են)

Կրավորական

եզակի

յոգնակի

ազատիմ (ազատվում եմ)	ազատիմք (ազատվում ենք)
ազատիս (» ես)	ազատիք (» էք)
ազատի (» է)	ազատին (» են)

Անցեալ անկատար

ազատէի (ազատվում էի)	ազատէաք (ազատվում էինք)
ազատէիր (» էիր)	ազատէիք (» էիք)
ազատէր (» էր)	ազատէին (» էին)

Ստորադասական ապառնի (կամ առաջին ապառնի)

Ներգործական

ազատիցեմ (կազատեմ, ազատեմ)	ազատիցեմք (կազատենք, ազատենք)
ազատիցես	ազատիցէք
ազատիցէ	ազատիցեն

Կրավորական

ազատիցիմ (կազատվեմ, ազատվեմ)	ազատիցիմք (կազատվենք, ազատվենք)
ազատիցիս	ազատիցիք
ազատիցի	ազատիցին

ԱՌՐԻՍՏԻ ԲՈՒՆԸ—ԱԶԱՏԵԱՅ (Յոյական արբիտ)

Անցյալ կատարյալ

Ներգործ.

ազատեցի (ազատեցի)	ազատեցաք (ազատեցինք)
ազատեցիր	ազատեցիք էք
ազատեցայ	ազատեցին

Կրաւոր.

ազատեցայ (ազատվեցի)	ազատեցաք (ազատվեցինք)
ազատեցար	ազատեցաք
ազատեցաւ	ազատեցան

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԱՊԱՌՆԻ (ԿԱՄ ԱՊԱՌՆԻ II)

Ներգործական

ազատեցից (սխտի ազատեմ կամ կազատեմ)	ազատեցուք (սխտի ազատենք կամ կազատենք)
ազատեցես	ազատեսցիք
ազատեցէ	ազատեսցին

Կրավորական

ազատեցայց սխտի ազատ- վեմ)	ազատեցուք (սխտի ազատ- վենք կամ կազատվենք)
ազատեցիս	ազատեսցիք
ազատեցի	ազատեսցին

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

ա) Ներկայ

Ներգործ.

Կրավոր.

ազատեմ (ազատիք)	ազատեց	ազատեցարձք
ազատեցէք (ազատեցեք)	(ազատվիք)	(ազատվեցեք)

բ) Ազատնի

Նզակի—ազատեսցիք, ազատիջիք	ազատեսցիք (կազատվես, սխտի ազատվես)
Յոզնակի—ազատեսցիք, (կազա- տեք կամ սխտի ազատեք)	ազատեսցիք (կազատվեք, սխտի ազատվեք)

գ) Արգելական

Նզակի—մի ազատեր (մի ազատիք)	մի ազատիք (մի ազատ- վիք)
Յոզնակի—մի ազատեք (մի ազատեք)	մի ազատիք (մի ազատ- վեք)

Դերբայ

Անորոշ—ազատել (ազատել)	ազատիլ—(ազատվիլ)
Ներկայ—ազատող, իշ, (ազատաւղ)	—

Անցեալ—ազատեալ (ազատել, ազատեալ (ազատված)
 ազատած)
 Ապառնի—ազատելոց (ազա- ազատելի (ազատվելու)
 տելու).

2. Ա. ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ

կարդալ (կարդալ, կանչել)

Սահմանական եղանակ

Ներկայ

Եզակի

Գերբայ.

կարդամ (կարդում եմ, կան- կարդամք (կարդում ենք,
 չում եմ) կանչում ենք)

կարդաս

կարդայք

կարդայ

կարդան

կրավոր.

կարդամ (կանչվում եմ)

կարդամք (կանչվում ենք)

կարդաս

կարդայք

կարդայ

կարդան

ԱՆՅՅԱԼ ԱՆԿԱՏԱՐ

Ներգործական

կարդայի (կանչում էի)

կարդայաք (կանչում էինք)

կարդայիր

կարդայիք

կարդայր

կարդային

կրավոր.

կարդայի (կանչվում էի)

կարդայաք (կանչվում էինք)

կարդայիր

կարդայիք

կարդայր

կարդային

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԱՊԱՌՆԻ

(կամ ապառնի առաջին)

Գերբայ.

կարդայցեմ (կանչեմ, կկանչեմ)

կարդայցեմք (կանչենք),
 կկանչենք)

կարդալոցեն
կարդալոցէ

կարդալոցէք
կարդալոցեն

կրաւորակաճ

կարդալոցիմ (կանչվեմ,
կկանչվեմ)

կարդալոցիմք

(կանչվենք,
կկանչվենք)

կարդալոցիս

կարդալոցիք

կարդալոցի

կարդալոցին

ԱՌՐԻՍՏԻ ԲՈՒՆԸ—ԿԱՐԴԱՅ

(Յոյական տորիստ)

ճերգործ.

կարդալոցի (կանչեցի)

կարդալոցաք (կանչեցինք)

կարդալոցեր

կարդալոցիք, էք

կարդալոց

կարդալոցին

կրաւոր.

կարդալոցայ (կանչվեցի)

կարդալոցաք (կանչվեցինք)

կարդալոցար

կարդալոցայք

կարդալոցաւ

կարդալոցան

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԱՊԵՆՈՒ

(կամ ապառնի երկրորդ)

ճերգործ.

կարդալոցից (պիտի կանչեմ)

կարդալոցուք (պիտի կանչենք)

կարդալոցես

կարդալոցիք

կարդալոցէ

կարդալոցին

կրաւոր.

կարդալոցայց (պիտի կանչվեմ)

կարդալոցուք (պիտի կանչվենք,
կանչվենք)

կարդալոցիս

կարդալոցիք

կարդալոցի

կարդալոցին

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ

ճերգործ.

կրաւոր.

Նգալի—կարդալ (կանչիք)

կարդալոցիք

(կանչվիք)

Յոգնալի—կարդալոցէք

կարդալոցայք

կանչվեցէք

կարդալոցարուք

ցէք

118

Ապառնի

ճերգործ.

կրարոր.

Նգակի—կարդասջիր, կարդասջիր (կհան-
չես, պիտի կանչես)կարդասջիր
կարդասջիք

Յոգնակի—կարդասջիք

Արգելական

Նգակի—մի կարդար (մի մի կարդար (մի կանչ-
կանչիր) վիր)Յոգնակի—մի կարդայք (մի մի կարդայք (մի կանչ-
կանչեք) վեք)

Դերբայ

Անորոշ—կարդալ

ճերկայ—կարդացող (աւղ)

Անցեալ—կարդացեալ

Ապառնի—կարդալոց

Ինչպես ներ-
դործականք

3. ՈՒ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ

Թող-ուլ (թողնել)

Ներգործական

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Կրարական

Ներկայ

Եգակի

յոգնակի

Թողում (թողնում եմ) Թողումք (թողնում ենք)

Թողուս Թողուք (թողոյք)

Թողու

Թողուն

Ինչպես
ներգործա-
կանք

Անցեալ անկատար

Ներգործական

Թողուի, Թողոյի Թողուաք

Թողուիր, Թողոյիր Թողուիք

Թողոյք Թողուին

կրաւորական

Թողութի (թողնվում էի)	Թողուաք (թողնվում էինք)
Թողութիւր	Թողուէք
Թողոյր	Թողուին

Ստորադասական ապառնի
(կամ ապառնի առաջին)

ներգործ.

կրաւոր.

Թողուցում	Թողուցումք	Թողուցում	Թողուցումք
Թողուցուս	Թողուցուք	Թողուցուս	Թողուցուք
Թողուցու	Թողուցուն	Թողուցու	Թողուցուն

ԱՌՐԻՍՏԻ ԲՈՒՆԸ—ԹՈՂ,
(պարզ արիստ)

Անցեալ կատարեալ

ներգործ.

կրաւոր.

Թողի	Թողաք	Թողայ	Թողաք
Թողիւր	Թողիւք. Թողէք	Թողար	Թողայք
Թող, եթող	Թողին	Թողաւ	Թողան

Սահմանական ապառնի
(կամ ապառնի երկրորդ)

Թողից	Թողցուք	Թողայց	Թողցուք
Թողցես	Թողջիք	Թողցիս	Թողջիք
Թողցէ	Թողցին	Թողցի	Թողցին

Հրամայական եղանակ

Ներկայ

Եզակի—Թո՛ղ

Յոգնակի—Թողէ՛ք

Թողի՛ր

Թողայ՛ք, Թող ար՛ւք

Ապառնի

Եզակի—Թողջի՛ր

Յոգնակի—Թողջի՛ք

Թողջի՛ր

Թողջի՛ք

Նգակի—մի թողուր

մի թողուր

Յոգնակի—մի թողուր, մի թողուր, մի թողուր, մի թողուր

չոյք

Դերբայ

Անորոշ—թողուր

թողուր

Անցեալ—թողեալ

թողեալ (թողնալ, թողնալ)

գաճ

Ապառնի—թողուր

թողուր (թողնալ)

ԱԾԱՆՑԱՎՈՐ ԲԱՅԵՐԻ ԽՈՆԱՐԶՄԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՊԱՏԿԵՐԸ

1. Ե (ի) Խոնարհում

տես-ան-ել (տեսնել)

տես-ան-իլ (տեսնվել)

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՆԴԱՆԱԿ

Ներկայ

Եզակի

յոգնակի

ճերգործ.

տես-ան-եմ (տեսնում եմ)

տես-ան-եմք

տես-ան-ես

տես-ան-էք

տես-ան-է

տես-ան-ին

Եզակի

յոգնակի

կրաւոր.

տես-ան-իմ (տեսնում եմ)

տես-ան-իմք

տես-ան-իս

տես-ան-իք

տես-ան-ի

տես-ան-ին

Անցեալ անկատար

տես-ան-էի

տես-ան-էաք

տես-ան-էի

տես-ան-էաք

տեսան-էիր	տեսան-էիք	տեսան-էիր	տեսան-էիք
տեսան-էք	տեսան-էին	տեսան-էր	տեսան-էին

Առորադասական ապառնի
(Կամ ապառնի առաջին)
ներգործ.

տեսան-իցիմ	տեսան-իցեմք
տեսան-իցես	տեսան-իցէք
տեսան-իցէ	տեսան-իցեն
	կրարք.

տեսան-իցիմ	տեսան-իցիմք
տեսան-իցիս	տեսան-իցիք
տեսան-իցի	տեսան-իցին

ԱՌՐԻՍՏԻ ԲՈՒՆԸ—ՏԵՍ
(Պարզ աորիստ)

Անցեալ կատարեալ	կրարք.
ներգործ.	

տես-ի	տես-աք	տես-այ	տես-աք
տես-եր	տես-իք, (տես-էք)	տես-ար	տես-այք
տես, (եսես)	տես-ին	տես-աւ	տես-ան

Սահմանական ապառնի
(Կամ ապառնի երկրորդ)

տես-ից	տես-ցուք	տես-այց	տես-ցուք
տես-ցես	տես-ջիք	տես-ցիս	տես-ջիք
տես-ցէ	տես-ցեն	տես-ցի	տես-ցին

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

ներգործական	Ներկայ	կրարական
-------------	--------	----------

եզակի—տես	տես-իր
Յոգնակի—տես-է'ք	տես-այք, տեսարձք

Ապառնի

Եզակի—տես-ջիւր, տեսանիջիւր տես-ջիւր
Յոգնակի—տես-ջիւր տես-ջիւր

Արգելական

Եզակի—մի տեսանիւր մի տեսանիւր
Յոգնակի—մի տեսանիւր մի տեսանիւր

Դերբայ

Անորոշ—տեսանիւ տեսանիւ
Ներկայ—տեսող (տեսաւ) —
Անցեալ—տեսեալ տեսեալ
Ապառնի—տեսանիւ ոյ տեսանիւ ք

2. Ա խոնարհում

Զարմանալ
Մերձեանալ (մոտենալ)

ՍՍՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

	Ներկայ
զարմանամ	զարմանամք
զարմանաս	զարմանայք
զարմանայ	զարմանանք
մերձեանամ	մերձեանամք
մերձեանաս	մերձեանայք
մերձեանայ	մերձեանանք

Անցեալ անկատար

զարմանայի	զարմանայք
զարմանայիւր	զարմանայիւրք
զարմանայր	զարմանայիւրք
մերձեանայի	մերձեանայք
մերձեանայիւր	մերձեանայիւրք
մերձեանայր	մերձեանայիւրք

ՄՏՈՐԱՆԱՍԱԿԱՆ ԱՊԱՌՆԻ
(կամ ապառնի առաջին)

զարմ-ան-այցեմ	զարմ-ան-այցեմք
զարմ-ան-այցես	զարմ-ան-այցէք
զարմ-ան-այցէ	զարմ-ան-այցեն
մերձ-են-այցեմ	մերձ-են-այցեմք
մերձ-են-այցես	մերձ-են-այցէք
մերձ-են-այցէ	մերձ-են-այցեն

ԱՌՐԻՄՏԻ ԲՈՒՆԸ—զարմ-աց

զարմաց-այ	զարմ-աց-աք	մերձեց-այ	մերձեց-աք
զարմ-աց-ար	զարմ-աց-այք	մերձեց-ար	մերձեց-այք
զարմ-աց-աւ	զարմ-աց-ան	մերձեց-աւ	մերձեց-ան

ՄԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԱՊԱՌՆԻ
(կամ ապառնի երկրորդ)

զարմ-աց-այց	զարմաս-ցուք	մերձեց-այց	մերձեց-ցուք
զարմաս-ցիս	զարմաս-ջիք	մերձեց-ցիս	մերձեց-ջիք
զարմաս-ցի	զարմաս-ցին	մերձեց-ցի	մերձեց-ցին

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ

եզակի—զարմաց-իւր	մերձեց-իւր
յոգնակի—զարմացոյք	մերձեց-այք կամ
արհւք	մերձեց-ա րհւք

Ապառնի

եզակի—զարմաս-ջիւր	մերձեց-ջիւր
յոգնակի—զարմաս-ջիք	մերձեց-ջիք

Արգելական

Եզակի—մի զարմանալ	մի մերձենալ
յոզնակի—մի զարմանայք	մի մերձենայք

Դերբայ

Անորոշ—զարմանալ	մերձենալ
Ներկայ—զարմացող (զարմացաւ)	մերձեցող, մերձեցաւ
Անցեալ—զարմացեալ	մերձեցեալ
Ապառնի—զարմանալ-ոց	մերձենալոց

3. Ու խոնարհում

Ջեռ-ն-ուլ (տաքանալ)

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ

Եզակի	յոզնակի
Ջեռ-ն-ուլ	Ջեռ-ն-ուլք
Ջեռ-ն-ուս	Ջեռ-ն-ուք
Ջեռ-ն-ու	Ջեռ-ն-ուն

Անցեալ անկատար

Եզակի	յոզնակի
Ջեռ-ն-ուի, ոյի	Ջեռ-ն-ուաք, ոյաք
Ջեռ-ն-ուիր, ոյիր	Ջեռ-ն-ուիք, ոյիք
Ջեռ-ն-ոյր	Ջեռ-ն-ուին, ոյին

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԱՊԱՌԵՒ

(կամ ապառնի առաջին)

Ջեռ-ն-ուցում	Ջեռ-ն-ուցումք
Ջեռ-ն-ուցուս	Ջեռ-ն-ուցուք
Ջեռ-ն-ուցուն	Ջեռ-ն-ուցուն

ԱՌՐԻՍՏԻ ԲՈՒՆԸ—Ջեռ

(Պարզ աորիստ)

Անցեալ կատարեալ

Սահմանական ապառնի
(կամ ապառնի երկրորդ)

Ջեռ-այ

Ջեռ-աք

Ջեռ-այց

Ջեռ-ցուք

Ջեռ-ար

Ջեռ-այք

Ջեռ-ցիս

Ջեռ-ջիք

Ջեռ-աւ

Ջեռ-ան

Ջեռ-ցի

Ջեռ-ցին

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ

Ապառնի

Ջեռ-իք

Ջեռայք կամ Ջեռարհւք

Ջեռ-ջիք

Ջեռ-ջիք

Արգելական

եզ. մի Ջեռնուր

յոզմ. մի Ջեռնուք

Դերբայ

Անորոշ—Ջեռ-նուլ

Ներկայ—Ջեռ-ող (Ջեռ-աւղ=Ջեռ-ող)

Անցեալ—Ջեռ-եալ

Ապառնի—Ջեռնուց (տաքանալու)

Անչ, նչ ածանցաւոր բայեր

Մեղ-անչ-եւ (մեղանչեւ)

Մարտ-նչ-եւ (մարտնչեւ)

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ

մեղ-անչ-եմ

մեղ-անչ-եմք

մարտ-նչ-իմ

մարտ-նչ-իմք

մեղ-անչ-ես

մեղ-անչ-էք

մարտ-նչ-իս

մարտ-նչ-իք

մեղ-անչ-է

մեղ-անչ-են

մարտ-նչ-ի

մարտ-նչ-ին

Անցեալ անկատար

մեղ-անչ-էի	մեղ-անչ-էաք	մարտ-նչ-էի	մարտ-նչ-էաք
մեղ-անչ-էիր	մեղ-անչ-էիք	մարտ-նչ-էիր	մարտ-նչ-էիք
մեղ-անչ-էր	մեղ-անչ-էին	մարտ-նչ-էր	մարտ-նչ-էին

ՄՏՈՐԱՆԱՍԱԿԱՆ ԱՊԱՌՆԻ (կամ ապառնի առաջին)

մեղանչ-իցեմ	մեղ-անչ-իցեմք
մեղ-անչ-իցես	մեղ-անչ-իցէք
մեղ-անչ-իցէ	մեղ-անչ-իցեն
մարտ-նչ-իցիմ	մարտ-նչ-իցիմք
մարտ-նչ-իցիս	մարտ-նչ-իցիք
մարտ-նչ-իցի	մարտ-նչ-իցին

ԱՌՐԻՄՏԻ ԲՈՒՆԸ—մեղ (Պարզ առիտ)

Անցեալ կատարեալ

մեղ-այ ^{*)}	մեղ-աք	մարտ-հայ	մարտ-հաք
մեղ-ար	մեղ-այք	մարտ-հար	մարտ-հայք
մեղ-աւ	մեղ-ան	մարտ-հաւ	մարտ-հան

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԱՊԱՌՆԻ (կամ ապառնի երկրորդ)

մեղ-այց ^{**)}	մեղիցուք	մարտ-հայց	մարտիցուք
մեղիցես	մեղիջիք	մարտիցես	մարտիջիք
մեղիցէ	մեղիցեն	մարտիցէ	մարտիցեն

*) Խոնարհվում է երբեմն և այս ձևով՝ մեղանչեացես, մեղանչեացէս և այլն:

**) Խոնարհվում է երբեմն և այս ձևով՝ մեղանչեցի, մեղանչեցեք, մեղանչեաց, մեղանչեցաք և այլն:

ՀՐԱՄԱՅՍԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ

Եզակի—մեղեր մարտեր (պայքարներ)
 յոգնակի—մեղարհք մարտերուք, մարտահայք
 (պայքարեցեք)

Ապառնի

Եզակի—մեղջիւր մարտիջիւր (պիտի պայքարես)
 յոգնակի—մեղիջիւր մարտիջիւր (պիտի պայքարեք)

Արգելական

Եզակի—մի մեղանչեր մի մարտնչիւր
 յոգնակի—մի մեղանչեք մի մարտնչիւր

Դերբայ

Անորոշ—մեղանչել մարտնչել
 Ներկայ—մեղանչող (մեղանչաւղ)
 Անցեալ—մեղեալ մացառցեալ
 Ապառնի—մեղանչելոց մարտնչելոց

ածանց. բայեր

թռչել (թռչել)

ՕԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ

Անցեալ անկատար

թռչիմ	թռչիմք	թռչել	թռչեալք
թռչիս	թռչիք	թռչելիւր	թռչելիք
թռչի	թռչին	թռչելր	թռչելին

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԱՊԱՌՆԻ

(կամ ապառնի առաջին)

թռչիցիմ	թռչիցիմք
թռչիցիս	թռչիցիք
թռչիցի	թռչիցին

ԱՌՐԻՍՏԻ ԲՈՒՆԸ—ԹՌ

Անցեալ կատարեալ

Սահմանական ապառնի
(կամ ապառնի երկրորդ)

թո-հայ	թո-հաք	թո-հայց	թո-իցուք
թո-հար	թո-հայք	թո-իցէս	թո-իջիք
թո-հաւ	թո-հան	թո-իցէ	թո-իցեն

ՀՐԱՄԱՅԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ

Ապառնի

թո-իւր թո-երսւք կամ թո-հայք թո-իջիւր թո-իջիք

Արգելական

Մի թո-չ-իւր մի թո-չ-իւք

Դերբայ

Անորոշ—թո-չ-իւ

Ներկայ—

Անցեալ—թո-իւր կամ թո-իւր

Ապառնի—թո-իւր

* *

ՊԱՏՃԱՌԱԿԱՆ ԲԱՅԵՐԻ ԽՈՆԱՐՀՄԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՊԱՏԿԵՐԸ

թո-ուցան-իւ=թոցնիւ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ

եզակի

յոզմակի

թո-ուցան-իւ

թո-ուցան-իւք

թո-ուցան-իս

թո-ուցան-էք

թո-ուցան-է

թո-ուցան-են

Անցեալ անկատար

Էզակի

յոզմակի

թոռւցան-էի

թոռւցան-էաք

թոռւցան-էիւր

թոռւցան-էիք

թոռւցան-էր

թոռւցան-էին

ՍՏՈՐԱԴԱՍՍԱԿԱՆ ԱՊԱՌՆԻ

(կամ ապառնի առաջին)

Էզակի

յոզմակի

թոռւցան-իցեմ

թոռւցան-իցեմք

թոռւցան-իցես

թոռւցան-իցէք

թոռւցան-իցէ

թոռւցան-իցեն

ԱՌՐԻՍՏԻ ԲՈՒՆԸ--թոռյց

Անցեալ կատարեալ

Սահմանական ապառնի
(կամ ապառնի երկրորդ)

թոռւցի

թոռւցաք

թոռւցից

թոռւցուք

թոռւցեր

թոռւցիք

թոռւցես

թոռւցիք

թոռյց--

թոռւցին

թոռւցէ

թոռւցեն

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ

Ապառնի

թոռւցահ

թոռւցեք

թոռւցիք կամ

թոռւցիք

(թոցբոհ)

(թոցբեք)

թոռւցան-իջիք

Արգելական

Դերբայ

մի թոռւցան-եր

Անորոշ--թոռւցան-ել

մի թոռւցան-էք

Ներկայ--թոռւցող

Անցեալ--թոռւցեալ

Ապառնի--թոռւցան-ելոց

(թոց-
նելու)

ԲԱՂԱԴՐԵԱԼ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐ

ա) Անցեալ դերբայով

ՅԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ

(Ենթական ուղղական հոլովով)

եզակի

յոզմակի

Թուց-եալ եմ Թուց-եալ եմք

Թուց-եալ ես Թուց-եալ էք

Թուց-եալ է Թուց-եալ են

(Ենթական սեռական հոլովով)

եզակի

յոզմակի

Թուց-եալ է իմ Թուց-եալ է մեր

Թուց-եալ է քո Թուց-եալ է ձեր

Թուց-եալ է նորա Թուց-եալ է նոցա

ԱՆՅԵԱԼ ԱՆԿԱՏԱՐ

Թուց-եալ էի Թուց-եալ էաք

Թուց-եալ էիր Թուց-եալ էիք

Թուց-եալ էր Թուց-եալ էին

Թուց-եալ էր իմ Թուց-եալ էր մեր

Թուց-եալ էր քո Թուց-եալ էր ձեր

Թուց-եալ էր նորա Թուց-եալ էր նոցա

ԱՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԱՊԱՌՆԻ

(Կամ ապառնի առաջին)

Թուց-եալ իցեմ Թուց-եալ իցեմք

Թուց-եալ իցես Թուց-եալ իցէք

Թուց-եալ իցէ Թուց-եալ իցեն

Թուց-եալ իցէ իմ Թուց-եալ իցէ մեր

Թուց-եալ իցէ քո Թուց-եալ իցէ ձեր

Թուց-եալ իցէ նորա Թուց-եալ իցէ նոցա

բ) Ապառնի դերբայով

Ներկայ

Թուղցանեկ-ոյ եմ	Թուղցանեկ-ոյ եմք
Թուղցանեկ-ոյ ես	Թուղցանեկ-ոյ էք
Թուղցանեկ-ոյ է	Թուղցանեկ-ոյ են

Անցեալ անկատար

Թուղցանեկ-ոյ էի	Թուղցանեկ-ոյ էաք
Թուղցանեկ-ոյ էիր	Թուղցանեկ-ոյ էիք
Թուղցանեկ-ոյ էր	Թուղցանեկ-ոյ էին

ՍՏՈՐԱԴԱՍՏԱԿԱՆ ԱՊԱՌՆԻ

(կամ ապառնի առաջին)

Թուղցանեկ-ոյ իցեմ	Թուղցանեկ-ոյ իցեմք
Թուղցանեկ-ոյ իցես	Թուղցանեկ-ոյ իցէք
Թուղցանեկ-ոյ իցէ	Թուղցանեկ-ոյ իցեն

ՊԱՐԶ ԲԱՅԵՐԻ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄԸ ԲԱՂԱԴՐՅԱԼ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐՈՎ

Սիր-եւ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ

սիրեմ	սիրեմք
սիրես	սիրէք
սիրէ	սիրեն

Անցեալ անկատար

սիրէի	սիրէաք
սիրէիր	սիրէիք
սիրէր	սիրէին

Ստորագասական ապառնի

(կամ ապառնի առաջին)

սիրիցեմ	սիրիցեմք
սիրիցես	սիրիցէք
սիրիցէ	սիրիցեն

Առիստի բունը-սիրեց

Անցեալ կատարեալ

սիրեցի	սիրեցաք
սիրեցիր	սիրեցիք էք
սիրեաց	սիրեցին

ՄԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԱՊԱՌՆԻ
(կամ ապառնի երկրորդ)

սիրեցից	սիրեսցուք
սիրեսցես	սիրեսձիք
սիրեսցէ	սիրեսցեն

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

	Ներկայ	
սիրես		սիրեսցէ՛ք
	Ապառնի	
սիրեսձիք, սիրելիք		սիրեսձիք
	Արգելական	
մի՛ սիրեր		մի՛ սիրէք
	Դերբայ	
Անորոշ—սիրել		
Ներկայ—սիրող		
Անցեալ—սիրեալ		
Ապառնի—սիրելոց		

ԲԱՂԱԴՐԵԱԼ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐ

(կամ նկարագրական)

ա) Անցեալ դերբայով
սիրեալ—սիրած, սիրել

Ներկայ

ԵՆԹԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԿԱՆ ՀՈ-
ԼՈՎՈՎ

ԵՆԹԱԿԱՆ ՍԵՌԱԿԱՆ ՀՈ-
ԼՈՎՈՎ

Եզակի

յոգնակի

սիրեալ եմ (սի-
րել, սիրած եմ)

սիրեալ եմք

սիրեալ է իմ

սիրեալ է մեք

սիրեալ ես	սիրեալ էք	սիրեալ է քո	սիրեալ է ձեր
սիրեալ է	սիրեալ են	սիրեալ է նորա	սիրեալ է նոցա

ԱՆՅԵԱԼ ԱՆԿԱՏԱՐ

սիրեալ էի (սիրեալ էի, սիրած էի)	սիրեալ էաք	սիրեալ էր իմ	սիրեալ էր մեր
սիրեալ էիր	սիրեալ էիք	սիրեալ էր քո	սիրեալ էր ձեր
սիրեալ էր	սիրեալ էին	սիրեալ էր նորա	սիրեալ էր նոցա

ՄՏՈՐԱԴԱՄԱԿԱՆ ԱՊԱՌՆԻ

(ապառնի առաջին)

սիրեալ իցեմ (սիրած, սիր-ված լինեմ)	սիրեալ իցեմք
սիրեալ իցես	սիրեալ իցէք
սիրեալ իցէ	սիրեալ իցեն
Անկատ. անց.	
սիրեալ իցէ իմ	սիրեալ իցէ մեր
սիրեալ իցէ քո	սիրեալ իցէ ձեր
սիրեալ իցէ նորա	սիրեալ իցէ նոցա

Բ) Ապառնի դերբայով

Ներկայ

սիրելոց եմ (սիրելու, սիրվե-լու եմ)	սիրելոց եմք
սիրելոց ես	սիրելոց էք
սիրելոց է	սիրելոց են

անկատ. անց.

սիրելոց էի (սիրելու կամ սիր-վելու էի)	սիրելոց էաք
սիրելոց էիր	սիրելոց էիք
սիրելոց էր	սիրելոց էին

ՄՏՈՐԱԴԱՄԱԿԱՆ ԱՊԱՌՆԻ

(կամ ապառնի առաջին)

սիրելոց իցեմ	սիրելոց իցեմք (սիրելու, սիրվելու լի-նեմ, կլինեմ)
--------------	--

սիրելոց իցեն
սիրելոց իցէ

սիրելոց իցէք
սիրելոց իցեն

ՆԱԽԴԻՐՆԵՐ

Դրարարում նախդիրները համապատասխանում են աշխարհարարի կապերին:

Նախդիրները հին քերականութեան մեջ կոչվում են նաև նախադրութեան:

Նախդիրները մասնիկներ են, որոնք զրվելով բառերից առաջ արտահայտում են զանազան իմաստ՝ պատճառ, տեղ, ժամանակ և այլն: Նախդիրներ են՝ *զ*, *ի* (*յ*), *ց*, *առ*, *ընդ*, *քստ*, *քան* և այլն:

Նախդիրները լինում են երկու տեսակ՝ պարզ և բարդ:

Պարզ նախդիրները վեց հատ են՝ *զ*, *ի* (*յ*), *ց*, *առ*, *ընդ*, *քստ*:

Պարզ նախդիրներից մի քանիսը զրվում են նախդրառու բառերի հետ միասին. դրանք են՝ *զ*, *ց* և *յ*, իսկ մյուսները՝ *ի*, *առ*, *քստ*, *ընդ* զրվում են նախդրառու բառերից անջատ:

Մի շարք նախդիրներ, ինչպես՝ *զ*, *յ*, *ց*, *առ*, *ընդ*, զրվելով բառերի վրա հետադառնում միացել են դրանց հետ և կազմել միացութեաններ, որոնց մեջ բառարմատը զգալիորեն չափազանցվում նախդրից: Այսպես են՝ *զ-առ-անցեմ*, *զ-անի*, *զ-արթնում*, *զ-գնուլ*, *զ-գնատ*, *յ-առնեմ*, *յ-ոյժ*, *յ-առաջարան*, *յ-առելիալ*, *ց-երեկ*, *ց-այդ*, *ց-անկ*, *առ-ոգանութիւն*, *առ-անէին*, *առ-աւել*, *ընդ-ունիմ*, *ըմ-պեմ*, *ըն-կալնում* և այլն:

Եթե այս նախդիրները զրվում են որոշյալ հայցականի վրա (զհայր, զպատուհան, զգոսա և այլն), այս դեպքում զ նախդիրը դուրս է ընկնում: Օրինակ՝ զհայր—ի հայր, զպատուհանս—ի պատուհանս, զգոսա—ի գոսա, զգրուես—առ գրուես և այլն:

Եթե այս նախդիրները զրվում են բացառականի վրա, այս դեպքում դուրս է ընկնում բացառականի ի կամ *յ* նախդիրը: Այսպես, *ի նմանէ*—զնմանէ, *ի ծառոյ*—զծառոյ, *յահելէ*—ընդ ահելէ, *յաջմէ*—ընդ աջմէ և այլն:

Նախդիրները գործածվում են զանազան հոլովների հետ և որոշակաւ յայտնում տարբեր իմաստ:

2 նախդիրը գործ է ածվում տրական, բացառական և գոթ-
ծիական հոլովների հետ:

Ման. 2 նախդիրը սովորաբար դրվում է հայցական հոլո-
վի վրա:

ա) 2 նախդիրը դրվում է տրական հոլովի հետ հարկանել,
զարկանել, անկանել բայերի մոտ և ցույց տալիս այն առար-
կան, որին զարկվում է: Օրինակ՝

Հարկանել, զարկանել զքարի, զգետնի—քարի զարնել, գե-
տին զարնել

զդիմի հարկանել—մեկի հետ զարնվել,

անկանել զգետնի—գետնին ընկնել,

զահի հարկանել, զամօթի հարկանել—վախենալ, ամաչել

զկրծից հարկանել—կուրծքը ծնծել, կրծքին խփել:

Ի.) 2 նախդիրը բացառապես հետ կազմում է մի հոլով,
որ դրաբարում կոչվել է պատմական եղով և ցույց է տալիս մա-
սին, վրա, համար:

1. Ասել, պատմել, խորհել, զրպարտել, կարծել, ամբաստա-
նել, խօսել, ճառել, տրտաշել, վկայել հարցասել, հոգալ բայերը
պահանջում են պատմական հոլով և ցույց տալիս մասին.
Օրինակ՝

ասել զմահն—ասել նրա մասին.

ճառել զանհրկույթէն—ճառել, պատմել անհրկույթի մա-
սին.

ամբաստանէր զքէն—ամբաստանում էր քեզ.

աւնի խէթ ինչ զքէն—ռնի խէթ բան քո մասին.

ուստի գիտես զայդպիսի բան խօսել զտեառնէ=նորտեղից

գիտես այդպիսի բան խօսել տիրոջ մասին:

2. Կախել, կապել, ունիլ ձգել, առնուլ, բռնել հարկանել և
այլ բայերի հետ դրվելով ցույց է տալիս վրա կամ վրայից:
Օրինակ՝

կախել զծառոյն—կախել ծառից (վրայից),

ռնել զիգուէ—լեզվից (կամ լեզուն) բռնվել,

բռնել հարկանել (բռնել եհար զտառնէ—բռնեց պոչից) —

բռնել,

կապել զորմոյ—պատից կապել:

կալաւ զձեռանէ նորա—բռնեց նրա ձեռքից,
ձգել զձեռանէ—ձեռքից բռնել:

3. Գնալ, երթալ, արձակել, յղել, առաքել, ղեսպան առնել
և այն բայերի հետ և նշանակում է մեկի կամ մի բանի ե-
տևից կամ համար: Օրինակ՝

առաքեալց արս զհողոյ—մարդիկ ուղարկեց հողի և ջրի
համար,

բերին զայն, ինչ, զորմէ յղեաց—բերին այն, որի համար
ուղարկեցին.

ղեսպան առնել զումեքէ—ղեսպան ուղարկել մեկի համար,
զայն կոչնականք զմեծէն Սահակայ—հրավիրականք ե-
կան, Սահակ մեծի համար,

յորդէր բանն զնմանէ—խոսք (խորաթան) շատանում էր
ներս վրա:

դ) Զ նախդիրը գործիականի հետ կազմում է մի հարմար-
որ կոչվում է պարառական և ցույց է տալիս շուրջը, չորս կողմը,
մոտերը, վրա, ժամանակ, բացառականի իմաստ: Օրինակ՝

բնակէին շուրջ զքաղաքան—բնակվում էին քաղաքի
մոտերը,

խոնեցան զնովաւ ժողովուրդք բազումք—ներս շուրջը շատ
ժողովուրդ հավաքվեց.

հայեցաւ շուրջ զիւրեւ—հայեց իր շուրջը,

ժողովուրդն շուրջ զնովաւ նստէր—ժողովուրդը նստում էր
ներս չորս կողմը,

զմեկամբք պատճառել—հանցանքը իրար վրա գցել,

զայնու ժամանակաւ—այն ժամանակները,

և զամենայն վնասուն պատճառս արկանէր զկապելովքն—
բոլոր հանցանքի պատճառները պցում էր շղթայվածների վրա,

զինն ժամու—ժամը իննի մոտերը,

զհասարակ կամ զմէջ զիշերաւ—կես գիշերվան մոտ,

ծիծաղին զինեւ—ծիծաղում են ինձ վրա,

այպանել զբանիւք—ծաղրել խոսքերը,

հեղին արտասուք զերեսօք իւրեանց—արցունքներ թափ-

վեցին երեսի վրայով,

անցանել օրինօք—օրեմից դուրս գալ,

անցանել զգետովն—գետն անցնել (գետից անցնել),

եւանել զխրատու—դուրս գալ խրատից,

անցանել զպատուիրանաւ—պատվիրից դուրս գալ:

զանցանել զլաւնիւ—խոտքից զուրա գալ (խոտքը չկատարել),
անցանել զմտաւ—մտքից ելնել:

2) Մի շարք բայեր պահանջում են զ նախդրով գործիական և աշխարհաբար թարգմանվում են կամ գործիական քանակական բայով:

առնել զբանիւք զոք—մեկին խոսքով անել,

զմտաւածել—միտը բերել, մտածել,

ածել զիւրեք—իրեն քաշել,

ածել զնովիւմը—վրա բերել,

դառնալ զհիւսիսաւ—հյուսիսային կողմը դառնալ,

արկանել ինչ զիւրեքաւ—վրան մի բան գցել,

անկանել զպարանոցաւ—վզովն ընկնել,

հըթեալ զսրով—սրի վրա ընկնել,

անցանել զոմամբ—մեկին գերազանցել,

արկանել զոմամբ—մեկի վրա գցել,

արկանել քօղն զերեսօք—երեսին քող ձգել,

անցանել, զանցանել զխրատով—չկատարել խրատը,

անցուցանել արքունիօքն—գերազանցել արքունիքին,

անցանել զհրամանու—հրամանը չկատարել,

անցանել զօրինօք—օրենքը խախտել,

այր զարամբ ելանել—իրար վրա ելնել,

ածել զձեռամբ, զձեռօք, զբռամբ—լմբռնել, ունել:

անցանել, զանցանել ոմամբ—առաջ անցնել, մեկից ա-

ռաջ ընկնել,

զձեռօք ածել—ձեռք ձգել,

առաւելուլ զբաղմօք—գերազանցել շատերին,

զհտիդիլ զանդաւն—կանգ առնել,

ընթանալ անցանել զոմամբ—վազել, անցնել մեկից,

տնփոյթ տննել խրատու—անհոգ լինել խրատի համար:

դ) Հայցական հոլովի հետ

Ձ նախդիրը դրվելով հայցականի հետ կազմում է որոշյալ հայցական (ուղիղ խնդիր):

Ձ նախդիրով հայցականը, բացի ուղիղ խնդրից, կազմում է նաև բնության խնդիր (անուղղակի խնդիր) և ցույց է տալիս չափ, եղանակ, ժամանակ: Օրինակ՝

անցանել զչափ—չափն անցնել,

եղև անձրև դժբախտուն տիւ և դժբախտուն գիշեր—անձրեւի
հզով քառասուն ցերեկ և քառասուն գիշեր,

զամենայն աւուրս, զտիւ և զգիշեր—ամեն օր, գիշեր և
ցերեկ,

զրեւ զայս օրինակ—զրեւ այս եղանակով,

պսակիւ պսակ—պսակով պսակել,

անցանել մղոնս չորիս=անցնել չորս մղոն:

Ի (յ) Գալստիք

Ի նախդիրը ձայնավորից առաջ արտաբերվում է և զբը-
վում յի Յ կիսաձայնը զբվում է բառի հետ միացած, իսկ ի
ձայնավորը—անջատ: Օրինակ՝ Ի տուն, Ի՛նչ, յաթոռ, յա-
ռաջ:

Ի(յ) նախդիրը զբվում է հայցականի վրա և հոլովը կոչ-
վում է Գալստիքով տրակամ:

Ի(յ) նախդիրը գործածվում է՝

ա) Հայցական հոլովի հետ և
ցույց է տալիս

ուղղություն, շարժում, այն տեղը, անձը կամ իրը, որին կամ
դեպի ուր ուղղված է գործողությունը—եբբ պատասխանում է
յո՞ (ո՞ւր) հարցին—կամ որի մեջ տեղի ունի գործողությունը:

Երթամ ի տուն—գնում եմ տուն,

զբարեկեթիւն սրամտութեան հեղ յայրն երանելի—բար-
կեթյունը թափեց այն մարդու վրա,

խաղաց գնաց յաշխարհն Յունաց—շարժվեց, գնաց հու-
նաց աշխարհը,

իրեն եկն ի Գա=եբբ եկավ նրա մոտ,

զանձն յարքունիս պարսկաց երթայր—հարկը գնում էր
(տրվում էր) պարսից պալատը,

յարեւելից յարեւմտս անանց լիցի ճանապարհ—արեւելից
դեպի արեւմուտք ճանապարհը թող անանցանելի լինի:

Նպատակ.—այս զեպքում թարգմանվում է տրակամ, եր-
բեմ և հայցական—ուղղական հոլովներով և համար բառով: Ի
(յ) նախդիրը, որ ցույց է տալիս նպատակ, զբվում է ամս-
քաշ դեբբայի կամ որեւէ բայանվան վրա: Օրինակ՝

եւ եղև յաւուր միում կոչել զնա յընթրիս Բակրոյ—երբ Բա-
կուրը նրան հրավիրեց ընթիրքի,

ի խորհուրդ կոչէր— խորհրդի էր հրավիրում,
Ժողովեցան ի լսել—հավաքվեցին լսելու համար (նպա-
տակով),

կրթալ յարս—որսի գնալ (տրական հոլով),
եկեալ էր ի դատել գնոսա—եկել էր նրանց դատելու հա-
մար,

սրտի մտօք եկեալ էին ի վառտակ արքունի—սրտանց
եկել էին արքունի ծառայության (տրական).

Ժամանակ.—այս գեպքում դրվում է անորոշ դերբայի
վրա: Օրինակ՝

և յուրախանալն գինւով Տրդատայ—երբ Տրդատը գինւով
ուրախացալ.

ի բառնալ աղգին Արշակունեաց—Արշակունյաց տոհմի
վերանալու ժամանակ,

ի նստիլ ի տան, ի գնալ ի ճանապարհ—տանը նստելու
Ժամանակ, ճանապարհ գնալու ժամանակ.

Փռլսվել, դառնալ.—երբ բայը ցույց է տալիս մի բանից
կամ մի վիճակից մի ուրիշ բան կամ վիճակ դառնալ: Թարգ-
մանվում է ուղղական կամ տրական հոլովներով: Օրինակ՝

ի հող դարձցիս—հող դառնաս,
եղիցին դժուարինքն ի դիւրինս—դժվարները դիւրին
դառնան,

ես եղեց ձեզ ի հայր —ես դառնամ ձեր հայրը,
դուք եղիջիք յուստերս և ի դստերս իմ—դուք դառնաք
(կլինեք) իմ տղաները և աղջիկները.

Գործիականի իմաստ և աշխարհաբարում Թարգմանվում
է գործիական հոլովով: Օրինակ՝

ի ձեռն նախարարացն առաջնորդէր—նախարարներին ձեռ-
քով էր ղեկավարվում.

երգնույր յանուն նորա—երգվում էր նրա անունով,
դոչեաց ի ձայն մեծ—բարձր ձայնով աղաղակեց.

մեջ—յանձն իւր տարարերէր—ինքն իր մեջ տատանվում էր—
բնակեցաւ ի ստուերս մահու—բնակվեց մահվան ստվերի

մեջ:

բ) Տրակաճ հոլովի հետ

Յուշք է տալիս՝

Մեջ. ի քաղաքի միում = մի քաղաքում

Ժամանակ

յաւուրս մորս ասին լինիլ = սրա օրերում (ժամանակ), ա-
ռում են, եղիլ է.

յոթերորդ ամի ինքնակալութեանն Կոստանդնիայ = Կոս-
տանդինոսի ինքնակալութեան ութերորդ տարում.

տեղայր մարգարիտ ի հարսնութեան Սաթենկանն = մար-
գարիտ էր տեղում Սաթենկի հարսնութեան ժամանակ.

ի սմին ժամու — այս ժամին.

յամին ութետասներորդի — տասներութերորդ դարում.

յերկրորդ ամի Ումզդի Պարսից արքայի — Պարսից արքա
Ումզդի երկրորդ տարում.

Վրա

նստել ի լերինն — նստել լեռան վրա.

կալ ի լերինն — մնալ լեռան վրա.

նստել յաւանակի — նստել ավանակի վրա.

բեռնել ի խաչի — դամել խաչի վրա.

եւ ի լերինն — բարձրացալ լյառը կամ լեռան վրա:

գ) Բացառական հոլովի հետ

յուշք է տալիս

Վրով —

կալ ի յաջմէ, ի ձախմէ — մնալ աջ, ձախ կողմը.

դնել ի չորեցունց կողմանց — դնել չորս կողմը.

բնակիցաւ ի թիկանց լերինն — բնակվից լեռան թիկունքի
կողմը.

Վիւմ —

օգնական ի թշնամեաց — օգնական թշնամիների դեմ.

աշտարակ ամուր յերեսաց թշնամաց — ամուր աշտարակ
թշնամիների դեմ.

Համար

փախեաւ ի բանիցս յայսցանէ—փախաւ այս խոսքերէ համար.

պատիժս կրել ի ստամբակութենէ—ամբարտաւանության համար պատիժ կրել.

գործիականի իմաստ

յարուեստէ բժիշկ—արհեստով բժիշկ.

ի բարուց խժժժադոյն—բարձրով բարբարոս.

տկար յոտից—ոտքերով (կամ ոտքից) տկար.

ի հասարակաց հաւանութենէ—ընդհանուրի համաձայնու-

թյամբ.

ի բերանոյ աւտնդիւ—բերանով (կամ բերնից) սովորեց-
նել.

յականէ անուանէ ճանաչել=աչքով (երեսով) անուանով ճանա-
չել.

հիւանդանալ ի լերդէ=լյարդով կամ լյարդից հիւանդա-

նալ.

լսել յունկանէ=ականջով լսել.

դ) Ներգոյական հոլովի իմաստով

Ի (յ) նախդիրը եզակի և հոգնակի կայցականի ու եզակի տրականի հետ կազմում է ներգոյական հոլով:

Ծան.—հայցական հոլովի հետ դրվելով զ նախդիրներին փոխարինում է ի (յ) նախդիրը: Օրինակ՝ գաւուրս—յաւուրս, զվեաքս ի կեանս և այլն:

Ու և ա հոլովման բառերի տրականից կազմելով ներգոյական հոլովը կդառնա բացառական (մարմնոյ—ի մարմնոյ, տի-
տանայ և այլն): Այս շփոթությունը չստեղծվելու պատճառով ու
հոլովման բառերի ներգոյականը կազմվում է այդ բառերի
նք, ուսմ ձևվերից կամ ոյ հոլովիչը փոխարինվում է ի հոլովիչով,
իսկ ա հոլովման բառերի ներգոյականը ուղղակի կազմվում է
հայցականից (զ նախդիրը փոխարինվելով ի ձայնավորով): Այս-
պես՝

տրակ. —գիշերոյ, տեղոյ, այսպիսւոյ, տիտանայ, Մեար-
պայ.

Ներք.— Ի դիշերի, Ի տեղւոջ, յայսպիսում, Ի տիտան, Ի Մեռոպ ևն:

Ներգոյական հոլովը արտահայտում է այն իմաստը. որ նշված է հայցական և արական հոլովները Ի(յ) նախդրով վերնադրի մեջ (էջ 134 և 136),

և) Գործիական հոլովի հետ*)

սակավ գործածական է՝ այսպես՝
տիրել յեղերը ծովուն—տիրել ծովի եղերքին.
բնակել Ի նոյն գետեղերն—բնակվել նոյն գետեղերն.
ընդարձակեցուցեր զգնացս իմ ստորի իմով—իմ ճանապարհը լայնացրեց իմ տակը:

3. 8 Առօրինակ

Յ նախդիրը գործածվում է հայցականի հետ: Ուրիշ հոլովների հետ չի գործածվում:

Ծան. Ա. Բազրատունին նշում է երկու դեպք. որ ց նախդիրը գործածվում է գործիականի հետ Յորքան աւուրբք—քանի օրվա մեջ, խօսել մինչև ցմէջաւուրբք = խօսել մինչև կեսօր:

Յ նախդիրը գործածվելով հայցականի հետ արտահայտում է՝

Մինչև—որ կայ յեղեսացւոց քաղաքին մինչև ցայսօր ժամանակի—որ եղեսացւոց քաղաքում կա մինչև այսօրվա ժամանակը.
ցայդ վայր—մինչև այդտեղ.
մինչև ցուուն—մինչև վրտը.
ցայդ և ցերեկ—մինչև սուսվոտ և երեկո:

Տրականի իմաստ—ասել, հարցանել, տալ, խնդրել բայերի հետ.
ասէ ցնա—ասում է նրան.
հա զնա ցմշակս—տվեց մշակներին.
ցոր խնդրեցէ—որին խնդրի.
հարցին ցնա—հարցրին նրան.

*) Ա. Բազրատունի—«Հայերեն քերականութիւն», էջ 102, վերնետիկ:

4. Առ նախդիրք

Առ նախդիրքը գործածվում է հայցական, տրական, բացառական և գործիական հոլովների հետ:
Առ նախդիրքը գործածվելով

ա) Հայցական հոլովի հետ
ցույց է տալիս՝

ուղղություն, դեպի, մոտ, այսինքն այն անձը իմ առաջ-
կան, որին ուղղված է շարժումը, գործողութունը: Թարգման-
վում է տրական կամ հայցական հոլով: Օրինակ՝
Երթամ առ նա—գնում եմ նրա մոտ (կամ գեպի նա).
դ՛հա առ իս զաս—դ՛հա ես ինձ մոտ գալիս.
Եկն առ թղենի անդը—եկավ այն թղենու մոտ.
առ ամենայն ազգս տէրության իմոյ—իմ իշխանության
բոլոր ազգերին.

մերձենալը առ նա—մոտենում էր նրան.
ասաց առակ մի առ նոսա—ասաց մի առակ, քրանց.
յղէ առ իւր տոհմայինսն—ուղարկում է իւր ազգակիցնե-
րի մոտ.

Կամ նմատուրյամբ, վերաբերմամբ, նկատմամբ, համար

որպէս առ մի մարդ, այսպես և
առ բոլոր աշխարհս (Եղիշէ)—ինչպէս մի մարդու նկատ-
մամբ, այսպես էլ ամբողջ աշխարհի.
յանցանք Մանածհրի առ մեծն Յակովբ—Մանածհրի հան-
ցանքը մեծ Սահակի վերաբերմամբ.
յայլպիսի նախանձ և ոչ մարդ առ
մարդ ունի—այլպիսի նախանձ մարդն էլ չունի մարդու
վերաբերմամբ.

փոքր է ամբնոյ մեծութիւն առ
հոգևոր փարթամութիւնն—մարմնավոր մեծությունը փոքր
է հոգեվոր փարթամության համեմատությամբ.
հեղզ առ ուսումն—ծույլ ուսման վերաբերմամբ.
տապար առ արմին ծառոցդնի—կացինը զրկում է ծառերի
արմատին (տրական).

առ սէր—սիրու համար.

առ փորձ ինչ—փորձի համար.

առ փորձութիւն զազտնի մեքենայիցն—զազտնի որոգայթ-
հերի վտանգի համար:

բ) Տրական հոլովի հետ
Ցույց է տալիս

համար, պատմառով, մոտ (մոտին), նաեւ նպատակով. աշխարհ-
հաբարում թարգմանվում է նաեւ բացառական հոլովով: Օրինակ՝
առ նախանձու, առ ահին—նախանձի համար, ահից.

առ քաղցի իւրում—քաղցի պատճառով.

առ յոյժ յիմարութեան—սաստիկ հիմարության պատճա-
ռով, սաստիկ հիմարությունից.

առ ափին ծովու—ծովի ափին.

խօսէր առ արքայի—խոսում էր արքայի մոտ.

քորք նորա առ մեզ են—նրա քույրերը մեզ մոտ են.

կային առ նմա—գտնվում էին նրա մոտ.

առ ի զուարճալի լինել—ուրախալի լինելու նպատակով:

գ) Բացառականի հետ

առ, ի (յ) կամ միայն առ նախդրով

ցույց է տալիս:

մեկի մոտից, կողմից (միասին) պատմառով, նպատակով,
համար, դեմ.

առ ի չգոյէ հիւթ եր'լրին—հողը խոնավությունն չունենա-
ռու պատճառով.

խօսեցի առ իժէն ընդ ժողովրդեանն—խոսի քո մասին
(կողմից) ժողովրդի հետ.

ապցէ նշանս առ ի մուրեցուցանելոյ—մուրեցնելու հա-
մար (նպատակով).

առ ի չարչարելոյ զնոսա—նրանց չարչարելու համար (նը-
պատակով).

Զրուան առ ի չլրելոյ զուխոն ասէ—Զրվանը պայմանը
չխախտելու նպատակով ասում է.

անհնարինքն առ ի մարդկանէ հնարաւորք.

են առ ի յԱստուծոյ—անհնարինները մարդկանց կողմից
հնարավոր են աստուծո կողմից.

օգնութիւն առ ի թշնամեաց—օգնություն թշնամիներէ
դեմ:

դ) Գործիական հոլովի հետ

ցույց է տալիս

տեղ՝ մոտ, մոտավր, մոտերը, ժամանակ՝ օրերը, օրով, ժամա-
նակները.

տեղ—սմն անկաւ առ ճանապարհաւ—մեկն ընկալ ճանապարհէ
մոտերը.

դէնչ է յարդ առ ցորենեաւ—հարզը լնչ է ցորենի մոտ,
անդ էր առ լեռամբ երամակ խողոց—լեռան մոտ կար խո-
ղերի երամակ.

առ հղերը գետոյն—գետի ափովը.
փոքր է այս առ այնու—սա փոքր է նրա մոտ.

ժամանակ՝
առ կենդանութեամբ առն իւրոյ—իր մարդու կենդանության
օրով.

առ այնու ժամանակաւ—այն օրերը, այն ժամանակները.
առ ջրհեղեղաւ—ջրհեղեղի ժամանակ.
կարգեալ էին նոքա առ նախնեօքն մերովք—նր անք նշա-

նակիւն էին մեր նախնիների օրով.
առ Արշակաւ արքայի—Արշակ թագավորի ժամանակ.
վերջին սոցա՝ որք առ ասորեստանեայց թագաւորութեամբն—
սրանցից վերջինը, որոնք եղել են ասորեստանցիներէ.
թագավորության ժամանակ.

ե) Ունել, համարել, աշտոել, գրել, տալ, հարկանել բայերի հետ

ցույց է տալիս

մի բանի տեղ դնել, համարել, տալ տալ

դժերս առ հարս ունել—ծերերին հոր տեղ դնել.
առ ոչինչ գրել—ոչինչ համարել.
առ իմաստուն համարել—իմաստուն համարել.
առ յանցանս ունել—հանցանք համարել.
առ աչս աշտոել—երեսպաշտություն անել.

տալ երկուս գառինս առ օր—մի օրվան (օրական) տալ երկուս գառ.

առ ոտն հարկանել—ոտքի տակ զցել:

Ծ. Ընդ նախդիր

Քնդ նախդիրը գործածվում է սեռական, տրական, հայցա-
նական, բացառական, գործիական հոլովների հետ:

ա) Սեռական հոլովի հետ

ցույց է տալիս՝

փոխանակ, փոխառեն, տեղ.

բերէր ընդ միոյ երեսուն—բերում էր մեկի փոխարեն երե-
սուն.

թագաւորեաց որդի նորա ընդ նորա—նրա որդին թագա-
ւորեց նրա տեղ.

ակն ընդ ական և ատամն ընդ ատաման—աչք աչքի տեղ և
ատամ ատամի տեղ:

բ) Տրական հոլովի հետ

ցույց է տալիս

հետ—հաշտեաց ընդ եղբօր քում—հաշտվիր քո եղբոր հետ.

խօսէր ընդ նմա—խօսում էր նրա հետ.

որ ինչ արարին ընդ նմա—ինչ որ արին նրա հետ.

ընդ որում ես համբուրեցից—որին ես համբուրեմ.

խոովեցաւ ընդ նմա—հուզվեց նրա հետ.

վրա—ընդ որում խեթի հայէր Արշակ—որի վրա խեթ էր նա-
յում Արշակը.

բայց Շապուհ էր ցամամար ընդ

Խոսրովայ—բայց Շապուհը բարկացել էր Խոսրովի վրա.

աղաքէն իբրև զհայր գութ ունի ընդ սմա—արդարեւ
գութ ունի սրա վրա (խղճում է սրան) որպես հայր.

խանդալ Արշակայ ընդ Գնեւայ—Արշակի խանդելը Գնե-
ւին.

Խոովել ընդ բանին—հուզվել խոսքից (խոսքի վրա).

անցանհն նեղութիւնք ընդ մարդկան—մարդու վրա նեղություններ են անցնում.

տակ—մտանել ընդ դրոյ—գրի տակ ընկնել.

անկանել ընդ ախտից ծառայութեան—մոլությունների ծառայության տակ ընկնել.

ընդ զովարար տնկոյն նստել—զովացնող ծառի տակ նստել.

ընդ ինքեան թաքուցեալ—թաքցրած իր տակ.

թաքուցեալ զօրեցին ընդ կեղծաւորութեան—թաքցրին.

ծածկեցին կեղծավորության տակ (կեղծավորության դիմակէ տակ):

դ) Հայցական հոլովի հետ

ցույց է տալիս

տարածություն—միջով, մեջ, դեպի մի կողմ. վրա, վրայով
կամ ուղղությամբ,—ժամանակ—դեմ, հետ, պես.—տակ, համար,
հետ հայցական, բացառական, ներգոյական հոլովների իմաստ
Օրինակ՝

մտէք ընդ նեղ դուռն—մտեք նեղ դռնով.

հող հաներ ընդ հորս կողմանս երկրի—հող էր տարածում

դեպի երկրի հորս կողմերը.

եւ համբաւ նորա ընդ ամենայն երկիրն—նրա համբաւը
տարածվեց դեպի ամբողջ երկրի կողմերը (երկրի կողմե-
րում).

անցաք ընդ հուր և ընդ ջուր—անցանք հրի ու ջրի մի-
ջով.

գնաց ընդ արտորայն նոցա—գնաց նրանց արտերի միջով.

տեսանել իբրեւ ընդ հայիլի—տեսնել ինչպես հայելու մեջ.

ոչ ընդ միտս ուրուք հարկանի—որովէ մեկի միտքը չի

ընկնում.

ընդ այլ ճանապարհ գնացին յաշխարհն իւրեանց—ուրիշ
ճանապարհով (կամ ուղղությամբ) գնացին իրենց երկիրը.

ընդ ամենայն տիեզերս—ողջ տիեզերքի վրա.

ընդ ծագել արեգական—արեգի ծագելու ժամանակ (անո-
րոշ գերբայի հետ).

ընդ վախճանել շնչոյն—շունչը փչելու ժամանակ կամ փը-
շելիս.

ընդ այդն և ընդ առաւօտն—վաղ առավոտյան դեմ.

ընդ աւուրս ընդ աշոտսիկ—այն օրերում (այն օրերը).
ընդ նույն աւուրս լինին հարսանիք—նույն օրերում կլինի
հարսանիք.

ընդ այն ժամանակս եկաց ի գործ հազարապետութեան—
այն ժամանակները հազարապետնշանակից.

ընդ ամս բազումո—շատ տարիներ.

ընդ աւուրս տասն հինգէ—տասն օրից հետո կգա.

ընդ լուծ մտանել—լծի տակ ընկնել.

ընդ բուսանելն ցամաքեցաւ—բուսանելուն պես չորացաւ

ընդ թիւ մտանել—թվի տակ ընկնել (թվի մեջ մտնել).

ընդ որ չարչարեալ էր—որի համար չարչարվել էր.

յազագս ընդ ասորեստանեայս կուռոյն—ասորեստանցիներէ
հետ կովելու մասին

մի գնար ճանապարհ ընդ նոսա—մի գնար ճանապարհ նը-
րանց հետ.

պատերազմ ընդ պարսս—պատերազմ պարսիկներին հետ.

ընդ անձինս իրեանց մարտ եղեալ կուռին —իրեմք իրեմց
հետ մարտնչում, կովում են.

շրջել ընդ քաղաքս և ընդ դեօղս—շրջել քաղաքներ և դուռներ.

գնալ ընդ ճանապարհ—ճանապարհ գնալ (հայց. հոլ.).

ընդ երես դաշտին—դաշտի երեսը (հայց. հոլ.).

ընդ անկողինսն մտանել—անկողին մտնել.

գաղարեցին խալլնդուրք ելանել ընդ պահակն ճորայ—
խալլնդուրները գաղարեցին դուրս գալու ճորս պահակից.

անցանել ընդ դռնն—դռնից անցնել.

անցանել ընդ երկիր—երկրից (կամ երկրի միջով) անցնել.

դամենայն ընդ մի ասել—բոլորը մի անգամից ասել.

ընդ սուր հանել—քրից (սրից) անցնել.

յոյնք իսկ ոչ կլանեն ընդ քո իշխանութիւնդ—հույները դուրս
չեն գա քո իշխանութիւնից.

Զգացմունք արտահայտող մի քանի ուրիշ բայերի խնդրէ
հայցական հոլովը ունի վրա իմաստ: Այսպէս՝

յոյժ էր ցասուցեալ ընդ անունն քրիստոսի—սաստիկ

բարկացիլ էր քրիստոսի անվան վրա.

ընդ այս մի ոք զարմասցի—թող ոչ ոք չզարմանա այս բա-
նի վրա

ընդ քո յոյժ զարմացեալ եմ—շատ զարմացել եմ քո վրա.

մի՛ դու ընդ իս բազմապատիկ տանջիր—մի՛ տանջվիր ինձ
վրա (ինձ համար).

ուրախ եղև ընդ գալն—ուրախացալ զալու վրա (համար)。
յոյժ զուարճացաւ խորով ընդ լուր դաւաճեան աղգակնացն
— Խրսրովին շատ ուրախեցրեց աղգակններ զալստյան լուրը
(ուրախացալ... համարովի վրա)։

ոչ այնչափ ուրախացեալ էր ընդ յաղթութիւն—այնքան
չէր ուրախացել հաղթությամբ (հաղթության վրա)։

Հայցականի հետ (երբեմն և տրակաթի հետ) կրկնված ձե-
վով նշանակում է միջև, արանքում, միախառնում—բոլորը միասին,
Օրինակ՝

մի լիցի կուի ընդ իս և ընդ քեզ— իմ և քո միջեւ կուի
չլինի։

ընդ իս և բնդ նմա— ինձ և նրա հետ միասին.

այր ընդ հեծեալ և ընդ հետեակ— հեծյալը և հետեակը բո-
լորը միասին.

դ) Բացառական հոլովի հետ
ցույց է տալիս

կոպը կոպից—

ընդ աջմէ և ընդ ահեկէ— աջ և ձախ կողմից։

ընդ հարաւոյ, ընդ արեւելից կողմանէ— հարավից, արեւ-
մելյան կողմից.

ընդ ահեկէ կողմանէ— ձախ կողմից.

ընդ ցուոցն կախեալ իջուցին— տանիքից կախելով իջեցրին,
Բացառականի իմաստ

կախել ընդ ծառոյն— կախել ծառից.

խնդրել ընդ աստուծոյ— աստուծուց խնդրել

ընդ տկարութենէ— տկարությունից

ընդ մեր հեղգութենէ եղև— եղավ մեր ծուլությունից.

Այս բոլոր դեպքերում, երբ զրվում է ընդ նախդիրը, բա-
ցառականի ի(յ) նախդիրը դուրս է ընկնում։

է) Գործիական հոլովի հետ
ցույց է տալիս

տակը, ներքն

ընդ հովանեաւ նորա— նրա հովանու տակ (ներքո)։

ոչ անկանի ընդ տեսեամբ ական— չի ընկնում աչքի տե-
սողության տակ (չի ենթարկվում տեսողության)։

ոչ լուցանեն ճրագ և դնեն ընդ գրուանաւ— ճրագը չեն վա-
ռում և դնում գրվանի տակ։

և ես այլ մի եմ ընդ իշխանութեամբ — մի մարդ եմ իշխանութեան ներքո.

ոչ ընդ նովին օրինօք մասնէին — չէին մասնում նույն օրենքի տակ (չէին հնթարկում նույն օրենքին).

յայնժամ և աշխարհն Յունաց հնազանդեալ մտցէ ընդ օրինօք քովք — այն ժամանակ հունաց աշխարհն էլ հնազանդվելով կմանի քո օրենքի տակ (կենթարկվի քո օրենքին).

մոտը, կողմը, շուրջը

ընդ արեւելք — արեւմիքի կողմը.

շրջէր ընդ կողմամբ Վանանդայ — շրջում էր Վանանդի կողմերը.

մանկունքս կան ընդ ինև — մանուկները գտնվում են իմ շուրջը.

քացառականի իմաստ

անցանել ընդ բանիւք — խոսքից դուրս գալ.

ընդ ստորոտովք լերանց — լեռների, տակից, ստորոտներից:

Ըստ նախդիրը

Ըստ նախդիրը գործածվում է տրական, հայցական, քացառական և գործիական հոլովների հետ:

ա) Տրական հոլովի հետ

ցույց է տալիս

Համեմատ, այեւ, համաձայն, չափ, նման, քացառականի իմաստ

բայտ կամաց քոց — քո կամքի համաձայն.

խօսէր ընդ նոսա ըստ առաջնում կարգին — նրանց հետ խոսում էր առաջվա սովորութեան համաձայն.

ըստ կարի իւրում — իր կարողութեան չափ.

սիրել ըստ անձին — սիրել անձի չափ, իր անձի պէս.

ըստ մարդաթուի, — մարդապաշտ.

անցանել ըստ հրամանի — դուրս գալ հրամանից.

բամբաստան յօդել ըստ նախանձու — բամբաստանք անել նախանձից.

ըստ որում — որի համաձայն, որի պատճառով, որի համար.

բ) Հայցականի հոլովի հետ

ցույց է տալիս

դուրս, դեմը (այն կողմ), հրը գործ է ածվում անցանկել, կլանել, անկանել, լինել բայերի հետ.

անցն ըստ Պահ դուռն ի ներքս—անցկացրու Պահ դուռն այն կողմը, Պահ դռնից ներս.

անցանել, ըստ չափ—չափն անցնել.

անցանել ըստ օրէնս—դուրս գալ օրենքից.

կլանել ըստ հրաման—դուրս գալ հրամանից.

կլանել ըստ դուռն—դուրս գալ դռնից.

համեմատ, չափ, պես

հատուցանել ըստ գործս—գործի համեմատ հատուցել.

ըստ միտս, ըստ կամս, ըստ օրէնս, ըստ պէտս, ըստ լեզուս մտքի համաձայն, կարիքի չափ, լեղվի պես, կամքի, օրենքի համաձայն,

ասել ըստ նոցա կարծիս—նրանց կարծիքի պես ասել,

ըստ աճել, ըստ պակասել—աճելու, պակասելու չափ.

առնուլ հարկ ըստ տուն—հարկ առնել տան համեմատ:

գ) Բացառականի հոլովի հետ

ցույց է տալիս

իբար հետևից, հաջորդաբար, նման (պես)

այլ ըստ առնէ—մարդը մարդու հետևից.

ամ ըստ ամէ—տարեց տարի.

մի ըստ միջէ—մեկ մեկու հետևից.

ըստ նմանէ, ըստ նոցանէ—նրա հետևից, նրանց հետևից.

ըստ այսմանէ—սրա պես.

ըստ նոցանէ և պարագեալքն այսպիսում ճգնութեան—նրանց նման և այս ծանր աշխատանքով պարագողները.

անարատ ըստ մարդկանէ—մարկանց պես անարատ.

Բացառականի իմաստ, կողմից

ըստ առ ի վեր կուտէ—վերի կողմից.

ըստ ի խոնարհ կուսէ—ներքեզի կողմից.
ըստ հիւսիսոյ կուսէ—հյուսիսային կողմից:

դ) Գործիական հոլովի հետ

ցույց է ապրիս

նման, պէս

ըստ առաջին օրինօքն էք դատելոց—առաջին օրինքի պէս
եք դատվելու (օրինքի համեմատ).

ըստ այսգունակն վորձեալ բարութ—այսօրինակ բարքի
նման փորձված:

Ըստ նախդիրը գործիականի հետ սակավ գործածական է:

Պատ. խմբագիր՝
պրոֆ. Ա. ՂԱՐԻԲՅԱՆ

ԱՐԱԿԷԼ ԱՐԱԿԵԼՅԱՆ
УЧЕБНИК
ДРЕВНЕАРМЯНСКОГО ЯЗЫКА
(грабар)

(На армянском языке)

Изд. Гос. Заочного Пед. Инст. Арм. ССР
Ереван—1946